

Registracija

Uvodne napomene

Nataša Kandić, izvršna direktorka FHP,
Patrik Gavigan, UN OHCHR

Prva sesija: Predstavljanje relevantnih dokumenata UN

Izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija

"Vladavina prava i tranziciona pravda u konfliktnim i postkonfliktnim društvima" – Predstavnik UNHCHR

Bojan Đurić, Beogradski centar za ljudska prava

"Dopunjena Načela zaštite i unapređenja ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti" :

Ljiljana Hellman (Impunity Watch) – uvod

Bojana Vujošević, (FHP, Impunity Watch)

Miroslav Janković (YIHR, Impunity Watch)

Lena Pelić (YUKOM, Impunity Watch)

Marija Zebić (FHP)

Pauza za kafu

Druga sesija: Ratni zločini i nekažnjivost

Moderator: Marijana Toma, FHP

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Panelisti:

Siniša Važić, predsednik Okružnog suda u Beogradu

Mioljub Vitorović, zamenik Tužioca za ratne zločine

Nataša Kandić, izvršna direktorka FHP

Dragoljub Todorović, advokat

Blagoje Peruničić, Služba za otkrivanje ratnih zločina MUP-a Srbije

Gordana Petrović, novinarka RTS-a

Dejan Anastasijević, novinar lista *Vreme*

Rasprava 50 min

Pauza za ručak

Treća sesija: Politički i etnički motivisana ubistva i nekažnjivost

Slučajevi: Ćuruvija, Đinđić, Topčider, radnici RTS-a, Dragan Maksimović, Ibarska magistrala...

Moderator: Biljana Kovačević-Vučo, YUKOM

Panelisti:

Biljana Sinanović, sudija Posebnog odeljenja za organizovani kriminal

Dragoljub Todorović, advokat

Vladan Batić, advokat

Milovan Zdravković, Narodno pozorište u Beogradu

Rajko Danilović, advokat

Miloš Vasić, novinar lista *Vreme*

Zoran Janjić, autor knjige *Tišina u Aberdarevoj*

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Rasprava 45 min

Pauza za kafu

Četvrta sesija: Obaveze države prema odlukama ugovornih tela UN

Moderator: Goran Miletić, Švedski Helsinški komitet

Pregled okončanih slučajeva pred komitetima UN – Sandra Orlović, FHP

Panelisti:

Milan Antonijević, Komitet pravnika za ljudska prava

Vladimir Đurić, Služba za ljudska prava pri Vladi Srbije

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole MUP-a Srbije

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca

Rasprava: 30 min

Uvodne napomene

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Dobar dan svima. Današnji mali skup počinjemo jednim kratkim objašnjenjem – otkuda ta naša tema *Od nekažnjivosti do odgovornosti*. Želim samo kratko da kažem da je naša želja da ovo ne bude jedini ovakav skup, već da ćemo u budućnosti, zajedno s drugim organizacijama za ljudska prava i međudržavnim organizacijama, organizovati skupove koji će biti posvećeni upravo toj temi – vladavini prava. To će biti uvek u kontekstu onoga što se zbiva sa nama, budući da spadamo u postkonfliktna društva, pa je važno da uočimo da li i koliko uspevamo da menjamo postojeću kulturu nekažnjivosti i da polako postajemo odgovorno, pristojno društvo, u kojem se poštuje zakon i u kojem se kršenja ljudskih prava u prošlosti ne prepuštaju tek tako prošlosti. To društvo možemo graditi samo tako što ćemo sve one teške povrede zakona kojih je bilo u prošlosti ponovo razmotriti, krenuti od toga i biti sigurni da je to jedini način da se uspostavi društvo koje počiva na vladavini prava. Fond za humanitarno pravo pripada grupi organizacija za ljudska prava koje čvrsto veruju da je samo vraćanjem na kršenje ljudskih prava u prošlosti moguće stvoriti odgovorne institucije, odgovorno društvo, da je to osnovni uslov za stvaranje demokratske budućnosti.

Mi danas imamo prvi put jednu novinu, a to je da će o principima koji važe u odgovornim društvima, principima koji regulišu obaveze države i prava žrtava, govoriti jedna grupa mladih ljudi koji su našli da je to o čemu će oni govoriti jako važno. Reč je o principima nekažnjivosti o kojima nije važno samo učiti

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

zbog sticanja znanja, nego je o tome veoma važno govoriti na skupovima i, zapravo, promovisati potrebu za stvaranjem odgovornog društva, čija glavna odlika više nije poricanje. Ja sam veoma zadovoljna što će danas govoriti mladi pravnici iz Fonda za humanitarno pravo, iz Komiteta pravika za ljudska prava, iz Inicijative mladih – upravo oni koji počinju da grade svoju karijeru na učenju i promociji teorije i prakse tranzicione pravde.

Pored mene je Patrik Gavigan. On je pre nekoliko dana ponovo došao u Srbiju, posle šest-sedam godina. Podsetila sam ga na naš prethodni susret – upravo kada je prva tranziciona vlada premijera Đinđića iznela u javnost podatke o postojanju masovnih grobnica. Ta je informacija kolala u javnosti do tog 28. juna, do predavanja Slobodana Miloševića Haškom tribunalu, a potom je stala i više je nije bilo. I onda se dogodilo nešto što do tada nisam videla. Predstavnici Kancelarije visokog komesara za ljudska prava odlučili su da govore direktno u javnosti o tim vrlo konkretnim i značajnim temama. Tako se dogodilo i da je gospodin Gavigan gostovao na televiziji i govorio o potrebi da se sazna za Batajnicu, da se objasni i predstavi to što se u vezi s Batajnicom dogodilo, a to su ratni zločini. Da javnost mora o tome da zna. Meni je zato posebno drago što se gospodin Gavigan vratio ovamo, makar zato da prisustvuje ovom događaju. On, pored toga, želi i da saopšti jednu važnu stvar – da je Srbija u međuvremenu postigla značajne rezultate u oblasti poštovanja ljudskih prava i da tako strog nadzor kao što je bio svih ovih godina neće više biti potreban. Dajem reč gospodinu Patriku Gaviganu.

Patrik Gavigan, Kancelarija visokog komesara za ljudska prava: (izlaganje na engleskom)

Hvala, Nataša. Izuzetno mi je zadovoljstvo što ponovo boravim u Beogradu posle pet ili šest godina i vidim da su mnoge moje bivše kolege i prijatelji još uvek ovde. S pažnjom sam pratio Natašino izlaganje i nadam se da je i mene uvrstila u „mlade ljude“ koji će danas ovde govoriti o ljudskim pravima. Ona nas je podsetila na to da je moj poslednji doprinos, pre odlaska, bio diskusija na temu izveštaja o masovnim grobnicama koji je napisala Kancelarija visokog komesara za ljudska prava (OHCHR). No, uprkos ostvarenom napretku u mnogim oblastima, kao što je Nataša pomenula, pitanje masovnih grobnica ostalo je i dalje nerešeno. Zato, na početku, u ime Kancelarije visokog komesara za ljudska prava želim dobrodošlicu svima vama, govornicima i učesnicima ove značajne konferencije. Želim da se zahvalim Nataši i organizatoru konferencije, Fondu za humanitarno pravo (FHP), što su nas pozvali da učestvujemo i otvorimo konferenciju sa nekoliko reči dobrodošlice.

Kao što sam već rekao, borba protiv nekažnjivosti za kršenja ljudskih prava počinjena u prošlosti, ali i u sadašnjosti, i dalje je kritično pitanje. To nije slučaj samo u ovom regionu, već širom sveta, kako zbog utvrđivanja uzroka konflikata, tako i zbog uspostavljanja kratkoročnih i dugoročnih osnova za stabilan demokratski politički poredak. A mislim da je ovo jedno od gorućih pitanja, ako ne i najznačajnije pitanje za Srbiju danas. Kancelarija visokog komesara za ljudska prava i druge organizacije Ujedinjenih nacija, posebno naše kolege u Razvojnom programu Ujedinjenih nacija (UNDP), godinama nastoje da daju svoj doprinos novonastaloj oblasti zvanoj tranziciona pravda. Ona je u međuvremenu postala grana za sebe, u kojoj dominiraju pokušaji da se pomogne državama i vladama u borbi protiv nekažnjivosti i da se obezbede informacije, tehnički saveti i drugi vidovi podrške nacionalnim činiocima poput FHP i drugih nevladinih organizacija koje su ovde prisutne, kao i Vladi Srbije, posebno onim ministarstvima koja se direktno bave pitanjima nekažnjivosti, odgovornosti i stvaranja kulture ljudskih prava. To bi uključilo sva ministarstva, naročito policiju, ali i škole, zbog potrebe da se izgrađuje kultura odgovornosti i ljudskih prava kod mladih ljudi koji tek započinju školovanje. Pored našeg rada ovde, poznato mi je da je UNDP razvio sveobuhvatan regionalni program tranzicione pravde kojim su obuhvaćene sve države na Balkanu,

Konferenciju podržala:

4

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

a izazov za nas u UN koji radimo ovde u Srbiji, a verujem i za naše internacionalne partnere, jeste da se obezbedi da posao koji mi obavljamo, programi pomoći koje pružamo, budu organizovani na osnovu potreba i prioriteta nacionalnih činilaca, građanskog društva, programa kao što je ovaj ili slični programi i konferencije koji su održani tokom prethodne dve godine, ali i onih koji će biti organizovani tokom naredne dve godine, kao što je Nataša nagovestila. Potrebno je i da se obezbedi da ovi programi integrišu, podrže i dopune ovu vrstu aktivnosti, preduzetu od strane građanskog društva i da podrže i učvrste vladine institucije. Upravo iz tog razloga ovakve konferencije su veoma važne, i mi smo zadovoljni svojom ulogom u podršci naporima da pitanje nekažnjivosti ostane na naslovnim stranicama novina i na dnevnom redu političkih partija ovde, da to ostane pitanje kojim će se adekvatno baviti svi relevantni činioци, i vlasti, i građansko društvo. To je namera ovakvih skupova, pa se nadam da će diskusije na današnjoj konferenciji doneti izvestan broj praktičnih sugestija o tome kako da se krene napred u sadašnjoj političkoj klimi u Srbiji. Sa svoje strane, nadam se da ću čuti konkretne sugestije o tome kako UN i drugi međunarodni činioци mogu biti od pomoći.

Dozvolite mi da završim time što ću reći da u avgustu 2008. godine Srbija treba da podnese Kancelariji visokog komesara za ljudska prava drugi periodični izveštaj prema Međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima. U svojoj oceni prvog izveštaja koji je Srbija podnela 2004. godine Kancelarija visokog komesara za ljudska prava je istakla svoju zabrinutost zbog nastavljanja prakse nekažnjivosti za kršenja ljudskih prava počinjena posle oktobra 2000. godine, ali i pre toga. Mislim da se možemo nadati da će kao rezultat ovakvih konferencija i inicijativa Kancelarije visokog komesara za ljudska prava moći da uoči značajan napredak po pitanju nekažnjivosti i odgovornosti kada bude razmatrao drugi periodični izveštaj Srbije krajem iduće godine. Želim vam uspešnu konferenciju i, u duhu moje domovine i muzike *Orthodox Celts*, želim vam srećan Dan svetog Patrika.

Prva sesija: Predstavljanje relevantnih dokumenata UN

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Jedan od najvažnijih dokumenata koji se tiču postkonfliktnih društava, a odnosi se i na sve države naslednice bivše Jugoslavije jeste izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija *Vladavina prava i tranziciona pravda u konfliktnim i postkonfliktnim društvima*. To je dokument koji na vrlo jednostavan način daje uputstva za postupanje institucija i tela Ujedinjenih nacija, ali isto tako daje vrlo konkretna uputstva o tome šta treba da čine države ili vlade kada smenjuju vlade koje su imale vlast u vreme konflikata ili u vreme diktature. Koje su, dakle, njihove obaveze, koje su njihove dužnosti u odnosu na prava žrtava i u odnosu na prava društva. O tome će nam govoriti Dragan Lalošević iz Kancelarije visokog komesara za ljudska prava.

Dragan Lalošević, Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava:

Hvala vam. Dame i gospodo, poštovanje ljudskih prava i suzbijanje nekažnjivosti trebalo bi da bude nezavisan pokazatelj napretka sveobuhvatnih reformi u jednom društvu. Šest i po godina nakon demokratskih promena u Srbiji, na pravdu se još čeka u nekim od najtežih slučajeva kršenja ljudskih

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

prava, prvenstveno tamo gde je u pitanju pravo na život. Reč je, između ostalog, o ubistvu premijera Srbije, politički i etnički motivisanim ubistvima, ubistvima novinara, i drugim slučajevima. Iako je bilo određenih pomaka, kao što je već i ovde primećeno (vezano za suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima i druga kršenja međunarodnog humanitarnog prava), krivično gonjenje i kažnjavanje počinilaca još nije u srazmeri s obimom i težinom kršenja ljudskih prava u prošlosti. Ovde su već pomenute masovne grobnice i izveštaj koji je Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava objavila u oktobru 2003. godine. U okviru tog izveštaja objavljene su i preporuke čija je primena – makar većine tih preporuka – aktuelna i dan-danas, tri i po godine nakon što je ovaj izveštaj objavljen. Takođe, odluke, odnosno gledišta koja su usvojila ugovorna tela Ujedinjenih nacija nakon podnošenja individualnih predstavlki građana Srbije i Crne Gore, zaslužuju mnogo veću pažnju. S tim u vezi, izveštaj koji ćemo predstaviti na ovoj sesiji može nam pomoći da postavimo okvir za diskusiju koja sledi, stavljajući poseban akcenat na vladavinu prava i suzbijanje nekažnjivosti. I ovaj izveštaj, o kojem ću ja govoriti, a tako i sadržina nastupa kolega koje će govoriti posle mene, sistematizuju i definišu važne pojmove za društva u tranziciji, te predstavljaju principe i preporuke od čije primene zavisi uspostavljanje vladavine prava, pravde i njenih ideala, a pre svega odgovornosti.

Sami izveštaj generalnog sekretara, o kojem je Nataša već govorila kao o jednom od najvažnijih dokumenata koji se tiču tranzicione pravde i vladavine prava u konfliktnim i postkonfliktnim društvima, rezultat je povećane pažnje Ujedinjenih nacija za probleme tranzicione pravde i vladavine prava u konfliktnim i postkonfliktnim društvima. On je nastao posle rasprave u Savetu bezbednosti 2003. godine o ulozi Ujedinjenih nacija u ovim društvima, kada su sve države članice pozvane da daju doprinos u procesu razmatranja ovih pitanja. Nakon toga generalni sekretar je ponudio Savetu bezbednosti da podnese taj izveštaj, što je Savet bezbednosti prihvatio i taj izveštaj generalnog sekretara predstavlja dalja razmatranja ovih pitanja u okviru Saveta bezbednosti. Cilj izveštaja je da iznese dugogodišnja iskustva Ujedinjenih nacija i pouke vezane za vladavinu prava u konfliktnim i postkonfliktnim društvima. U ovom procesu, kako je generalni sekretar naveo, posebnu pažnju treba obratiti na nacionalne kapacitete i konsultacije u okviru društva, i to kod što većeg broja aktera u tom društvu. Međutim, on je ukazao i na neke prepreke koje se mogu pojaviti u tom procesu. Istaći ću samo nedostatak političke volje i nedostatak institucionalne nezavisnosti u okviru sektora pravde, premda ima i drugih poteškoća. Ovaj izveštaj, što je važno, prvi put sadrži usaglašavanje terminologije i kada su posredi koncepti kao što su pravda, vladavina prava i tranziciona pravda. Konsenzus oko ovih pojmova je ključ za efikasan rad na ovom polju. Tako generalni sekretar vidi vladavinu prava, jer njeno tradicionalno značenje jeste da niko ne može biti iznad zakona. Zato taj pojam čini suštinu misije Ujedinjenih nacija, ili, drugim rečima, taj koncept se odnosi na načelo vladavine prava prema kojem su sve osobe, sve institucije, svi subjekti, bili oni privatni ili javni, uključujući i samu državu, odgovorni pred zakonima koji se javno proglašavaju, jednako primenjuju, po kojima se nezavisno sudi i koji su saglasni s međunarodnim normama i standardima.

Ovaj princip podrazumeva, isto tako, mere kojima se obezbeđuje pridržavanje načela, kao što su, između ostalog, podela vlasti, učešće u odlučivanju, pravna sigurnost, izbegavanje arbitrarnosti, jednakost pred zakonom, jednaka zaštita pred zakonom, itd. I što se tiče pojma pravde, pravda prema ovom izveštaju predstavlja ideal odgovornosti i pravičnosti u zaštiti i potvrdi prava i sprečavanju i kažnjavanju povreda zakona. Takođe, pravda podrazumeva i obzir prema pravima optuženih, prema interesima žrtava i dobrobiti društva u celini. I konačno, pojam tranziciona pravda, prema ovom izveštaju, podrazumeva čitav spektar procesa i mehanizama, povezanih sa nastojanjima društva da se suoči sa nasleđem zlodela iz prošlosti, kako bi se obezbedila odgovornost, što je danas jedna od ključnih tema ove konferencije, zadovoljila pravda i postiglo pomirenje. Ovi mehanizmi mogu biti, kako sudski, tako i vansudski i mogu

Konferenciju podržala:

6

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

se upotrebiti zasebno ili u kombinaciji jedan s drugim. Tamo gde postoji potreba za tranzicionom pravdom, strategije moraju biti sveobuhvatne, uz angažman kako državnih institucija, tako i civilnog društva.

Međutim, u okviru ovih mehanizama treba, kako ističe generalni sekretar u svom izveštaju, obratiti posebnu pažnju na krivično gonjenje, a to dalje znači reparacije, institucionalne reforme, provere (vetting), pomoć da se zadovolji prirodna potreba žrtava da saznaju sudbinu svojih voljenih, zatim zadovoljiti potrebu za punom, sveobuhvatnom i istorijskom istinom o tome šta se desilo u periodu sukoba i zbog čega se to desilo i, dakako, raditi na nacionalnom pomirenju uz ohrabrivanje pojave umerenih snaga. U ovom procesu neophodna je odgovarajuća kombinacija svih ovih mehanizama uz anticipaciju njihovog međusobnog dejstva, kako bi se isključilo njihovo eventualno suprotstavljanje. Vreme mi je ograničeno na deset minuta pa ću suziti ovo izlaganje, samo ću istaći neke od mehanizama, kao što su, recimo, krivična suđenja ili domaći pravosudni sistemi, koji treba da budu prvi sistemi u određivanju odgovornosti. Ali, tamo gde nema mogućnosti, važna je uloga međunarodne zajednice i to se pokazalo kroz osnivanje *ad hoc* krivičnih tribunala. Njihova uloga je višestruka i oni treba, između ostalog, i da pomognu društvima da ostave period sukoba za sobom, uz pomoć detaljne i dobro potkrepljene dokumentacije određenih događaja i incidenata. Oni mogu pomoći i da se delegitimišu ekstremni elementi, obezbedi njihovo uklanjanje iz domaćih političkih procesa i mogu doprineti povratku mira i sigurnosti. Generalni sekretar u svom izveštaju takođe pominje, kao jedan od najvažnijih instrumenata, osnivanje Međunarodnog krivičnog suda i stupanje na snagu Rimskog statuta u julu 2002. Samim uspostavljanjem ovog mehanizma daje se do znanja potencijalnim prekršiocima da im nekažnjivost više nije zagantovana, pa ovaj međunarodni sud i njegov statut treba da služe kao katalizator u donošenju domaćih zakona protiv najtežih krivičnih dela na međunarodnom planu.

Sledeći mehanizam je olakšavanje. On, u stvari, treba da pomogne iznošenju istine, jer su komisije za istinu u prošlosti bile važan mehanizam za rešavanje kršenja ljudskih prava. Ove komisije su zvanična, privremena, nesudska istražna tela, zadužena da istraže obrasce kršenja ljudskih prava ili humanitarnog prava tokom određenog perioda. Vrlo je važno da za komisiju žrtva zauzima centralno mesto, a rad takvih tela završava se finalnim izveštajem o činjeničnim nalazima s određenim preporukama. Sledeći mehanizam je *vetting* (engl. vetting), javna službena provera, kao formalna procedura otkrivanja i uklanjanja pojedinaca odgovornih za kršenje ljudskih prava, naročito onih iz policije, zatvorskih službi, vojske i sudstva. Ono što razlikuje *vetting* od masovnih čistki (koje su u nekim društvima bile zasnovane na političkim kriterijumima, ideologiji ili povezanosti s nekom od prethodnih institucija, a ne na tome šta je pojedinac činio), jeste upravo redovni zakonski postupak, koji može biti sudski ili vansudski. Ima tu različitih elemenata, ali bitno je da su obezbeđena proceduralna prava osumnjičenog. Kada govorimo o *vettingu*, uz korišćenje ovih mehanizama, treba imati mnogo obzira prema osetljivosti žrtve i ljudskim pravima osoba osumnjičenih za zloupotrebu.

I naravno, u ovom procesu potrebna je široka konsultacija sa civilnim društvom i obaveštavanje javnosti o kretanju procesa, o tome dokle se stiglo i šta se radi. Tako ovaj mehanizam može imati važnu ulogu u učvršćivanju legitimiteta zvaničnih struktura, vraćanju poverenja javnosti i izgradnji vladavine prava. I naravno, tu su još i reparacije. Države su obavezne da deluju ne samo protiv počinitelaca, već i u ime žrtava, a to se ogleda u tome što država ima obavezu da obezbeđuje reparacije za žrtve kršenja ljudskih prava. Oni mogu uključiti nematerijalne i materijalne elemente, ali ono što je generalni sekretar u svom izveštaju naglasio jeste to da materijalna odšteta može predstavljati najveći izazov, pogotovu kada se pruža u okviru masovnih vladinih programa.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Što se tiče zaključaka i preporuka, ima ih prilično. Ja ću izdvojiti samo preporuke koje su vezane za pregovore, mirovne sporazume i mandate Saveta bezbednosti. One pre svega kažu da se, prema međunarodnim standardima, moraju podjednako priznati i poštovati prava žrtava i okrivljenih lica, pri čemu treba posebnu pažnju posvetiti grupama koje su najviše pogođene sukobom i onda razvrstati žrtve u kategorije. Najzad, generalni sekretar je posebno naglasio u svom izveštaju da treba izbegavati modele sa strane i podržati procese nacionalnog dijaloga, uz smisaono učešće vlade, građanskog društva i ključnih grupacija u društvu na određivanju kursa tranzicione pravde i obnavljanju vladavine prava. Pred nama je sada izazov kako ove principe pretočiti u konkretne akcije koje će koristiti građanima, žrtvama, njihovim porodicama i društvu u celini. Nadam se da će ova konferencija dati doprinos tom procesu. Hvala vam na pažnji.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Bojan Đurić, Beogradski centar za ljudska prava. I molim sve govornike da poštuju ograničenje od deset minuta.

Bojan Đurić, Beogradski centar za ljudska prava:

Hvala vam, najpre, na pozivu da na ovoj konferenciji govorim o temi opštih obaveza države da poštuje međunarodno pravo. To su, dakle, one obaveze koje proističu iz međunarodnog prava, pa na prvi pogled izgleda da o tome nema potrebe mnogo ni govoriti u zemlji, s obzirom na to koliko se često u našoj javnosti poslednjih meseci čuje sintagma *međunarodno pravo*. Biću malo ciničan: ako postoji floskula o Kosovu kao najskupljoj srpskoj reči, onda se meni čini da je poslednjih meseci međunarodno pravo najskuplja srpska sintagma. No, svejedno, od pre dvadesetak dana imate odluku Međunarodnog suda pravde i nekoliko novinarskih pitanja koja sam bar ja dobio, a koja se svode na pitanje da li je i koliko obavezujuća odluka jednog međunarodnog suda. Meni to govori da mi, s jedne strane, u javnosti imamo prilično čudnu ili arhaičnu predstavu o međunarodnom pravu. Ona postoji kod političkih elita, a postoji i kod dela pravničke elite, između ostalog. Nažalost, tako se dobrim delom i predaje međunarodno pravo na Pravnom fakultetu u Beogradu, i otuda ideja da to i nije neko pravo, da su obaveze i prava koji proističu iz njega vrlo labavi i slabi, pa se s njima može računati samo u situacijama u kojima idu u našu korist. Mi stalno imamo tu predstavu da se vraćamo na neku 1988. ili 1989. godinu. U međuvremenu je prošlo šesnaest ili sedamnaest godina.

Kad govorimo o međunarodnom pravu, jedan deo javnosti ovde i dalje misli da se prosto radi o odnosima među državama, gde se one jedna drugoj obavezuju, gde jedna drugu gone ili tuže onda kada imaju neke svoje istorijske ili druge sukobe i probleme. U čitavom tom konceptu nema onoga što je Dragan nekoliko puta jasno istakao, a to je pojedinac, žrtva, ljudsko biće. Međunarodno pravo danas dobrim delom počiva na ugovorima koji se tiču ljudskih prava i sastoji se od njih. Tu se države formalno obavezuju jedna drugoj na nekom međunarodnom terenu, ali stvarni uživaoci prava su ljudi, i to otuda što ti ljudi jesu prosto ljudi, ljudska bića koja su na neki način pod jurisdikcijom, u nadležnosti određene države. Neke generalne obaveze koje proističu iz međunarodnog prava vezane su za izvore međunarodnog prava. Najveći deo obaveza iz korpusa međunarodnopravnih obaveza vi imate prosto zbog toga što ste država, što ste nekakvo zaokruženo društvo i što pledirate da budete deo civilizovanog sveta. To se, pre svega, odnosi na obaveze koje proizlaze iz međunarodnih običaja koje danas, ako govorimo o temama koje bi

Konferenciju podržala:

8

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

mogle da budu interesantne za ovaj skup, podrazumevaju apsolutnu zabranu torture, odnosno apsolutnu nepovredivost telesnog i psihičkog integriteta pojedinaca. Zatim zabranu diskriminacije, naročito rasne diskriminacije, opštu zabranu genocida, agresije, i tako redom. I mada, s jedne strane, smatrate da je običaj nešto utemeljeno u opštoj javnosti čovečanstva, s druge strane živite i glasate i poreski ste obveznik u zemlji koja ima jako mnogo problema, čak i sa ispunjavanjem obaveza koje proističu iz međunarodnog običajnog prava. A kada postoje problemi povezani s ovim bazičnim principima o kojima sam sada govorio, onda je jasno da situacija nije naročito povoljna. Ja se slažem da bi ovaj skup mogao da bude jedan od dobrih načina nastojanja na tome da se sa tom praksom prestane, i on to i jeste. S druge strane, imate konstrukciju vrlo čvrstih međunarodnih obaveza države, koje proističu iz međunarodnih ugovora. Pomenuo sam ugovore o ljudskim pravima. Ako govorimo o osnovnim stubovima koje pominje generalni sekretar u svojim izveštajima, dakle i međunarodno humanitarno pravo, i međunarodno krivično pravo, i pravo koje se tiče izbeglica i drugih ugroženih kategorija – sijaset prava definisan je ovim ugovorima. Obaveze koje proističu iz tih ugovora nisu samo u tome da se principi i obaveze koje oni predviđaju prenesu u domaće zakonodavstvo, bez obzira na to da li usvajate jedan ili drugi sistem važenja međunarodnih obaveza i bez obzira na to da li ste u domaći ustav uneli odredbu po kojoj međunarodni ugovori moraju biti u skladu sa domaćim ustavom. Vi ste, prosto, na međunarodnom terenu, makar prema drugim državama, odgovorni od onog momenta kada ste ugovor prihvatili.

S druge strane, zabrinjava činjenica – ponovo moram to da kažem – da savremena teorija ili praksa ograničenog ili vrlo ograničenog suvereniteta izgleda potpuno neshvatljiva jednom delu domaće javnosti, uključujući i građane, koji bi mogli imati najviše koristi od te teorije ili od tog principa, s obzirom na to da danas već imaju mogućnost da se obraćaju međunarodnim telima. Zatim imate čitav niz obaveza koje proističu iz međunarodnog prava, a koje bi se rečnikom običnog građanskog ugovornog prava, mogle nazvati *obligacijama cilja*. Dakle, vi nemate neku jasno propisanu obavezu, niko od vas direktno ne traži da na određeni način regulišete određeno pitanje i da ga unesete u domaći pravni sistem ili u praksu postupanja domaćih organa, ali imate obavezu da neki rezultat proizvedete na jedan, drugi ili treći način. Imate mogućnost da formirate komisije za istinu i pomirenje, da donosite lustracione zakone ili neku drugu meru, ali imate i obavezu da sprovedete proveru i isključivanje iz javnog života lica koja su se ogrešila o ljudska prava u prošlosti. Ono što je meni zanimljivo jeste to da ako danas govorimo o lustraciji u Srbiji, od većeg dela političke elite, pogotovo one koja ima realno najveću moć, najčešće ćete čuti ogradu i izgovor za neprimenjivanje zakona (koji je kod nas donet 2003. godine) da to nije u skladu sa ljudskim pravima ili garancijama ljudskih prava. Taj paradoks se vrlo često javlja, a nas, koji se ljudskim pravima bavimo svakodnevno, veoma iritira. Da i ne pominjem to što osnov za donošenje lustracionog zakona i obaveze koje su u njemu utvrđene proističu iz jednog dokumenta po kome naša zemlja stvara međunarodne obaveze već trideset godina. To je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Konačno, za državu po međunarodnom pravu postoje obaveze koje proističu iz činjenice da je prihvatila nadležnost nekih međunarodnih tela, da je članica međunarodnih organizacija ili da je, po osnovu ugovora koje je potpisala i ratifikovala, prihvatila nadležnost ugovornih tela, uglavnom tela koja se bave zaštitom ljudskih prava. Ja sam video da je to danas i jedna od posebnih tema i da će se govoriti o tužnoj praksi neizvršavanja odluka koje su već donete u komitetima za ljudska prava. To je takođe veoma važno, s obzirom da će uskoro, za nekoliko meseci, uslediti čitav niz odluka Evropskog suda za ljudska prava. Za one koji su bili žrtve kršenja ljudskih prava svakako je bolje da bude što veći broj takvih odluka. (Ja prosto ne znam da li da se nadam da će biti velik broj takvih slučajeva ili mali, jer je u ovoj zemlji vrlo teško razlučiti šta je bolje.) U svakom slučaju, vrlo brzo možemo da dođemo u opasnu situaciju da u domaćem sistemu nećemo moći da sprovedemo takve odluke i da nam se iznova serviraju priče o tome

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

kako ni druge države ne poštuju obaveze i da u našem pravnom sistemu nemamo za to neophodne mehanizme. Naravno, to neće biti nikakav izgovor ni prema Evropskom sudu, ni prema Komitetu ministara Saveta Evrope. No, što je još važnije, to neće biti izgovor ni prema domaćim građanima, a upravo to bi mogao da bude važan motiv unutrašnjoj javnosti da se ozbiljnije založi za poštovanje obaveza iz međunarodnih ugovora, bar u situaciji u kojoj se to ne vezuje za kvazi heroje i za nekakva velika nacionalna pitanja, nego za pitanja da li je vršena tortura u policijskoj stanici u nekom mestu u Srbiji ili da li je ograničavana sloboda izražavanja, kao što je to bilo u slučaju Željka Bodrožića. Onda bi postojale zaista dobre osnove za nadu da će pritisak prosto postati jači i iznutra i da će se nekakvi pozitivni rezultati postići.

Neću više govoriti da bi ostalo mesta i za druge, ali se nadam da će i ovakve konferencije, i prisustvo novinara na njima, pomoći da više ne dolazimo u situaciju da se pitamo da li i koliko je obavezujuća odluka Međunarodnog suda pravde. I ne samo što nam niko više neće postavljati takva pitanja, nego političarima neće biti tolerisano da na taj način govore o presudi jednog međunarodnog suda i da imamo besomučne rasprave o šest ili sedam principa od kojih nijedan nije ispunjavanje odluke međunarodnog suda i postupanje po toj odluci. Štaviše, ne samo po toj odluci, nego i po odredbama domaćeg Ustava, domaćeg zakonodavstva, domaćeg krivičnog zakonika i tako dalje. Hvala.

Nataša Kandić , izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

A sada grupa pravnika koja upravo radi na jednom projektu koji se tiče primene principa nekažnjivosti. Ja ih sve molim da vode računa o vremenu. Ljiljana Hellman.

Ljiljana Hellman, Impunity Watch:

Hvala. Nadovezujući se na ovo što je Bojan malopre izneo, ja ću se osvrnuti samo na to da, kada je reč o kršenju ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, država ima jasnu obavezu da ta kršenja, odnosno zločine, otkrije, istraži, krivično goni i kazni počinioce, zatim da omogući, kako žrtvama i njihovim porodicama, tako i javnosti, da saznaju istinu o onome što se dogodilo. Da žrtvama, odnosno njihovim porodicama obezbedi adekvatne reparacije i da društvu, pošto ga obavesti o tome što se dogodilo, pruži garancije da se takva kršenja, takvi zločini, više neće ponoviti. Kada država nije u mogućnosti ili ne želi da odgovori na ovu svoju obavezu, tada govorimo o problemu nekažnjivosti, kojim se mi bavimo. Ono što ćemo mi, Impunity Watch, organizacija koja se bavi problemom suzbijanja nekažnjivosti, predstaviti u okviru naše platforme biće dokument koji se zove *Dopunjena načela zaštite i unapređivanja ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti*. Ovaj dokument je rezultat petogodišnjeg rada i angažovanja Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava, tačnije, njene potkomisije koja je još mnogo ranije počela da se bavi jednim pitanjem koje nije ovde u fokusu, pitanjem amnestija, koje su u početku predstavljale jedan bitan mehanizam zaštite ljudskih prava zatvorenika, pre svega političkih zatvorenika. Lui Žoane (Louis Joinet), koji je sredinom osamdesetih godina bio izvestilac Ujedinjenih nacija za amnestije, bavio se ovim pitanjem i, sagledavajući genezu celog problema, došao do saznanja da je taj mehanizam, smišljen da služi kao zaštita ljudskih prava, u pojedinim situacijama korišćen upravo u suprotnu svrhu. Naime, nosioci opresivnih režima dodeljivali su sebi amnestije kao zamenu za dobrovoljni silazak sa vlasti, koristeći ovaj mehanizam da obezbede nekažnjivost za sebe. U jednom

Konferenciju podržala:

10

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

trenutku u nekim zemljama – govorim pre svega o dešavanjima u Latinskoj Americi – dolazi do potrebe da se iz onog prvobitnog sistema koji je uspostavljen s Nirnbergom i procesima posle Drugog svetskog rata, pređe na suzbijanje nekažnjivosti za teške zločine prema međunarodnom pravu kroz krivično gonjenje počinitelaca. Sa zloupotrebom amnestije takva mogućnost je otrgnuta iz ruku i u tim zemljama se pribegava paralelnim nepravim metodama – formiranju komisija, javnim diskusijama i drugim načinima, da se na neki način reši problem nekažnjivosti.

Završetak hladnog rata donosi veliki talas demokratizacije, društva se kreću u jednom drugom pravcu i u toj atmosferi, uz problem sa pomeranjem pitanja amnestije koji sam malopre predstavila, dolazi se do novih metoda za suzbijanje nekažnjivosti. U stvari, sazrevaju uslovi da se postavi pitanje načina na koji država treba da odgovori na svoju obavezu da sistematski suzbije nekažnjivost, znači, da se daju preporuke na koji način će se to dešavati i da se postavi okvir u kom država treba da se kreće. Već 1991. godine Komisija Ujedinjenih nacija za ljudska prava, odnosno njena potkomisija, dodeljuje zadatak Lui Žoaneu, nekadašnjem specijalnom izvestiocu za amnestije, i njegovom kolegi Guiseu (El-Hadji Guissé) da naprave jedan uvod s preporukom na koji način bi trebalo pristupiti istraživanju problema suzbijanja nekažnjivosti. Negde 1993, 1994. godine, oni odlučuju da prošire spisak kršenja ljudskih prava tako što će u njega uključiti i teška kršenja socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava. U tom trenutku se ovaj proces deli na dva dela i Žoane se više ne bavi ovim delom koji je dodat, socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima, već se fokusira na kršenje društvenih i političkih ljudskih prava. U periodu 1994–1996. godine on podnosi niz izveštaja, preporuka i smernica, da bi 1996. izašao u javnost s okvirom osnovnih načela za suzbijanje nekažnjivosti. Ta načela 1997. godine prihvata Komisija, odnosno nadležna potkomisija za ljudska prava. Osim toga što ova načela prvi put sistematizuju način na koji treba pristupiti problemu rešavanja nekažnjivosti u modernom društvu, njihov najveći doprinos je u tome što objašnjavaju da sistemi koji su do tada bili nepomirljivi, a to će reći krivično gonjenje pred međunarodnim institucijama, pred domaćim institucijama, zatim krivično gonjenje uopšte naspram nekih nepravim metoda (kao što su komisije, izvinjenja, reforme, parlamentarne debate, itd.), da oni nisu nepomirljivi, da su, naprotiv, kompatibilni i da je samo pitanje na koji način mogu da se kombinuju, da bi svojom sinergijom doprineli rešenju problema nekažnjivosti.

Međutim, upravo u to vreme kada su predstavljena ova načela, dolazi do velikih pomaka u međunarodnom pravu, uspostavljaju se *ad hoc* tribunali za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, dolazi do ekspanzije domaćih suđenja za kršenja međunarodnog humanitarnog prava i osnivanja Stalnog međunarodnog krivičnog suda. Taj dinamični period zahteva da i sam Visoki komesarijat Crvenog krsta donekle kritikuje Žoaneova načela, ističući da nisu dovoljno fokusirana na aspekt krivičnog gonjenja za teška kršenja humanitarnog prava. Sve to dovodi da 2004. godine Komisija UN za ljudska prava traži od generalnog sekretara da angažuje jednog stručnjaka koji će ažurirati ove principe, Generalni sekretar tada angažuje profesorku Dijanu Orentliher (Diana Orentlicher) koja 2005. godine daje svoj izveštaj i analizu. Na kraju, u načela koja je Žoane razvio bivaju samo dodata konkretna iskustva tribunala u krivičnom gonjenju i najnoviji razvoj međunarodnog prava. Komisija je svojom rezolucijom preporučila da se prihvate tako dopunjena načela, koja predstavljaju uputstvo za suzbijanje nekažnjivosti, da bi države na taj način odgovarale svojoj obavezi. Evo, sad molim kolege da predstavite svako svoj deo.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Samo molim vas, svi imate po dva minuta manje zbog toga što su prethodni govornici duže govorili. Evo, reč sada ima Bojana Vujošević.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Bojana Vujošević, Fond za humanitarno pravo, Impunity Watch:

Ja ću pokušati da govorim brže. Pravo na istinu podrazumeva, pre svega, pravo žrtava i porodica da saznaju sve o uzrocima zločina, počinocima i sudbini ubijenih i nestalih. Ovo pravo, naravno, pripada i svakom građaninu koji treba da zna istinu o onome što je činjeno u njegovo ime i onome što predstavlja deo njegove nacionalne istorije. Sedam principa Dajane Orentliher, odnosno Žoanea, preporučeni su prvenstveno u cilju utvrđivanja istine. Formiraju se tela čiji je rad usmeren ka utvrđivanju istine, a ona su poznata u obliku komisija za istinu i istražnih komisija. Drugi mehanizam jeste očuvanje i omogućavanje pristupa arhivama koje sadrže podatke o svedočenjima i kršenjima ljudskih prava. Ranije je bilo rasprostranjeno stanovište da je komisije za istinu trebalo formirati tek kada iz bilo kog razloga nije moguće pokrenuti postupak pred sudom. Na osnovu principa Žoane – Orentliher, jasno je, međutim, da komisije i sudovi predstavljaju kompatibilne, a ne isključujuće instrumente u borbi protiv nekažnjivosti. Prva komisija je, inače, osnovana 1974. godine u Ugandi i od tada je osnovano preko trideset komisija širom sveta, od kojih je jedna bila i jugoslovenska. Ona je osnovana 2001. godine, ali se njen rad, nažalost, ne može oceniti kao uspešan. Ono što je ovde bitno da se kaže jeste da, kao što je već ranije napomenuto, ne postoji univerzalni model za osnivanje i funkcionisanje komisija, ali postoje okvirni principi kojih se svakako treba pridržavati. Prvi od tih principa tiče se uključivanja javnosti u diskusije koje se odnose na utvrđivanje mandata, sastava, načina rada, a to znači na samo osnivanje komisija. Dobar primer za to jeste Južnoafrička komisija za istinu i pomirenje.

Dalje, neophodno je utvrditi precizno mandat komisije, jer, kao što sam napomenula, komisije ne treba i ne mogu da budu zamena za sudove. Osim toga, neophodno je obezbediti i poštovanje načela nepristrasnosti, nezavisnosti i kompetencije članova komisije i to, pre svega, kroz transparentnost njihovog rada i finansiranja. U tim principima predstavljene su i garancije koje treba da budu pružene žrtvama, svedocima i uopšte licima na koja se istraga odnosi. Poslednja dva načela vezana za rad komisije tiču se izrade i sadržaja izveštaja koji treba da sadrže preporuke i treba da budu publikovani u celosti i u što je moguće većem tiražu. Jedan od razloga zbog kojeg je, recimo, Komisija za istinu Haitija proglašena neuspešnom jeste upravo odbijanje da se objavi kompletan izveštaj, da bi on na kraju ipak bio objavljen, ali u nedovoljnom broju primeraka. Druga mera je čuvanje arhiva. Ovde se misli kako na državne arhive, tako i na arhive nevladinih organizacija i uopšte svih institucija koje se bave dokumentovanjem kršenja ljudskih prava. Ovde se, naravno, misli na sprečavanje pribavljanja, uništavanje, odnošenje i falsifikovanje te dokumentacije. Osim čuvanja, neophodno je omogućiti i pristup tim arhivama, opet uz određena ograničenja, ali pristup mora biti dostupan žrtvama, njihovim porodicama, kao i sudovima i vansudskim komisijama i licima na koja se odnosi istraga, a njima treba dati i pravo da demantuju informacije koje smatraju netačnim. U svakom slučaju, utvrđivanje istine je neophodno radi utvrđivanja odgovornosti, isto kao što je i neprihvatljiva istina bez pravde, kao što je to primetio Huan Mendez u svom delu *Accountability for Past Abuses*. Eto, to bi bilo ukratko ono što je vezano za pravo na istinu.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Sjajno Bojana. Miroslav Janković, Inicijativa mladih.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Miroslav Janković, Inicijativa mladih za ljudska prava:

Hvala. Dame i gospodo, ja ću danas govoriti o pravu na pravdu koje je u kontekstu nekažnjivosti važno, jer se ne može uspostaviti trajno pomirenje sve dok potreba žrtava za pravdom nije efikasno zadovoljena. Izveštaj Žoane – Orentliher uspostavlja pravne okvire za ostvarivanje ovog cilja i to kroz principe koji se, između ostalog, odnose i na pravo, i na pravdu. Generalni princip tiče se dužnosti države u sprovođenju pravde i ostvarivanju prava žrtava. To znači da istrage koje sprovodi država zbog teških povreda ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava moraju biti brze, potpune, nepristrasne i nezavisne. Dakle, moraju biti preduzete sve mere kako bi odgovorna lica bila procesuirana, osuđena i propisno kažnjena. Iako odluka o gonjenju i procesuiranju odgovornih lica primarno leži u nadležnosti države, mora se omogućiti žrtvama i njihovim porodicama da pokrenu sudske postupke na individualnoj ili kolektivnoj osnovi, kao stranke u postupku ili kao privatni tužioci. I ne samo to. Svakoj strani koja je doživela nepravdu, svakoj osobi, nevladinoj organizaciji koja ima legitiman interes, mora se omogućiti učešće u ovim postupcima. To je bio generalni princip, dok su preostali Žoane – Orentliher principi podeljeni u dve grupe. Jedna grupa se tiče distribucije nadležnosti između domaćih i međunarodnih, internacionalizovanih sudova, i to je polazna premisa. Međutim, mada primarna nadležnost za ove slučajeve pripada državi, kada nacionalni sudovi ne mogu da daju zadovoljavajuće garancije nepristrasnosti i nezavisnosti, ili u slučajevima kada ne postoji materijalna mogućnost ili volja da se sprovedu brze i efikasne istrage i procedure, tada i međunarodni sudovi mogu konkurisati sa svojom nadležnošću.

Druga grupa Žoane – Orentliher principa odnosi se na ograničenja pravnih pravila koja se opravdavaju borbom protiv nekažnjivosti. Cilj tih ograničenja je da se određena pravna pravila zaštite od upotrebe koja bi vodila ka daljoj nekažnjivosti, a samim tim i ka opstrukciji pravde. Tih principa ima devet. Ja ću pomenuti samo tri zbog ograničenosti vremena izlaganja. To je, najpre, zastarelost na koju se ne može pozivati u slučajevima teških povreda međunarodnog prava, kao što su, recimo, zločini protiv čovečnosti ili kao i u građanskim administrativnim i u disciplinskim postupcima koji su pokrenuti od strane žrtava. Isto tako, ne može se pozivati na amnestiju izvršioca pre nego što žrtve zadobiju pravdu, a izvršiocima teških povreda međunarodnog prava ne može se dati ni diplomatski ili teritorijalni azil ili status političkih izbeglica. Ja bih naglasio, i time ću da završim, da država mora da kazni počiniocima teških povreda međunarodnog prava i mora kroz krivične postupke, i kasnije, putem reparacija, da žrtvama i njihovim porodicama da pravdu koju oni očekuju. Dakle, pravo na pravdu primarno pripada žrtvama, a tek potom i društvu koje ima pravo da vidi da se teške povrede međunarodnog prava istražuju, da se procesuiraju i da se kažnjavaju. Eto, toliko od mene, samo bih još hteo da pozdravim Roditelje u crnom, koji su danas ovde sa nama. To su roditelji poginulih vojnika. Svi su oni došli iz drugih gradova u Srbiji i ja im se na tome zahvaljujem. Hvala.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Hvala Miroslave, takođe si se držao vremena. Sada će nam govoriti Lena Pelić iz Komiteta pravnika.

Lena Pelić, Komitet pravnika za ljudska prava:

Hvala. Moj današnji zadatak je da vam predstavim princip prava na reparaciju. Prema Žoane – Orentliher principima, pravo na reparaciju predviđa obavezu države da obezbedi reparaciju žrtvama kao i njihovim porodicama da ostvare naknadu štete. Pravo na reparaciju mora pokriti sve povrede koje su pretrpele žrtve usled teških kršenja ljudskih prava i obuhvatiti mere kao što su restitucija, kompenzacija, rehabilitacija i

Konferenciju podržala:

13

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

satisfakcija. Postupak ostvarivanja prava na reparaciju obuhvata kako individualne, tako i kolektivne mere. Individualne mere se sastoje od restitucije, kompenzacije, rehabilitacije, kao i specijalnih mera u slučaju nestalih lica. Restitucija obuhvata povraćaj izgubljenih prava, socijalnog statusa, državljanstva, povratak u zemlju porekla, kao i zaposlenje i povratak imovine, dok kompenzacija predviđa naknadu štete za psihičke i fizičke povrede, pretrpljeni bol, patnju, preživljene šokove, kao i gubitak mogućnosti ostvarivanja prava, naknadu materijalne štete, naknadu zbog narušavanja ugleda, kao i troškove postupka. Rehabilitacija obuhvata troškove medicinske nege, kao i troškove socijalne i pravne pomoći, dok specijalne mere u slučaju nestalih lica predviđaju, pod jedan, ekshumaciju tela, posle toga utvrđivanje uzroka smrti, identifikaciju žrtve i na kraju, obaveštavanje porodice o sudbini nestalog lica. Kolektivne mere u stvari su pružanje satisfakcije žrtvama i sastoje se u javnom priznavanju odgovornosti države za počinjene zločine, kao i odavanje počte žrtvama.

U istoriji su poznati mnogi primeri otežanog sprovođenja kolektivnih mera, kao što je dobijanje priznanja od strane države. Kao primer možemo uzeti Saveznu Republiku Nemačku, gde je tek 1985. godine savezni predsednik Nemačke Vajczeker u svom govoru u Bundestagu priznao, i javno i precizno, odgovornost Nemačke za zločine koji su počinjeni u ime Nemačke za vreme Drugog svetskog rata. Prema principima, dužnosti države je da žrtvama obezbedi adekvatne pravne lekove, kako preko krivičnih, tako i preko građanskih, upravnih ili disciplinskih postupaka. U cilju ostvarivanja ovog prava na pravni lek, države su obavezne da obezbede zaštitu od napada i zastrašivanja. U ovako osetljivim stvarima teških kršenja ljudskih prava, napadi na žrtve, kao i na svedoke zločina veoma su česta pojava i dolaze od interesnih grupa ili paralelnih centara moći koji su zainteresovani za sprečavanje procesuiranja lica odgovornih za teška kršenja ljudskih prava. Žoane – Orentliher principi takođe savetuju osnivanje državnih programa radi ostvarivanja prava na reparaciju koji bi bili finansirani ili iz državnih budžeta, ili od strane međunarodnih donacija, a takođe se savetuje da žrtve i ostali članovi društva imaju aktivnu ulogu u kreiranju i delovanju ovih programa. U slučaju postojanja ad hoc procedura za ostvarivanje prava na reparaciju, neophodno je obezbediti tim procedurama zastupljenost u medijima, to jest, adekvatnu zastupljenost u medijima i rasprostranjeno shvatanje da postoje te ad hoc procedure.

Poseban stepen ostvarivanja prava na reparaciju je neophodno ostvariti kroz međunarodna tela. Osnovni razlog je to što su mnoge države nespemne da obezbede ostvarivanje prava na reparaciju kao i kažnjavanje osoba odgovornih za teška kršenja ljudskih prava na nacionalnom nivou. Jedan od najčešćih razloga ove nespemnosti država je taj što države u kojima najčešće dolazi do teških kršenja ljudskih prava nemaju efikasno i nezavisno pravosuđe koje bi bilo sposobno da sprovede postupke za kažnjavanje i ostvarivanje prava na reparaciju. Pored ovog najosnovnijeg razloga, dolazi i do problema identifikacije žrtava, kao i do nemogućnosti obezbeđivanja adekvatne naknade štete, usled uništene ekonomije. Zbog ovih razloga neophodno je ostvariti pravo na reparaciju preko međunarodnih tela, ali je takođe neophodno obezbediti implementaciju odluka međunarodnih tela na nacionalnom nivou. Hvala vam.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Vrlo dobro Lena. I konačno u ovom delu Marija Zebić, Fond za humanitarno pravo.

Marija Zebić, Fond za humanitarno pravo:

Hvala svima. Ja ću danas govoriti o garancijama neponavljanja povreda ljudskih prava koje su definisane principima Žoane – Orentliher, kao opšte mere prava na reparaciju, koje imaju za cilj da prava žrtava

Konferenciju podržala:

14

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

budu zaštićena od povređivanja. Uopšte uzev, uspostavljanje garancija za neponavljanje jeste obaveza države i ona u tom smislu treba da preduzme sve nužne i neophodne mere, a principima Žoane – Orentliher su predviđene konkretne mere koje država u tom cilju treba da preduzme. Jedna od njih jeste sprovođenje institucionalnih reformi i to je proces u kome je važno da bude uključena što šira javnost, posebno žrtve i grupe koje su bile izložene diskriminaciji, da bi se na taj način stvorilo što veće poverenje u vladine institucije. Takođe, principima je predviđeno i koje su to minimalne mere koje država treba da preduzme u tom postupku sprovođenja institucionalnih reformi i jedna od njih jeste da se javni zvaničnici i zaposleni iz državnih institucija, posebno iz policije, vojske, snaga bezbednosti ili obaveštajnih službi, koji su lično odgovorni za povrede ljudskih prava, uklone sa tih položaja. Naravno, sa druge strane, treba voditi računa da se to sprovede u zakonskom postupku i uz poštovanje načela nediskriminacije. Isto tako, osobe koje su optužene za izvršenje teških krivičnih dela po međunarodnom pravu, treba da budu suspendovane sa službene dužnosti za vreme trajanja ili vođenja krivičnog ili disciplinskog postupka.

Sledeća mera predviđena u procesu sprovođenja institucionalnih reformi jeste uspostavljanje društvene kontrole nad snagama bezbednosti, vojske i obaveštajnih službi. Potrebno je da javni zvaničnici koji su zaposleni u državnim institucijama, posebno u vojsci i policiji i snagama bezbednosti ili obaveštajnim službama, imaju potpuna saznanja o tome šta su ljudska prava, koji su standardi humanitarnog prava i uopšte, kakva je implementacija tih standarda. Takođe je potrebno da se obezbedi efikasno, nezavisno i nepristrasno sudstvo u skladu sa međunarodnim standardima i potrebno je da se reguliše žalbeni postupak, u smislu da lice koje ima pravo na žalbu, to pravo i ostvari u žalbenom postupku koji će biti efikasan. Principima Žoane – Orentliher predviđene su i druge mere, pored procesa sprovođenja institucionalne reforme, a to je demobilizacija ili rasformiranje paravojnih snaga ili drugih oružanih grupa. Potrebno je da se vidi kakva je povezanost tih grupa sa državnim institucijama. Potrebno je da se podaci o toj istrazi objave u javnosti, kao i da se uspostavi saradnja sa svim onim državama koje su dovele do toga da razvijaju i stvaraju takve paravojne snage, bilo da su pružale finansijsku, bilo logističku podršku. Potrebno je da postoji plan reintegriranja pripadnika tih grupa u društvo i da deca koja su bila regrutovana ili su na drugi način učestvovala u neprijateljstvima budu reintegrirana u društvo. To se postiže ili njihovom demobilizacijom, ili otpuštanjem iz vojne službe, ali i preduzimanjem svih onih mera koje su potrebne da se uspostavi njihov fizički i psihički oporavak.

I na kraju, u mere koje se predviđaju kao konkretnije za državu, spadaju izmena i dopuna svih zakona i propisa i reforma svih institucija koje doprinose nekažnjivosti i povredama ljudskih prava, a to su mahom zakoni i propisi koji su doneti ili po hitnom postupku ili u vanrednim situacijama. Misli se i na sudove koji su formirani u takvim okolnostima, tako da je potrebno njihovo ukidanje ili promena. U svakom slučaju, pored ovih mera, da bi država ispunila zaštitu ljudskih prava i da bi uspostavila i očuvala demokratske institucije, potrebno je da preduzme i druge neophodne zakonske mere. Eto, toliko od mene.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

I ovo je bilo stvarno onako kako sam zamolila. Kada je govorila Marija, palo mi je na um da je dobra stvar što u našoj praksi nismo u svemu sledili ono što je najgore, kao u Sijera Leone, gde je bilo angažovanja dece u oružanim sukobima. Kod nas je bilo slučajeva angažovanja maloletnika, ali nije bilo masovnih pojava da su deca angažovana i organizovana u jedinice u oružanim sukobima. Mi sada idemo na pauzu za kafu od 15 minuta, a sledi sesija koja, u stvari, treba da pokaže kako, na koji način mi napuštamo društvo zasnovano na kulturi poricanja i nekažnjavanja i kojim instrumentima pokušavamo da

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

stvorimo društvo zasnovano na principima odgovornosti, i na institucionalnom nivou, i na nivou angažovanja civilnog društva. Hvala. Pauza.

(pauza)

Druga sesija: Ratni zločini i nekažnjivost

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Dame u gospodo, dobar dan. Ja sam Marijana Toma iz Fonda za humanitarno pravo i moderiraću sesiju koja je posvećena problemima ratnih zločina i nekažnjavanju ovih zločina, odnosno prekidanju prakse nekažnjivosti za ove zločine. Danas će vam o ovome govoriti naši panelisti, koji dolaze kako iz državnih institucija, odnosno sudova, tužilaštava i MUP-a Republike Srbije, tako i predstavnici nevladinih organizacija i medija. Prvi će vam se obratiti gospodin Siniša Važić, predsednik Okružnog suda u Beogradu. Izvolite.

Siniša Važić, predsednik Okružnog suda u Beogradu:

Hvala, kao što su me najavili, ja sam Siniša Važić, predsednik Okružnog suda u Beogradu i predsednik Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu. Pre nego što pređemo na sam razgovor o postupcima za ratne zločine, dozvolite mi da u nekoliko reči dam ličnu kartu Okružnog suda u Beogradu i samog Veća za ratne zločine, koje je jedan od delova – istina, specifičnih delova – Okružnog suda u Beogradu. Okružni sud u Beogradu je, verujem, jedan od najvećih ako ne i najveći Okružni sud u jugoistočnoj Evropi. Trenutno ima 122 sudija i oko 780 zaposlenih. Ima 14 odeljenja. Neka od tih odeljenja, kao Veće za ratne zločine, Posebno odeljenje za organizovani kriminal, ili odeljenje za kompjuterski kriminal, postoje jedino Srbiji, dakle, nemaju ih drugi Okružni sudovi. Neka od tih odeljenja postoje i u nekim od tih drugih sudova, kao što je, recimo, vojno odeljenje, u Novom Sadu i u Nišu. I po broju predmeta, a da ne govorimo o težini i specifičnosti tih predmeta, Okružni sud u Beogradu definitivno jeste jedan od nosećih sudova po odgovornosti u odnosu na sve druge sudove. Uprkos tome – da se pohvalim – uspevamo da budemo jedan od ažurnijih sudova među okružnim sudovima, pa čak i među opštinskim sudovima, koji su prvostepeni sudovi. Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu ima osam sudija, ima dva veća sa po tri pretresne sudije i dva istražna sudije koji postupaju u istražnoj fazi postupka. U samom Veću trenutno imamo u fazi glavnog pretresa, znači po podignutim optužnicama, šest predmeta. Imamo 21 predmet koji je u fazi istražnog postupka. Tu se vode istrage protiv poznatih lica i 35 postupaka takozvanih istražnih radnji gde se prikupljaju dokazi i fiksiraju određeni dokazi u postupcima gde se još ne znaju učinioci, izvršioci krivičnih dela, ali su poznata dela, događaji koji su predmet postupka. I upravo iz razloga da ti dokazi ne bi nestali, da se ne bi izgubili, potrebno je da se fiksiraju, da se evidentiraju, sprovode se istražne radnje da se to sačuva. Samim tim, kada i ako dođe do otkrivanja izvršilaca tih krivičnih dela, tada će se iz faze istražnih radnji postupak nastaviti. Naravno, po eventualnom zahtevu tužioca za ratne zločine istraga se može sprovesti i kasnije, i može se podići optužnica.

Kao što znate, u Veću za ratne zločine do sada postoje i neke pravosnažne presude. Neke su pred Vrhovnim sudom i o njima još nije odlučeno. U nekim postupcima je došlo do ukidanja i vraćanja na

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

ponovni postupak i odlučivanje. Neke su pred samim završetkom prvostepenog postupka, što će reći da mi radimo na najbolji način, omeđeni onim što se smatra objektivnim okolnostima i razlozima zbog kojih neki predmeti i ne mogu da se brže završe. Koji su to objektivni razlozi? Jedan od njih je, uslovno rečeno, tehničke prirode. To je nedostatak takozvanih velikih sudnica. Kao što znate, u Okružnom sudu u Beogradu, u obe njegove zgrade, postoji samo jedna velika sudnica za takve predmete i to je sudnica broj 1 u Ustaničkoj ulici, u kojoj jedino mogu da se sude predmeti sa više, recimo, tridesetak okrivljenih. U Palati pravde postoji rekonstruisana jedna sudnica u koju može da stane nekih 20 do 25 okrivljenih. Ostale sudnice su dimenzionirane za manje predmete. Kada je reč o tim velikim predmetima, moram reći da njih imamo podosta, a naročito u domenu organizovanog kriminala, gde dolazi do takozvanog preklapanja. Mi smo svesni te činjenice i ja sam, kao predsednik suda, odlučio da se uvede dvosmenski rad. Tako oni koji prate određena suđenja, bilo za ratne zločine, bilo za organizovani kriminal, znaju da sada u Ustaničkoj ulici imamo i suđenja koja kreću posle podne i traju, kako koje, do šest, pa i do pola osam uveče, jer je to dozvoljeno Poslovníkom o radu suda. Na taj način pokušavamo da olakšamo položaj i omogućimo da se ti predmeti što brže i što efikasnije sude. Takođe pokušavamo da to rešimo time što ćemo u Palati pravde, ja računam, nadam se makar, do kraja ovog meseca osposobiti još jednu sudnicu. To je sudnica broj 3, koja je, nažalost, u rekonstrukciji već više negoli što sam očekivao, ali, razlozi su druge prirode. U toj sudnici moći će da se održavaju suđenja i za ratne zločine i za organizovani kriminal i, naravno, oni predmeti koji su u samoj Palati pravde, s većim brojem učinilaca. Ovo sve iznosim kao tehničke podatke i molim vas da ih uvažite prosto kao činjenice koje su jedan od razloga zbog čega određena suđenja – sad govorim uopšteno o tim velikim predmetima, fizički velikim predmetima – dakle i ona za ratne zločine, i ona organizovani kriminal, generalno traju duže nego što je očekivano i nego što javnost smatra da bi trebalo da traju. I mi sami u Sudu mislimo da bi trebalo da idu brže, ali, kažem, ima objektivnih razloga koji to sprečavaju.

No, da se vratim na temu današnjeg razgovora. Šta je Veće za ratne zločine ili odeljenje za ratne zločine učinilo dosad i šta čini da bi ti predmeti i suđenja za ratne zločine bili efikasniji? Mi smo deo jednog pravosudnog sistema. U tom pravosudnom sistemu sud je u postupcima za ratne zločine treći po redu. Imate najpre deo Ministarstva unutrašnjih poslova koji se bavi otkrivanjem, zatim deo pravosudnog sistema, to je Tužilaštvo za ratne zločine, koje se bavi pokretanjem krivičnih postupaka protiv učinilaca i, na kraju, sud koji finalizuje sam postupak, time što će se pred njim voditi istražni, odnosno kasnije glavni pretres u postupcima gde su poznati učinioci krivičnih dela. Svako ko ima neka iskustva sa sudom i zna nešto o pravosudnom sistemu zna da je sud sam po sebi reaktivni organ. Sud sam po sebi nigde, ni u jednoj državi pa naravno ni ovde, ne može da pokreće i da vodi postupke. On je, uslovno rečeno, pasivno-aktivni organ, što znači da je tužilaštvo to koje pokreće postupke, daje inicijativu za pokretanje postupaka, bilo istražnih radnji, bilo istrage, bilo podizanjem optužnice, a faktički nastavljanjem postupka kroz glavni pretres. I sama ona latinska maksima *Nemo iudex sine actor* (Nema suđenja bez tužioca) najbolje vam odslikava poziciju suda u bilo kojem postupku, a ja sada govorim o postupcima za ratne zločine. I često imam utisak da se percepcija javnosti, kada se govori o svim sudskim postupcima, a naročito o postupcima za ratne zločine, svodi na to da se pita šta je sud tu uradio. Sud baš zbog toga što je u poziciji u kojoj jeste, a to je pozicija koja je svuda u svetu takva, manje-više, s malim razlikama, nigde nije sam po sebi inicijativni organ. Ta pozicija ne dozvoljava mu da ide preko granica tužiočevog zahteva za sprovođenje istrage ili optužnice. Često i same sudije vide da neke stvari možda mogu da idu u drugom smeru ili treba da se pokreću ili vode na drugi način, ali to jednostavno nije i to ne sme i ne može da bude pravo suda da inicira. Inicijativa suda može se svesti na ono što se zove kompletiranje činjeničnog stanja, a u okviru onoga što jeste zahtev ili optužnica tužioca. Ako je tužilac predložio da se sprovede istraga u odnosu na nekoga ili podigao optužnicu protiv nekoga, sud je slobodan samo u tome da sprovodi dokaze i

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

mimo predloga stranaka, znači i po službenoj dužnosti, a radi utvrđivanja činjeničnog stanja onako kako je predloženo, odnosno kako se tvrdi u optužnom aktu. Pojednostavljeno rečeno, ako bi optužnica bila pitanje, presuda je odgovor. Ako nema pitanja, nema ni odgovora. Ako je postavljeno dobro pitanje – sad moram reći nešto i u korist i na štetu suda – onda će i odgovor biti dobar. Naravno, ako se postavi dobro pitanje, odgovor može biti loš, znači presuda može biti loša. Ali ako se postavi loše pitanje, sasvim sigurno odgovor ne može biti dobar. To je otprilike neko pojednostavljeno gledanje na način kako ja doživljavam postupke generalno, dakle sve, pa i za ratne zločine i za organizovani kriminal, i uopšte za postupke koji se vode pred svim sudovima, pa naravno i pred Okružnim sudom i pred Većem za ratne zločine.

I zato vas molim da u tom smislu nekako dimenzionirate i odgovornost, ako se može govoriti o odgovornosti Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu kada je reč o pitanjima vođenja postupaka, odnosno suđenja za ratne zločine. Okružni sud u Beogradu se trudi u meri u kojoj je to moguće, da u svojim postupcima saraduje i sa zemljama u regionu. I na tu smo saradnju zaista ponosni. Imamo sasvim dobru saradnju sa kolegama i iz Republike Hrvatske, i iz Bosne i Hercegovine. Pokušavamo da uspostavimo saradnju na neki način i sa pravosuđem na Kosovu. Pokušavali smo da uspostavimo video konferencijske veze, ali nam to, nažalost, nije uspelo. Kao što znate, mi već imamo uspostavljene video konferencijske veze i sa Sarajevom, i sa Zagrebom, i sa nekim zemljama u regionu i van regiona, sa Hagom, i tako dalje, što sve na neki način relaksira, ubrzava i čini efikasnijim ovaj postupak. Regionalna saradnja je verifikovana u prvom redu, o tome će kolega Vitorović reći više, pošto je ta saradnja pravno bolje uokvirena sporazumima koje su potpisivala tužilaštva za ratne zločine, a ova su u tom delu i snagom zakonske norme aktivnija, tako da zaista možemo sa zadovoljstvom da kažemo da nam je ta regionalna saradnja dobra. Naravno, uvek može biti i bolja. I ta saradnja, i ono što se zove zajednički rad na rešavanju zajedničkih problema, donekle su omeđeni određenim zakonskim okvirima, po kojima postupaju države u regionu. Kao što znate, pravne arhitekture nam nisu potpuno similarne, nisu iste u Hrvatskoj, u Srbiji, u Bosni i Hercegovini. U nekim državama, recimo, u Bosni i Hercegovini, istragu sprovodi tužilac. U Hrvatskoj i Srbiji nju za sada sprovode istražne sudije pojedinih sudova i to na određeni način može da dovede u sumnju dokaze koji su fiksirani u jednoj od tih država, pa se postavlja pitanje da li mogu i u kojoj meri mogu da se koriste u drugim državama. To pokušavamo da rešimo na način kao što smo nedavno rešili, neposrednim korišćenjem međunarodnih konvencija i stvaranjem zajedničkih istražnih timova – kolega Alimpić, koji je tu u publici, može o tome nešto da kaže. Stvaranjem zajedničkih istražnih timova sa, recimo, Kantonalnim tužilaštvom Tuzle, gde smo krenuli u zajednički rad – dakle naše istražne sudije i naš tužilac sa njihovim tužiocem – prikupljaju s njihovim istražnim organima dokaze koji mogu da se koriste i u njihovim, a kasnije i u našim postupcima. To je, verujem, dobro rešenje i dobar korak u dobrom smeru.

Takođe mislim da treba u okviru te međuregionalne saradnje i međunarodne saradnje istražiti dalje korake u pogledu nečega što se zove transfer predmeta, transfer postupaka ili transfer samih optuženih. U tom pogledu imamo određenih problema. Mislim da će pitanje transfera optuženih biti najveći problem, prosto zato što je pitanje državljanstva, ekstradicije par excellence političko pitanje, koje se rešava ustavima svake od zemalja i oko toga se mi, kao pravници praktičari, nažalost (ili na sreću, zavisi kako ko gleda), ništa ne pitamo. Na nama je da rešavamo probleme u zadatim okvirima, a to se onda zove pitanje prebacivanja, odnosno transfera dokaza ili, eventualno, predmeta koji su nekad započeti i pokrenuti u drugoj državi. Ali, kažem, to je nešto oko čega se treba još dogovarati i na tome raditi. Naravno da u toj regionalnoj saradnji imamo zaista veliku pomoć i međunarodnog sektora, a to će reći država, u prvom redu ambasada pojedinih država i određenih međunarodnih organizacija. Ja ne bih ni jednu posebno da

Konferenciju podržala:

18

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

istaknem da ne bih neku zaboravio, ali to mogu da kažem, jer nam zaista puno pomažu. To je na prvom mestu Fond za humanitarno pravo, koji je pomagao, pomaže nam i siguran sam da će tako biti i u budućnosti. Dosta radimo i na jednom nepoznatom terenu, gde smo bukvalno zagazili u nešto što je za nas još uvek *terra incognita*, a to je takozvani viktimološki pristup žrtvama, odnosno svedocima. Kao što znate, mi nemamo to za sada rešeno u zakonskim okvirima, ali, kako nije ni suprotno zakonu, mi smo formirali Službu za pomoć svedocima i žrtvama, koja pomaže ljudima koji su oštećeni u krivičnim postupcima da, dolazeći u sud, ne dožive taj sud kao neprijatnost. Sudovi nisu mesta gde se doživljavaju prijatne stvari, ali makar da u toj meri u kojoj se to može, tim ljudima pomogne objašnjavajući im gde su, šta su, i da mi izađemo u susret sa onim malim stvarima koje njima mnogo znače, a pomažu im u rešavanju trenutnih problema. Nama to svakako olakšava vođenje postupka i omogućava efikasniji rad. Šta je još jedan od problema s kojima ćemo se sretati u budućnosti? To je izmena pravne arhitekture, odnosno zakonodavno-pravnog okvira u kome mi radimo, odnosno u kojem ćemo raditi u budućnosti. Tu je novi Zakonik o krivičnom postupku, koji bi trebalo da stupi na snagu od 1. juna ove godine i koji dosta menja poziciju tužilaštva. On iz jedne relativno drugačije pozicije, tamo gde je istragu sprovodio sud, sada postaje *dominus litis*, to jest onaj vodeći, glavni, koji će sprovoditi istrage. Ostaje da se vidi da li su i u kojoj meri tužilaštva generalno (a sada Tužilaštvo za ratne zločine – o tome će kolega Vitorović nešto više da kaže), imaju dovoljno kapaciteta da mogu sprovoditi istrage i u tom delu. Mislim da je pred nama prava prilika da se taj zakonodavno-pravni okvir bolje precizira i da se, uz jasne mandate svakog od organa koji učestvuju u postupku, a to znači Ministarstva unutrašnjih poslova, tužilaštva i suda, uhvatimo u koštac s nečim što se zove suđenje za ratne zločine. Toliko od mene. Hvala.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala lepo, gospodine Važiću. Sada će vam se obratiti gospodin Mioljub Vitorović, zamenik tužioca za ratne zločine.

Mioljub Vitorović, zamenik Tužioca za ratne zločine:

Dobar dan svima. Ja sam u ovom Tužilaštvu od 1. oktobra, pa ne zamerite možda na nekom neiskustvu, jer za tako kratko vreme je teško steći neku veliku pamet. Ali, čini mi se da ono zbog čega smo mi danas ovde, ratni zločini i nekažnjivost, ili rat i nekažnjivost, ili uopšte rat, ili bilo koja žrtva, – da to nije baš vezano za sudije, tužioce, policajce, novinare. Čini mi se da svi vi koji ste tu, svi mi danas i ovde, o tome mislimo isto. Ovaj rat se nije smeo dogoditi. Ono što ohrabruje, to je da ovo što mi danas govorimo u Beogradu, neki drugi ljudi to isto govore u Zagrebu, u Sarajevu. Pre mesec-dva usred Zagreba Žarko Puhovski je izjavio – i to je, čini mi se, nešto što je obeležilo taj naš boravak u Zagrebu – rekao je: "Između rata i ondašnje Jugoslavije biram Jugoslaviju. Između rata i 'ne' nezavisnoj Hrvatskoj biram 'ne' nezavisnoj Hrvatskoj. Između rata i bilo čega, biram bilo šta." Da smo svi izabrali bilo šta, mi danas ovde ne bismo bili. Svaki rat je izgubljen onog momenta kada prvo dete pogine. Da li je to naše, njihovo, to više nije važno.

Ne znam da li ste bili u Sarajevu. Od Ilidže do Baš-čaršije tramvaj ide 45 minuta. Pogledate levo i desno, nema nijedne kuće koja je ostala čitava. Dete koje je tada imalo 15 godina, sada radi u UNMIK-u ili već ne znam kojoj međunarodnoj organizaciji, vozi me i kaže: "Ovde je Grbavica, ovde su bili četnici". Ja kažem: "Pa mislite Srbi?". On kaže: "Ne, četnici. Srbi su sa nama branili Sarajevo." On je imao 15 godina kada mu se to dogodilo. Sad zamislite koliko će generacija živeti s tim. Na koliko će pokolenja on preneti

Konferenciju podržala:

19

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

to svoje sećanje da je Sarajevo četiri godine bilo bez struje, bez vode, napadano, uništavano, ubijano od nekih ljudi koji nisu Sarajlije. Daću vam primer – mnogo je lakše kada pričate konkretne stvari. Ovo je priča ljudi koji su autentični. Dakle, završilo se to što je bilo u Sarajevu. Ušli su u jedan od tih stanova u soliterima na Grbavici, zatekli pored prozora koji su zatvoreni vrećama sa peskom, snajpere. Izgledalo je kao da ljudi koji pucaju sa tih prozora dolaze da rade. Oni dolaze osam sati da pucaju po Sarajevu. Pa se jedan od tih isticao, jer su pronašli papiriće neke sa onim reckama koliko je tog dana ili prethodnog dana ubio. Pa se taj jedan razlikovao dramatično od ostalih. Pa su pitali: "A kako ti imaš toliko rečki?" Odgovor je bio: "Imam sistem. Vidim dete koje je pošlo po vodu, pa ga gađam u nogu. Pa kad dete padne, onda pritrči otac, pa mu ubijem oca, pa majku, pa komšiju." I tako ih naniže deset. A naš posao je da te ljude kaznimo. Možda nećemo uspjeti sve. Ali jedan mali korak, jednog za primer drugima, jednog po jednog, možemo smatrati da smo nešto u ovom životu uradili.

Nedavno se davao jedan film o zločinima tokom Drugog svetskog rata, pa je cela priča tog filma u rečenici "Zlo se događa tamo gde dobri ljudi ne čine ništa". Ne znam da li smo svi mi ovde dobri, ne znam da li sam ja dobar, ali hajde da nešto učinimo da ne bude to *ništa*, da ne bude ponovo zlo. Ja ne znam zašto se ovaj rat dogodio. Zašto je tako lako bilo pobuniti ove narode. Možda zato što zločini iz onog prethodnog rata nisu obeleženi. Možda zato što je taj tepih iznad Jugoslavije bio toliko veliki da je mogao da primi sva zverstva koja su učinjena tada, pa iz ne znam kojih razloga nije rečeno ko je šta uradio. Hajde da taj tepih sklonimo koliko možemo, pa da neko ko dolazi iza nas ne može ispod tog tepiha da izvuče zlo koje će se generisati u takvim zločinima, da vas je sramota da o tome pričate, da vam je teško, – teško je to objasniti nekome ko to nije video, nije čuo o ovome, o ljudskim patnjama. Teško je objasniti i ja neću ovde govoriti o živim, još nerešenim predmetima, ali slušali ste o *Zvorniku*, slušali ste za *Ovčaru*, slušali ste za *Suvu Reku*. Pa to je zastrašujuće kakva su zverstva činjena! Ono što je meni kao tužiocu glavno pitanje – a to nije specifično za tužioca, to je pitanje ljudskosti – jeste šta se dogodilo u tim glavama da naprave takav kaos. Kažemo – nekažnjivost. Ne sećam se da je neko od novinara, urednika, odgovarao. Neko ko je zatrovao ove prostore. Ne mora ni da bude kažnjen krivično, to je vrlo teško, pretpostavljam, ali da se zna da je taj i taj tada i tada bio urednik te i te televizije, tih i tih novina i da je uradio to i to. Nije slučajno tih godina korišćen naročiti rečnik, sećate se, koji je onako – ne mogu sada to tačno da evociram, ali ta se konstrukcija nije nimalo razlikovala u Sarajevu, u Zagrebu, u Beogradu. Ne sećam se da smo nešto na tom polju uradili. I onda je moguće da danas, kada imate svedoka u predmetu u kome su zločini tako – nemam reči kako da vam ih opišem – i vi sad pitate tog svedoka: "Zašto nisi pomogao svom dojučerašnjem komšiji? Video si ga u toj masi ranjenih, poznaješ ga, prepoznao si ga. On je tebe, onako ranjen, prepoznao i molio te da mu pomogneš". Kaže: "Nisam smeo." "Zašto?", "Zato što bi mene ubili". Danas taj svedok više nije u policiji, a tada je radio u policiji. Danas taj svedok, jedan od retkih koji se usudio da kaže nešto o zločinima kojima je prisustvovao, nema podršku ove države, i živi u nekom siromašnom kraju Srbije, tamo gde su svi siromašni. Ali, kad pričate s ljudima koji su učestvovali u tim ratovima, sa decom koja su se vratila kućama, meni je strašno žao što ne znam u ime koga da izjavim saučešće roditeljima čija se deca nisu vratila. To me je jako interesovalo i razgovarajući sa ljudima postavljao sam isto to pitanje mnogo puta. Od 100 vojnika koji su otišli na neko ratište, 95 je otišlo iz patriotskih razloga, što su morali, što su odgovorili državi na poziv. No, pet njih su se obogatili, činili zločine, pljačke, silovanja! I sad, da li je moguće da tih 5 posto budu toliko bogati, da budu toliko moćni, da uspeju da zastraše i onih 95 posto i sve nas ovde, koji se protiv toga borimo i da nekome takvom vi ne možete ništa?

E sad, ratni zločin ne zastareva. Ali, moram biti praktičan – zločin ne zastareva, ali svedočenje o ratnim zločinima zastareva. Sad zamislite koliko je potrebno vremena da se ispuni jedan ciklus suđenja, žalbi,

Konferenciju podržala:

20

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

ponavljanja celog kruga. To traje nekoliko godina, a za to vreme važno svedočenje za krivično delo zastari. Pa eto, moj predlog, znam da je to utopijski, ali ako ratni zločini ne zastarevaju, onda ni svedočenja u ratnim zločinima ne treba da zastarevaju, jer – sad se ovde vraćamo žrtvama – jer porodicama žrtava, porodicama koje su nekog izgubile, najteže pada kada čuju da se to zlo ponavlja kroz lažna svedočenja ljudi koji su tome prisustvovali. To je nehumano, to je necivilizacijski, to se ne meri onim čuvenim "oni neće da priznaju pa nećemo ni mi". To se meri ljudskošću, a čini mi se da je tema ovog našeg sastanka i ove konferencije upravo ta ljudskost. Ovde se to kaže nekažnjivost, ali vratimo se dobroti, pa se možda to više nikada neće dogoditi.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala, gospodine Vitoroviću. Sada će vam se obratiti izvršna direktorka Fonda za humanitarno pravo, gospođa Nataša Kandić.

Nataša Kandić, izvršna direktorka, Fond za humanitarno pravo:

Ja ću morati da budem vrlo konkretna, a ono o čemu ću govoriti nije nimalo lepo ni dobro, niti mogu da se pozivam na dobrotu, nego ću govoriti o činjenicama. Pošto imamo temu *Ratni zločini i nekažnjivost*, ja bih pokušala da odredim šta je to što najviše ugrožava i ograničava održavanje kulture nekažnjivosti i, zapravo, sprečava stvaranje kulture odgovornosti. Moja prva teza je da mi nismo na ideološkom nivou prekinuli sa prošlošću, da još uvek imamo teško nasleđe prošlosti za koje mislimo da treba da ga održavamo i da ne treba da ga se odrekemo. To povlači drugu činjenicu koju bih ja takođe istakla kao tezu, a to je da u našem političkom životu, odnosno na institucionalnom nivou, nije sprovedena procedura provera zaposlenih, kako bi se stekli uslovi da se kršenje ljudskih prava u prošlosti posmatra u kontekstu povreda krivičnog međunarodnog zakonodavstva, i međunarodnih normi, i domaćih normi. Mi smo počeli suđenja za ratne zločine pretpostavljajući, ili, u stvari, sa znanjem da je jedan od ograničavajućih faktora upravo policija koja treba da sprovede postupak prikupljanja dokaza, a i sa znanjem da u velikom broju, ili najvećem broju, počinioci ratnih zločina, počevši od 1991. godine, pripadaju upravo policiji i to, pre svega, određenim formacijama, kao što je *Posebna jedinica policije* i, naravno, *Jedinica za specijalne operacije*, zatim i druge jedinice koje su takođe stvorene u okviru institucija. To su *Srpska dobrovoljačka garda*, *Škorpioni*, i razne druge jedinice stvorene kao lokalne formacije u Bosni, koje su zapravo bile stvorene radi vršenja krivičnih dela. One su, naime, planski organizovane da bi se ispunili neki strateški ciljevi, kao što je u Hrvatskoj bilo stvaranje srpskih etničkih teritorija. Šta najviše ometa stvaranje odgovornog društva? Koja to vrsta zaštite od krivične odgovornosti postoji ovde? Ja ću vam navesti nekoliko različitih formi zaštite od krivične odgovornosti. Vi svi znate da smo mi 2001. godine ovde bili suočeni sa zvaničnim podacima o postojanju masovnih grobnica, čak i sa brojem od 850. Objavljen je i podatak da su u jezeru Perućac takođe nađene neke hladnjače, ali u to vreme niko nije rekao da je, osim tih hladnjača koje su izvučene na obalu Perućca, u jezeru ostao još neutvrđen broj onih koji su tamo potopljeni s kamenom o vratu. To su radili pripadnici naše policije.

Hoću da kažem da ovde postoji zaštita od krivične odgovornosti neposrednih počinilaca i pretpostavljenih starešina u vezi sa masovnim zločinima koji su počinjeni na Kosovu, a neki i u Bosni. U okviru te zaštite tragovi su skrivani i uklanjani tako što su tela tajno prebacivana u Srbiju i sahranjivana na policijske poligone kao što su Batajnica i Petrovo selo, ili tako što su tela iz kamiona bacana sa kamenom oko vrata

Konferenciju podržala:

21

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

u jezero Perućac. Ja bih samo nabrojala tih nekoliko po obimu masovnih slučajeva, kao što je, na primer, selo Meje, zato što je u Batajnici nađeno, ekshumirano i identifikovano preko 200 tela onih koji su 27. aprila zaustavljeni, odvojeni od svojih porodica i na nekoliko mesta u tom selu Meje likvidirani. Pomenuću i događaje u Vučitrnu, gde je u samo jednom danu u jednoj kući ubijeno 67 ljudi koji su pozvani da navodno preuzmu neke zelene kartone za kretanje, a onda su, posle tri godine, njihova tela nađena u Batajnici. Pomenuću i događaje u selu Izbice, a mnogi od vas setiće se jedne emisije na Radio-televiziji Srbije i jednog snimka iz aviona, kada je RTS, na vest objavljenu u to vreme i na *BBC*-ju i u *New York Times*-u da u tom selu postoji masovna grobnica i da je streljano više od 100 ljudi, odgovorila slikom i razgovorom s jednim seljakom, nekim Albancem koji u vreme NATO bombardovanja ore njivu i kaže: "Ne, ne, ovde je sve mirno", – eto on obrađuje zemlju, nema govora ni o kakvim borbama, nema govora da je neko tu ubijen, a onda, naravno, nema govora ni o nekim masovnim grobnicama. Koliko to nije tačno pokazuje činjenica da je u Petrovom selu nađeno i identifikovano više od 60 tela onih koji su ubijeni u selu Izbice za vreme NATO bombardovanja.

Pomenuću još dva masovna slučaja, upravo zbog činjenice da su tela onih koji su ubijeni ekshumirana u Batajnici i nakon toga identifikovana. To je selo Ljubenić, gde su posle ubistva tela paljena. To su takođe tela ljudi koji su ubijeni u Peći, u selima oko Peći, i ta tela su prebačena u Batajnicu, gde su kasnije ekshumirana. Nažalost, mnoga od tih tela nisu mogla biti identifikovana zato što su korišćene teške mašine da bi u grobnice stalo što više tela. Tako, kada je konačno završena predaja tela, bilo je najmanje 250 onih za koja mislim da nikada neće biti identifikovana, jer su potpuno uništena pomoću teških mašina prilikom zakopavanja tela.

Druga vrsta slučajeva zaštite od krivične odgovornosti odnosi se na zaštitu od međunarodne krivične odgovornosti i to u našem društvu traje od smene prethodne vlasti. Ponekad izgleda da se s tom praksom prestaje, a onda se pokaže da u vlasti imamo jake grupe koje smatraju da je najveći interes Srbije upravo zaštita onih haških optuženika koji su optuženi za genocid. Hoću da kažem da mi kao država učestvujemo u skrivanju i zaštiti onih koji su optuženi za najteža krivična dela. Osim Ratka Mladića, Karadžića, tu su general Tolimir i drugi – ukupno ih ima šestorica. I ovo sada, u vezi s presudom Međunarodnog suda pravde, ta zaštita od međunarodne krivične odgovornosti vrlo je ozbiljna stvar, zato što Srbija, time što Ratka Mladića, Karadžića i ostale optužene za genocid ne predaje Haškom tribunalu, sa svakim danom posle 26. februara krši odredbe Konvencije protiv genocida i istovremeno obavezu izrečenu tom presudom da mora da preda haške optuženike.

Postoji još jedna vrsta zaštite od krivične odgovornosti na međunarodnom i nacionalnom nivou koja se vidi u praksi upravo u suđenjima za ratne zločine. Uzeću samo jedan primer koji govori o tome da su naša država i naše institucije u stanju da ometaju čak i Međunarodni sud pravde, a to će reći – međunarodni sistem pravde. Reč je o skrivanju dokumenata i nepredočavanju sadržaja neredigovanih dokumenata, a pre svega zapisnika Vrhovnog saveta odbrane. Pošto ih naša država ne predaje, jasno je kakvu sliku to stvara. A to je, naravno, rezultat procene da je interes Srbije da se ne iznesu dokumenti koji će pokazati ono što svi znaju i u Srbiji, i u Crnoj Gori, i u svim okolnim državama, a to je da su i u Srebrenici i u drugim zločinima učestvovala regularne formacije Srbije, od vojske Srbije do policije, specijalnih jedinica, posebnih jedinica policije i Jedinice za specijalne operacije. Nažalost, zahvaljujući tom stavu i takvoj proceni interesa Srbije, u presudi Međunarodnog suda pravde jedinica *Škorpioni* tretira se kao paravojna formacija, pa se, kao i u slučaju tog predmeta pred Većem za ratne zločine, ne uvažavaju dokumenti koji su potpisani upravo od najviših funkcionera policije Republike Srpske – oni koje su oni sami u domaćem suđenju priznali da su potpisali. To su dokumenti o raspoređivanju pripadnika jedinice

Konferenciju podržala:

22

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Škorpioni kao jedinice MUP-a Srbije, depeše, zatim dokumenti o upućivanju ranjenih pripadnika MUP-a Srbije u bolnice u Foču i na VMA u Beograd. Na taj način mi, u stvari, u ovom domaćem predmetu dolazimo do situacije da će sud morati da donese presudu koja neće biti u skladu sa činjenicama. Jedina dobra stvar koja mi se čini da predstavlja neku nadu za buduće generacije, da se nikada više ne ponovi Srebrenica, jeste to što u presudi Međunarodnog suda pravde postoji jedna odredba koja kaže: "U slučaju da se pojave novi dokazi, slučaj tužbe pred Međunarodnim sudom pravde biće ponovo otvoren".

I poslednja grupa slučajeva koje bih istakla kao primer zaštite od krivične odgovornosti, to je zaštita onih koji imaju veze sa ubistvima redovnih vojnika i pripadnika vojske, koji za sada nemaju nikakav epilog. Oni su neobjašnjeni, iako za mnoge od tih slučajeva ubistava redovnih vojnika vlada široko uverenje u društvu da imaju veze sa skrivanjem i zaštitom haških optuženika. Ja bih u vezi s tim istakla samo (pošto moje vreme ističe) slučaj gardista i nevoljnost državnih institucija da zbilja izađu sa činjenicama koje bi potvrdile ono što se vrlo široko priča u javnosti, a to je da su dvojica gardista ubijeni zato što su videli haškog optuženika Ratka Mladića, da su se vratili u kasarnu, da su onda možda govorili da će to da prijave, da su zatim odmah poslali na isto mesto da stražare i da je pri tome organizovano njihovo ubistvo. Pošto je moje vreme isteklo ja se zahvaljujem.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala, gospodo Kandić. Sad bih pozvala gospodina advokata Dragoljuba Todorovića da nam se obrati.

Dragoljub Todorović, advokat:

Ja sam advokat Dragoljub Todorović i preko Fonda za humanitarno pravo učestvujem kao punomoćnik žrtava u osam predmeta za suđenje za ratne zločine, možda najvažnijih. Ovde želim da sumiram svoja iskustva, pozitivna i negativna, sa ovih osam suđenja. Dakle, šta je zajednički imenitelj tih osam suđenja u kojima sam ja učestvovao ili učestvujem?

U aprilu 2001. godine Fond za humanitarno pravo organizovao je u hotelu *Interkontinental* seminar, konferenciju sa temom *Suđenje za ratne zločine pred domaćim sudovima*. Na tom skupu bilo je prisutno mnogo sudija, najviše sudija od svih seminara na kojima sam ja učestvovao. Bili su tu predsednici sudova iz unutrašnjosti, mnogo sudija Vrhovnog suda iz Beograda i situacija u pogledu suđenja za ratne zločine bila je tada potpuno neizvesna. Sudilo se samo u Bijelom Polju pred višim sudom za slučaj *Štrpci* i to jednom autsajderu. Ja sam izašao i govorio o tom suđenju, ali sudije su me prekinule i nisam završio.

Međutim, posle toga su se desile ogromne promene. Formiran je Sud za ratne zločine, formirano je Tužilaštvo za ratne zločine, sagrađena je nova zgrada. Tehnički uslovi su izvanredni. Pogotovo je važno da se suđenje snima na audio-medijum, pa sudija ne mora da diktira u zapisnik, čime su otklonjeni mnogi nesporednosti. Zakonska regulativa je prilagođena, omogućena je saradnja s Hrvatskom, Bosnom, Haškim tribunalom, uveden je svedok saradnik, i tako dalje. Sve su to pozitivne stvari, a najpozitivnija stvar je to što su tih pet sudija koji sude u Specijalnom sudu sudije *par excellence* u svakom pogledu. Ja o njima govorim već godinama i zato sad više neću da govorim, zato što bi bilo malo i preterano. Ali morao bih ovde da se nadovežem, kada ističem taj zajednički imenitelj, na jedan vrlo lep, ilustrativan primer koji je dao predsednik Okružnog suda. On je rekao da tužilaštvo postavlja pitanja, a sud daje odgovore. Nema presude bez optužbe i to u velikoj meri ograničava ova suđenja i često ih komplikuje. Tužioci, i ovi za ratne zločine – ne svi, naravno – i ovi ranije u Crnoj Gori, i u Okružnom sudu u Beogradu, mislim da su

Konferenciju podržala:

23

imali neku predrasudu, nešto kao da će pomoći svojoj državi ako isključe regularne organe policije i vojske Srbije iz tih zločina, iz tih ratova. Jedna od osnovnih karakteristika svih tih suđenja je da su suđeni neposredni izvršioци, da su oni označeni kao pripadnici paravojnih formacija i prikazani kao neki osvetnici, kao neki pljačkaši, polukriminalci, i tome slično.

Izneću vam sada klasičan primer za to, a on se može naći u svakom od ovih osam predmeta. To je primer suđenja u slučaju *Sjeverin*. Tu je sudija koji je sudio u Okružnom sudu utvrdio da su Milan Lukić i ljudi koji su s njim zajedno oteli 16 muslimana iz autobusa i pobili ih, bili pripadnici lake pešadijske Višegradske brigade. To je pouzdano utvrđeno. To je rekao komandant brigade. To je sam Lukić u nekim drugim postupcima rekao, a taj predmet je združen pa je izveden kao dokaz. Tu postoji potvrda kao materijalni dokaz, zatim postoji kao dokaz jedan bizaran podatak, da komandant Višegradske brigade kaže da je jedan od tih okrivljenih, Oliver Krsmanović, imao klaustrofobiju pa nije mogao da sedi u rovu, pa je njega lično molio da ga isključi iz toga, iz takvog položaja, i da je on to uradio. Dakle i to. Onda, postoji naređenje upućeno tom vođu, zatim imamo niz svedoka izvedenih u slučaju *Štrpci*, koji je združen, a koji to potvrđuju. Sudija koja je sudila u prvom stepenu unela je u dispozitiv da su oni pripadnici Višegradske brigade. U obrazloženju je malo pokušala da to relativizuje i napisala da su okrivljeni stvarno bili pripadnici Višegradske brigade, ali da su zločin izvršili u slobodno vreme. Time je narušila činjenični opis optužbe i povredila identitet optužbe i presude. Vrhovni sud je to ukinuo i naredio je da se utvrdi pouzdano da li je ta jedinica bila u sastavu Višegradske brigade. Bez obzira na sve te dokaze, tužilac je ostao pri tome da je to paravojna formacija. Došao je jedan profesor krivičnog prava, jedan bivši ministar pravde i ljudskih prava i ovog i onog, koji nema veze sa tim Sjeverinom ni sa tim ubicama i zločincima, a ne zna ni šta su paravojne formacije, on je došao i rekao: "To su paravojne formacije. To su ljudi." I došao je na sud i rekao da su to paravojne formacije: "To su ljudi koji su svetili svoje ubijene porodice." A to su ljudi koji su psi rata, koji su profesionalni ratnici, koji su odavde odlazili tamo. Na osnovu izjave tog profesora sud je ponovo utvrdio da je to paravojna formacija, uprkos recimo, 15 dokaza koji postoje, od materijalnih do neposrednih priznanja. Sad se tu pojavio problem, ti su ljudi mučeni, imamo fotografije, to je jedan strašan zločin kao i svi drugi, a da pri tome kolegince koje se bave reparacijom u Fondu za humanitarno pravo sada više ne znaju kako da naplate troškove od države – kako, kada su to uradile neke tamo bande?! To je slučaj i u većini drugih predmeta. Sud je tu nemoćan i ovo što je Važić rekao je tačno, a ja mislim i da ste uočili da je on to pojednostavio. Dakle, tu ne možemo tražiti ništa.

Takav je i slučaj koji je Nataša pomenula, sa *Škorpionima*. Ovde ja imam optužnicu koja je precizirana za *Škorpione*, gde se kaže da su okrivljeni bili zaposleni u naftnoj industriji Republike Srpske Krajine, a da su vojno delovali u sastavu Vojske Republike Srpske Krajine, Vukovarski korpus, general Lončar, – sve su oni ispričali. Oni su na suđenje doneli vojne knjižice u koje im je sve propisno upisano, to vreme uračunato im je u redovni vojni rok, doneli su ugovore, doneli su rešenja. Rekli su da su, kad su otišli u Bosnu, bili pod kontrolom Vojske Republike Srpske, a ovde u optužnici piše: "Naređeno od N. N. pretpostavljenog starešine iz Vojske Republike Srpske". Kad su bili u Bosni, i kad su bili na Trnovu, onda im je komandni oficir Vojske Republike Srpske izdavao naređenja. Sve to piše u optužnici, a ovamo kažu paravojna formacija! Pa to prevazilazi svaku meru! Ne kažem ja da je to Tužilaštvo takvo inače, ali ovo je skandalozno. I ne samo to – ali, neću više da vas zamaram s tom optužnicom.

Drugi problem koji je opšti, za sve ove slučajeve, jeste Vrhovni sud Srbije. Ne mogu da govorim generalno o Vrhovnom sudu, jer tamo ima izvanrednih odluka. Imaju dve naročito bitne, oko organizovanog kriminala. Naime, jedan sudija Vrhovnog suda Srbije doneo je dve odluke kojima je u spise predmeta uvrstio ključne dokaze za predmet državnog terorizma u slučajevima *Stambolić* i *Ibarska*

Konferenciju podržala:

24

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

magistrala. Kada je Okružni sud izbacio te dokaze, Vrhovni sud ih je vratio. Dakle, Vrhovni sud Srbije je spasao te postupke postupajući zakonito, pa tako imamo drugostepene presude Vrhovnog suda za Stambolića i Draškovića, koje su izvanredne. Međutim, ovo Veće za ratne zločine, to su isti ljudi, oni su do sada ukinuli sve što im je došlo iz Suda za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu. Tri su predmeta bila na ispitivanju, sva tri su ukinuta, sva tri nemaju pravne razloge. Ja to odgovorno tvrdim, ja o tome neću da pričam, da vas gnjavim konkretnim podacima. Sada imamo *Ovčaru*, ponovno suđenje. To deluje smešno, deluje orvelovski, to postupanje po primedbama, kada sudija mora da veštači svedoka, kada branioci predlažu da se svedok uputi u bolnicu *Laza Lazarević* radi ispitivanja, i kada moraju da se proveravaju zapisnici. Vrhovni sud, dakle, iskazuje nepoverenje prema zvaničnim sudskim zapisnicima, što je jako opasna pojava. I prema istražnom sudiji – imamo istražnog sudiju koji je sastavljao zapisnik. Oni kažu: „Proverite, saslušajte mu daktilografkinju, saslušajte ovoga i onoga!“ Imamo sada jedan zapisnik u policiji gde je bio prisutan advokat – sasluša se i advokat. Taj advokat je prošao kalvariju na tom suđenju, a po nalogu Vrhovnog suda. Ovo naše pravosuđe, kakvo je takvo je, ono funkcioniše. Očekujem da se posveti malo veća pažnja formiranju tih veća za ratne zločine. Ja sve te sudije iz Veća za ratne zločine poznajem i otvoreno kažem da sumnjam u njihovu objektivnost, nepristrasnost, baš zbog njihovih nacionalno-političkih gledanja. Sad sam čuo da će za ministra pravde verovatno doći jedan ozbiljan čovek iz DS-a, gospodin Marković, Milan Marković, koji je bio predsednik opštine Palilula, a sad je advokat i potpredsednik Skupštine i očekujem da će on nešto učiniti u tom pravcu. Ja sam sklon više da kritikujem nego da nekoga ističem, međutim, uvek mi je drago kada se pojave ti slučajevi gde mogu nekog sudiju da pohvalim. Recimo, uopšte ne poznajem jednog sudiju koji se zove Duško Vojnović, koji je presudio slučaj *Firma*. Za njega su mi rekle sudije u Vrhovnom sudu, advokati, svi, da je to najbolja presuda koju su čitali u životu. E, toga Vojnovića treba sačuvati, treba ga držati, treba ga poslati da odlučuje u drugom stepenu, u Vrhovni sud, a ne ove koji su napredovali kao predsednici sudova i predsednici krivičnih odeljenja u vreme šešeljevsko-miloševićevske vlasti. Toliko. Isteklo mi je vreme.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala gospodinu Todoroviću, sada bih pozvala gospodina Blagoja Peruničića iz Službe za otkrivanje ratnih zločina MUP-a Srbije da nam se obrati.

Blagoje Peruničić, načelnik Odeljenja za otkrivanje krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava MUP-a Srbije:

Zahvaljujem se na predstavljanju. Poštovane dame i gospodo, pre nego što počnem, hteo bih da se zahvalim organizatoru ove konferencije na pozivu na ovaj skup, čija je tema od izuzetnog značaja. Pre nego što se osvrnem na smetnje da počinioci ratnih zločina budu kažnjeni, hteo bih da dam uvodne napomene i nekoliko reči o službi u kojoj radim. Ja sam načelnik Odeljenja za otkrivanje dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava i u ovoj sam službi otprilike šest meseci. Pre ovoga radio sam u Odeljenju za kontrolu nezakonitosti u radu policije. Nakon otkrivanja masovnih grobnica na području Republike Srbije, formirana je u okviru kriminalističke policije jedna radna grupa koja je bila zadužena za prikupljanje informacija i dokaza vezanih za te masovne grobnice. Potom se ukazala potreba za formiranjem jedne organizacione jedinice koja će se baviti tom problematikom. Zbog specifičnosti ovog posla, navedena organizaciona jedinica prvobitno je bila formirana na nivou odseka i bila je deo Uprave za borbu protiv organizovanog kriminala i pod direktnom nadležnošću ministra. Kasnije je ovaj odsek preimenovan u odeljenje. Kako u to vreme nije bilo formirano Tužilaštvo za ratne zločine, predmete iz tih

Konferenciju podržala:

25

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

oblasti procesuirala su tužilaštva opšte nadležnosti. Imajući u vidu specifičnost zločina protiv čovečnosti i međunarodnog humanitarnog prava, tokom 2003. godine donet je zakon koji je regulisao ovu materiju i predvideo specijalizovane organe: Tužilaštvo za ratne zločine, Veće za ratne zločine, Posebnu pritvorsku jedinicu i Službu za ratne zločine u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova. Taj proces stvaranja preduslova u organizacionom smislu za procesuiranje ratnih zločina završen je formiranjem i donošenjem zakona o formiranju jedinice koja će se baviti zaštitom učesnika u krivičnom postupku. Danas Služba za ratne zločine funkcioniše u okviru Uprave kriminalističke policije i ona ima dva odeljenja: Odeljenje za otkrivanje krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog humanitarnog prava i Odeljenje za saradnju sa Haškim tribunalom. U tom delu izdvajaju se četiri vrste poslova: poslovi otkrivanja krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, poslovi traganja za nestalim licima, poslovi za saradnju sa Haškim tribunalom i obaveštajnoanalitički poslovi. Služba funkcioniše tako što postupa po zahtevima Tužilaštva za ratne zločine i po zahtevima Veća za ratne zločine, a osim toga, postupa i po zahtevima Ministarstva pravde, Ministarstva spoljnih poslova, Nacionalnog saveta za saradnju sa Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju, Komisijom za nestala lica, a u cilju pronalaženja haških optuženika ostvarujemo neposrednu saradnju sa Vojnobezbednosnom agencijom i Bezbednosno-informativnom agencijom. Takođe saradjujemo i sa vladinim i nevladinim organizacijama. Svi smo svedoci da je jedna od najtežih posledica oružanog sukoba na području bivše Jugoslavije svakako veliki broj izvršenih krivičnih dela sa još većim brojem oštećenih lica i imovine. U tim zločinima svakako da su učestvovali i policajci i vojska i paradržavne, odnosno paravojne formacije. Istraživanje tih ratnih zločina, otkrivanje počinitelja i svih okolnosti pod kojim su se ti zločini desili svakako je kompleksan i težak zadatak. Složenost tog zadatka proizlazi iz više razloga.

Prvo, što se u vreme samih tih ratnih događanja o tome vodilo veoma malo računa, gotovo nimalo. Informacije, podaci i materijalni dokazi uopšte nisu prikupljeni, ili ako su prikupljeni, oni su prikupljeni sporadično i nedovoljno, a onda se to vremenom izgubilo ili je uništeno. Oštećeni su po pravilu ostali u jednoj državi, svedoci na sve strane, dokazni materijal takođe, a potencijalni izvršioци su po pravilu u drugoj državi. Drugo, složenost proizlazi iz vremenske distance koja realno postoji između počinjenja zločina i današnjeg vremena, u kojem mi pokušavamo da nađemo dokaze tih zločina. Kao što znamo, ti događaji su otprilike stari 10 do 15 godina, a moraju da se saslušaju mnogi svedoci. A kad kažem mnogi svedoci, ne mislim na žrtve i na očevice, već svedoci, kako mi to kažemo u žargonu, iz druge ruke, koji su nešto čuli, pa onda ići tim tragom i sklapati mozaik. Što je veći protok vremena od događaja, to je i svedok kao dokazno sredstvo sve manje i manje pouzdan, jer kod svakog čoveka je proces zaboravljanja neizbežan. Takođe, svedoci su u međuvremenu sve te godine a u raznim prilikama međusobno razmenjivali informacije, razgovarali s drugim svedocima, pa se objektivno sada ovde postavlja pitanje šta je rezultat, šta je, u stvari, posle toliko godina, rezultat njihovog stvarnog sećanja, a šta podsećanja od drugog. Dalje, kada su u pitanju svedoci, jedan od osnovnih problema s kojima se mi susrećemo je nespremnost svedoka da svedoči u krivičnom postupku, jer se plaši za svoju sigurnost, sigurnost svoje porodice i za imovinu. Kao primer, naveo bih suđenje Ramušu Haradinaju, gde svedoci neće da odu na suđenje. S druge strane, UNMIK policija im ne obezbeđuje nikakvu zaštitu. Svedok ratnih zločina, moramo znati, nije isto što i svedok u nekim drugim događajima i on je od izuzetno velikog značaja, pogotovo tamo gde nemamo materijalnih dokaza. A u većini slučajeva kod ratnih zločina mi nemamo materijalnih dokaza, pa su svedoci vrlo bitni i njima treba posvećivati ogromnu pažnju.

Sledeći problem s kojim se susrećemo prilikom istraživanja ratnih zločina jeste to što je mesto izvršenja zločina u drugoj državi u regionu, ili na Kosovu, gde državni organi Srbije nemaju punu jurisdikciju. Dešavalo se da su, na primer, pripadnici ove službe istraživali i obavljali razgovore, istraživali neki

Konferenciju podržala:

26

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

dogadjaj, a da pri tome nisu ni videli lice mesta. Naveo bih primer Suve Reke, ubistvo porodice Beriša. Zatim, ratni zločin na poljoprivrednom dobru Ovčara, što je proizvelo svakako određene teškoće u našem radu. Zbog svega iznetog, neophodno je, kako su moji prethodnici rekli, i predsednik Okružnog suda, i moj kolega Vitorović, neophodna je regionalna saradnja, kako počinioi ratnih zločina ne bi ostali nekažnjeni. Kao primer dobre saradnje naveo bih primer saradnje u slučaju *Zvornik*, gde je formiran mešoviti istražni tim koji sačinjavaju predstavnici pravosudnih organa i MUP-a Republike Srbije s jedne strane, i pravosudnih organa Bosne i Hercegovine s druge. I to bi trebalo da bude model kako u budućem radu treba postupati, jer svakako da dobra saradnja može doprineti i boljoj istrazi, a ukoliko nema dobre istrage, nema ni kvalitetne optužnice. Ta oblast regionalne saradnje trebalo bi da podrazumeva razmenu informacija koje bi doprinele i pronalaženju haških optuženika, jer to je jedan od prioriternih zadataka naše države.

Što se tiče saradnje sa Haškim tribunalom, ona se odvija preko Tužilaštva za ratne zločine. Ona je u početku bila jednosmerna, međutim u poslednje vreme ona je dvosmerna, što će se svakako intenzivirati kroz izlaznu strategiju Haškog tribunala, jer su Tužilaštvu za ratne zločine već dostavljeni neki predmeti po kojima Tužilaštvo postupuje. Za naš rad bitna je i saradnja sa UNMIK policijom. U početku saradnja je uspostavljena na predmetu *Odsečene glave*, i dobro je počela. Međutim, usled čestih promena kontingenata tih misija, ta saradnja je prestala. Posredstvom OEBS-a mi u poslednje vreme pokušavamo – naravno, zajedno sa Tužilaštvom – da uspostavimo tu saradnju i nadam se da ćemo u tome imati više uspeha, pogotovo što nas u narednom periodu očekuje veći broj predmeta sa Kosova, gde do sada nismo mogli da izvršimo određene prekrivične radnje u procesuiranju zločina koji su počinjeni na teritoriji Kosova. Zbog toga smatram da je ta saradnja u budućnosti od izuzetnog značaja. Na kraju bih da zaključim, mi smo kao služba organizaciono i kadrovski spremni – naravno, uz punu podršku Tužilaštva i drugih institucija – da se suočimo sa prošlošću i da procesuiramo sve ratne zločine, bez obzira na to gde su počinjeni i ko ih je počinio. U tome imamo punu podršku našeg ministarstva. Kao primer te naše odlučnosti naveo bih samo dva primera gde smo mi učestvovali u prekrivičnom postupku. To je primer predmeta *Suva Reka* i *Zvornik*, u stvari, *Ovčara*. Mogu slobodno još jednom reći da smo mi kao služba spremni da procesuiramo sve te predmete i da se suočimo sa prošlošću, bez obzira što su i u tim zločinima učestvovali pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova, odnosno pripadnici Posebne jedinice policije, kako je gospođa Nataša Kandić na početku rekla. Eto toliko. Hvala.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala lepo. Sada bih zamolila gospođu Gordanu Petrović, novinarku Radio-televizije Srbije da nam se obrati. Samo bih zamolila još preostalih dvoje panelista da se drže vremena od deset minuta izlaganja, da bismo imali dovoljno vremena za diskusiju.

Gordana Petrović, novinarka RTS-a:

Ja sam Gordana Petrović, novinar i urednik RTS-a. Izveštavanjem o ratnim zločinima bavim se intenzivno od 2004. godine. Doduše, moram da kažem da je moj prvi veći i značajniji novinarski zadatak i, zapravo, prilika da napravim jednu matricu za svoj novinarski rad, bilo suđenje Dragoljubu Milanoviću od 2001. do 2002. godine. U prilog istini, ja sam na RTS-u od 1985. godine, početkom 1993. godine sam sa 1.500 svojih kolega upućena na onaj nepopularni prinudni odmor. Tada su u toj grupi bili vrhunski novinari, poput Gordane Suše, Milice Lučić, Nadežde Gaće, Dragana Nikitovića i – da ne nabrajam dalje. Jasno vam je da je ekipa koja je tada ostala bila rukovođena nekim drugim profesionalnim i moralnim

Konferenciju podržala:

27

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

principima. Sad, pošto mi je gospodin Vitorović u izvesnom smislu zadao temu, dužna sam da se u svom izlaganju osvrnem i na to. Ja bih takođe volela da znam zašto nikada do sada niko od novinara i urednika nije osuđen za govor mržnje i pozivanje na versku, nacionalnu i rasnu mržnju, a toga je preko ekrana RTS-a bilo u ogromnim količinama. Očekivala sam da će na tom prvom velikom suđenju bar neka od tih pitanja biti otvorena, pa i neki od tih ljudi kažnjeni. Uz izvinjenje kolegi Zoranu Janiću – znam da će on posle mene govoriti o tragediji RTS-a – moram da kažem da je bilo fascinantno kako je sudsko veće izbeglo svaku mogućnost da saslušaju ili ispita bilo koga ko je tada imao neku odgovornost a bio je u vezi s tim slučajem (i nije se zvao Dragoljub Milanović), ili se pozabavi pitanjem nije li taj čovek mogao da bude odgovoran za ubistvo šesnaestoro ljudi i, konačno, za onaj govor mržnje. Želim samo da podsetim da, recimo, Tanja Lenard, za koju se zna da je sa ekrana RTS-a uputila poziv na linč rekavši "Pucajte, mi vas čekamo ovde u Takovskoj 10!" nikada nije saslušana, iako je čak i naša policija obavешtena da je ona viđena na beogradskom aerodromu dok je napuštala zemlju.

Navešću vam još jedan detalj o novinarima i novinarskoj odgovornosti i o nespremnosti društva, ili pravosudnih organa – ni sama ponekad nisam načisto šta je u pitanju, da sankcionišu novinare koji su radili tako kako su radili. Posle 5. oktobra jedna grupa, njih desetak, dobili su otkaz sa obrazloženjem da ne izvršavaju radnu obavezu. Očigledno se tražila pravna mogućnost da oni budu udaljeni sa RTS-a, jer su bili perjanice Milanovićeve uređivačke politike. Prvostepene presude su donete i oni su ostali bez posla. No, oni su se žalili Vrhovnom sudu. Vrhovni sud je poništio prvostepene presude i oni su dobili poprilične novčane iznose kao obeštećenje za to što im je naneta nepravda i dobili su jednu nerazumnu, neutemeljenu i neosnovanu presudu. Jako bih volela da jednog dana i ja čujem optužnicu od bilo kog tužioca kao što se ove nedelje čula optužnica koju je pripremio tužilac Slobodan Radovanović, imenujući ljude koji su iznosili pare i koji su ih trošili za to za šta su ih trošili, a ne sumnjam da je deo tih sredstava išao i na upravo ovakvu propagandu. Ovo je jedna linija moga govora o nekažnjivosti, o onim ljudima koji snose deo odgovornosti za taj ratni kaos i za to ludilo koje nas je snašlo, jer jasno je – režim i politika Slobodana Miloševića ne bi se tako dugo održali da nisu imali poslušnike koji su takve stvari emitovali sa ekrana RTS-a.

No, kada govorimo o problemu nekažnjivosti i o našem novinarskom poslu, moramo biti svesni, a i vi ste ovde na to ukazali, da postoje izvesne pravne manjkavosti. Naveli ste da ratni zločini, doduše, ne zastarevaju, ali zastarevaju svedočenja. Vi ste takođe, gospodine Todoroviću, ukazali na ovo, a ja znam za vaše uporno insistiranje, i vas i gospođe Kandić, na tome da ono nisu bile paravojne formacije i da to nekako uvedete u legalne tokove da bi optužnice dobile pravu snagu. Gde se tu sada nalazi novinar? Vi iznesete mišljenje jedne strane, druge strane, ali dalje niste u mogućnosti da insistirate na tom pitanju i na tom problemu, jer suđenje ide dalje. I sada, kada pratite suđenja iz dana u dan – jer to su ipak suđenja visokog intenziteta, moja redakcija ih tako ceni i ja sam prisutna na većini tih suđenja – vi pre svega morate da se rukovodite principom da niko nije kriv dok se to ne dokaže. Ali, šta se događa kod ovih suđenja za ratne zločine? Vi, u stvari, shvatate da, suprotno svemu onome što je proklamovano u našoj profesiji, postoji jedan princip odgovornosti, odgovornosti iznad svega, a to je odgovornost prema žrtvama. I tada vi počinjete da profilirate svoj izraz i da, zapravo, shvatate svoj novinarski zadatak kao zadovoljenje pravde za one koji su nastradali i za one koji očekuju zadovoljenje pravde kroz sudsku presudu. Ali, već do tada vi kao novinar izveštavate o onome što se dogodilo kroz svedočenja, bilo onih koji vrlo verno i potresno svedoče u prilog optužnica, bilo onih koje ne bih sada kvalifikovala (a izrekla bih najteže kvalifikacije), koji negiraju krivično delo na način koji bukvalno vređa ljudsku inteligenciju. Ja, naravno, ne želim da ulazim u razloge zašto ljudi na sudu govore sve što govore, ali mislim da bi ponekad advokati optuženih morali da vode računa kako instruiraju svedoke odbrane šta da govore, jer

Konferenciju podržala:

28

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

oni na suđenjima ostavljaju jako lošu sliku o nama kao narodu. Konkretno bih navela suđenje u predmetu *Suva Reka*. Znao, tu se pojavljuju neki ljudi koji su bili na funkcijama nižeg ili višeg ranga, to uopšte nije važno, ali koji pričaju da su prolazili pored leševa, pored desetina leševa i da ih uopšte nije interesovalo, iako im je to bilo u opisu posla! Ko su ti ljudi, kada im je mnogo važnije bilo da popišu neku stoku, koliko se sećam, koze i ostalo, nego da se interesuju šta je sa njihovim komšijama, zašto tamo gori i zašto se tamo puca. Dakle, zaista ozbiljna primedba na advokate, koji inače znaju vrlo često da prosto diskredituju svedoka na jedan vrlo neprimeren način. Trebalo bi, dakle, da vode računa kakvu sliku ostavljamo, jer ta suđenja prate i novinari iz stranih medija i vrlo često zovu nas koji smo tamo stalna ekipa, pa nas pitaju i konsultuju šta da kažu. Tako mi, kad krenu suđenja, vrlo često radimo sami protiv sebe, a bojim se da ponekad ni sud ne sankcioniše ljude koji u istrazi kažu jedno, a onda dođu i čitave sate negiraju svoj iskaz i govore stvari koje vas neizbežno navode na misao da je taj čovek očigledno negde lagao. Ili prvi put, ili sada ovde, pa bi shodno tome trebalo da snosi neku sankciju. Ali, sankcija nema. Dakle, i to je tema za razmišljanje, kada govorimo o nekažnjivosti.

Sad, pošto dolazim iz kuće iz koje dolazim i pošto sam prošla ono što sam prošla, rekla bih nešto i na tom mikro planu. Znao, nekažnjivost – ljudi se prepoznaju, dakle ljudi se prepoznaju u nekom krivičnom delu, iako nisu direktno pozvani na osnovu neke lične ili profesionalne veze koju su imali s nekim. I onda počinje jedan zavet ćutanja. Tako su mene tokom suđenja Dragoljubu Milanoviću pitali: "Je li da su oni tebe naterali da ti to radiš, a da ti to nikada ne bi radila. Pa iako te je poslao na prinudni, ipak ti je dao da imaš neki hleb da jedeš." Svakako da sam to radila iz svojih profesionalnih ubeđenja. Niko me nikada ni na šta nije prisiljavao. Ali pogledajte reakcije tih ljudi, koje nisu bile usamljene! Onda, recimo, događalo se, kad neko treba sa mnom da uradi neki prilog, ja vidim da se montažer u smeni zameni i kasnije saznam da mu je neprijatno, jer ga je Milanović nečim lično zadužio. E te, takve neke relacije koje se stvaraju i koje su i te kako jake i brojne, a kojih mi često nismo svesni, dovode do toga da vi imate i na tom mikro planu jedno telo koje snažno pruža otpor i u određenom trenutku može da opstruiše vaš posao i da u krajnjem emituje negativnu poruku. Šta bi možda moglo da bude dobro i šta bi mogao da bude znak poboljšanja? Ja znam da bi mnogi od vas, i ja ću to naravno, saslušati, i sad mogli da imaju neku primedbu, a možda i neku pohvalu za RTS – koji je, zapravo, medijski javni servis – kako on tu svoju ulogu ispunjava. Zaista imate pravo na svaku kritiku, to je vaše pravo. Ali ono što možda govori da kuća koja je, ponavljam, i te kako bila involvirana u sve te zločine, možda ide nekim dobrim putem, da mi iz godine u godinu dobijamo od relevantnih međunarodnih i nevladinih organizacija priznanje da beležimo znatan pomak u izveštavanju o ratnim zločinima i suočavanju sa prošlošću. U prilog tome ide i činjenica da je u poslednjoj analizi *Stratedžik marketinga* koje je urađeno za Beogradski centar za ljudska prava od 100 odsto anketiranih 79 odsto izjavilo da se o ratnim zločinima informiše preko elektronskih medija, jednog ili više elektronskih medija, gde je RTS prvi sa 37 odsto anketiranih koji su se izjasnili da se informišu preko tog medija. Dakle, mislim da činimo možda neki mali, lagani ali ubedljivi i uverljiv korak da nekažnjivost učinimo u tom našem segmentu ipak što manjom. Hvala.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala, gospođo Petrović. Sada bih zamolila Dejana Anastasijevića da nam se obrati.

Dejan Anastasijević, novinar lista *Vreme*:

Hvala. Čuli smo od tužioca Vitorovića, on je, između ostalog, govorio o medijima, ali pomenuo je nešto drugo. Pomenuo je da su se neki ljudi jako obogatili u ovom ratu i postali jako moćni. Radi se o čitavoj

Konferenciju podržala:

29

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

jednoj mreži interesnih grupa koje su svoju moć i svoje finansijsko bogatstvo zasnovale upravo na onome što se tokom rata dešavalo, pa i na ratnim zločinima. Pri tom ne mislim samo na one koji su pljačkali, ubijali i nosili plen kući, mislim na mnogo ozbiljnije sheme državnog kriminala u to vreme, jer je režim Slobodana Miloševića bio zločinački režim, da se razumemo. Neke od tih stvari tek sada isplivavaju na površinu. Na primer, u dokumentarnom filmu *Jedinica* mog kolege Filipa Švarma, srpska javnost je po prvi put čula kolike su stravične količine novca, robe široke potrošnje, oružja i municije, nafte, prolazile prema Bihaću pod kontrolom Jovice Stanišića, Franka Simatovića, Milorada Ulemeka Legije i jedinice *Škorpioni*. To su ogromne količine para. Neki drugi ljudi, malo informisaniji ljudi, znaju da jedinica *Škorpioni* nije slučajno radila u naftnoj industriji Krajine. Nije to bilo samo da im se da neka "kintica" da između pokoljâ imaju od čega da žive, nego su ti ljudi tokom godina rata obezbeđivali transporte, opet, ukradenih automobila, nafte, slavonske hrastovine. To su samo dva konkretna primera.

Ali, većina onih koji su profitirali iz te mreže, uspeali su da zadrže svoje bogatstvo, da ga legalizuju i da ga pretoče u legitimnu političku moć. Njima bilo kakve priče o ratnim zločinima apsolutno ne idu u korist i ti ljudi su se sada lepo rasporedili. Njih ima još uvek i u raznim državnim službama i u biznisu i, moram da kažem, i u medijima. I u politici naravno, jer je sve politika. Znači, ima ih praktično svuda, a ima ih, nažalost, i u medijima. I oni su oko sebe stvorili nekoliko prstenova odbrane, koji svi zajedno dovode do ove teme o kojoj sada upravo govorimo. To je jedna opšta atmosfera nekažnjivosti. Prva stvar koja se tu najčešće koristi jeste negacija zločina. Znači, kaže se jednostavno – taj i taj zločin, ako neko pokrene pitanje, jednostavno se nije desio. To je izmišljotina zapadnih medija, neprijateljske propagande, to je sve izmišljeno, nikakvih leševa nema i tako dalje. I ako ih ima, onda su to naše žrtve, a nisu njihove. I ja sam mislio do skora, recimo, da je u Srbiji postalo nemoguće govoriti o Srebrenici na takav način. Nažalost, prevario sam se. Posle presude Međunarodnog suda u Hagu izloženi smo navali upravo tih tvrdnji da je sve to tamo izmišljeno. Možda 100, 200, maksimalno 300 ljudi stradalo, a i to su njihovi vojnici. Čitav događaj od početka do kraja je izmišljen, bez obzira na pravosnažnu presudu najvišeg međunarodnog suda. Evo, pre neki dan je u *Glasi javnosti* izašla *Lična karta Srebrenice*, jedan sramotni podlistak u kojem se nalaze upravo ovakve tvrdnje i to je prošlo onako – prilično mirno. NUNS je uložio protest. Moja koleginica Nadežda Gaće, koja je ovde prisutna, već nekoliko dana je izložena harangi od istog tog lista zato što se usudila da o tome govori i nazvana je, to je sad već nova formulacija "zavisnicom od ratnih zločina" zato što je protestovala protiv ovako nečega. Pa i kada se prizna da se zločin dogodio, kao što je, na primer, Batajnica, jer tu sad nikako ne možete da kažete da leševa nema kad ih ima, onda se poriče da je to što se dogodilo bilo zločin. Najčešće se poriče nekim državnim razlogom. Znači, jeste da su ti ljudi ubijeni, ali to je bio deo neke šire ratne operacije u kojima je njihova smrt bila neizbežna i mi smo morali sve te leševe da sklanjamo da to ne bi bilo zloupotrebjeno od naših neprijatelja. U svakom slučaju, tu nekog zločina nije bilo, jer se to dešavalo u jednom tako širokom kontekstu i, na kraju krajeva, odbrana sopstvenog naroda ne može nikako biti zločin. I tako se sve to prekriva i smešta u taj kontekst. To je dosta česta strategija i trenutno možda najprisutnija u javnosti.

Treći deo je nešto čega sada ima mnogo manje nego ranije, to je simulacija pravnih radnji. Znači, pokrenuta je tobože istraga, najčešće u nekoj pretkrivičnoj fazi i onda, ako neko počne da pita, vi kažete – pa ne, mi istražujemo, ali sad čuti o tome dok istraga traje. O tome ne može da se priča u interesu istrage. Imali smo za vreme Miloševića jako mnogo toga. Čuli smo skoro na Haškom tribunalu u suđenju za Kosovo da su vojna tužilaštva podnela ne znam koliko stotina krivičnih prijava zbog zločina i to je sad kao dokaz odbrane da se nešto radilo na tome. Međutim, niti se o tome išta znalo u medijima, niti je bilo rezultata, jer su sve te krivične prijave, sve do jedne, bile odbačene. Pa kad je stvar dolazila do suda, kao na primer, prvo suđenje za ratne zločine koje se u Srbiji dogodilo, to je 1994. godine mislim, možda 1995.

Konferenciju podržala:

30

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

godine, u Šapcu, suđenje Žutim osama i braći Vučković, ja sam bio tamo. Sećam se, tužilac je čitao optužnicu koja je počinjala ovako: "U aprilu 1992. godine optuženi su, svesno rizikujući svoj život, krenuli u pomoć napaćenom srpskom narodu koji je stradao od turskog zuluma u građanskom ratu u Bosni". To su bile gotovo doslovno te reči – malo sam parafrazirao, ne mogu tačno da se setim, ali to je otprilike bilo to, to je bilo u uvodnoj reči optužnice. Onda možete misliti na šta je to suđenje ličilo.

Na svu sreću, osnivanjem Posebnog odeljenja za ratne zločine sada imamo mnogo ozbiljniji pristup. Sada se ta strategija više ne može koristiti kad se radi o ratnim zločinima, ali se, nažalost, koristi u nekim drugim zločinima, koji nisu ratni zločini, već su počinjeni iz tzv. državnih razloga. Tako dan-danas istraga o smrti našeg kolege Slavka Ćuruvije tapka u mestu, ili je nedavno prebačena iz predistražnih radnji u nekakvu istragu – sedam godina posle svega! U medijima su najčešće strategije poricanja i stvaranja atmosfere nekažnjivosti, kroz relativizaciju dela. To je toliko uporna strategija da je meni jako teško da ne pomislim, prateći štampu i elektronske medije, da ona nije sistematska. Recimo, kad god se na odeljenju Suda za ratne zločine u Beogradu ili na Haškom tribunalu sudi za neke ratne zločine za koje su optuženi Srbi i kada se pojavi neki jako neprijatan svedok koji iznese vrlo uverljivu priču o zločinu, onda će njegov izveštaj o zločinu biti stavljen ispod nekog vrlo velikog teksta u kome se govori o zločinima protiv Srba, bez obzira da li uopšte postoji povod da se o tome u tom trenutku piše. Mislim, nema nikakvog povoda, ali se odjednom pojavljuje nekakav Pera Perić koji je video da su se dešavale strašne stvari. Često je to tačno, ali je dosta teško objasniti zašto svaki put mora da se pravi ta paralela. To je nešto što bih ja nazvao zloupotrebom prezumpcije nevinosti. Od toga počinje već malo da mi se diže kosa na glavi. Ja smatram da je pretpostavka nevinosti vrlo važna u toku sudskog postupka za učesnike i da nje striktno moraju da se pridržavaju učesnici u postupku. Ali pre malo više od godinu dana skoro svi beogradski dnevni listovi su objavili na naslovnim stranama da je Milošević umro nevin. I onda čujemo – ne možeš ti da kažeš da je taj i taj zločinac dok on nije pravosnažno osuđen. Ja sam kao novinar spreman da priznam tim ljudima koji tvrde da je Milošević umro nevin zato što nije pravosnažno osuđen, jer je umro pre kraja procesa, da je on umro nevin ako mi oni priznaju da su Hitler i Ante Pavelić takođe umrli nevini, jer ni jedan ni drugi nisu stigli do suda. Pa kad oni kažu – Hitler je bio nevin, Ante Pavelić je bio nevin, onda ću ja reći – OK, onda je i Sloba u istom rangu sa njima. Ali, prezumpcija nevinosti je, po mom mišljenju, važna samo ukoliko je striktno vezana za sudski proces. U jednoj široj društvenoj raspravi o ovakvim stvarima o kojim danas govorimo, dakle, o ratnim zločinima, besramno je stavljati flaster na usta onima koji hoće da govore o krivici.

I najzad, poslednja strategija koju primećujem, a koja je takođe vrlo raširena – kad kažem poslednja, mislim na medije, jer govorim pre svega o medijima. Znam da je jako teško procesuirati ili pozvati na odgovornost kolege i nazovi kolege koji su huškali na rat, pogotovo pozvati ih na krivičnu odgovornost. Međutim, mi danas imamo jednu jako nezdravu situaciju. Jedna od lukavijih strategija je mešanje dva principa koja bi trebalo da važe u novinarstvu, a koji nisu jedno te isto. To su princip objektivnosti i princip neutralnosti. Te dve stvari se često brkaju. Objektivno ne mora da bude neutralno, a neutralno ne mora da bude objektivno. To se uči u novinarskim školama, ali se ovde svesno zloupotrebljava. Znači, kad god da napišem, ne ja konkretno, ali kad god se napiše recimo nekakva priča, hajde da kažemo, o zločinu u Srebrenici, onda vas prozivaju ako niste istu količinu prostora posvetili nekom ko, bez obzira na dokaze, tvrdi da tog zločina nije bilo i da je sve to izmišljotina. Zaboga, pa vi morate pružiti obema stranama podjednako prostora i podjednaku slobodu da se izraze, pa makar jedna strana potpuno očigledno bezočno lagala a druga se pozivala na neke nepobitno utvrđene činjenice! To se radi u štampanim medijima i to se, nažalost, radi u elektronskim medijima još mnogo više. Diskurs o kome je koleginja Petrović govorila kao o pozitivnom pomaku, danas se svodi na to da vi u studio pozovete

Konferenciju podržala:

31

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

jednoga koji tvrdi da je Srebrenica izmišljena i nekog drugog iz humanitarne ili nevladine organizacije, koji tvrdi da je sve to što se tamo desilo genocid i onda date podjednako prostora da izloži svako svoje viđenje, a gledaoci će, je li, odlučiti šta je istina. To je besramno, to je opsceno i to se tako ne radi. Kako se to radi, mogli su da gledaju oni koji su gledali Hrvatsku televiziju nekoliko dana pre toga kada je ta televizija u jednom od svojih najgledanijih termina, u *Latinici* – mislim da se ta epizoda bavila pitanjem Lore – najpre pokazala dokumentarni film u produkciji B92 o tome šta se u Lori dešavalo, a tek onda su gosti u studiju, ali sada već na osnovu jedne podloge, povelili dijalog. A ne tek tako, dovesti dvoje ljudi, pa sad – evo, oni se ne slažu! To je ono što ja zovem "Genocid, da ili ne?" ili "Genocid, za i protiv". Ja sam maločas govorio o jednoj konkretnoj emisiji, ali takvih emisija ima mnogo i na drugim televizijama. Da li bi nekom palo na pamet da po istim principima pozove u goste, recimo, žrtvu silovanja i nekoga čiji je opšti teorijski stav da žena ne može biti silovana osim ako to sama nije htela i onda im date dovoljno prostora, pa neka gledaoci odluče.

Upravo tu dolazimo do onoga zbog čega je cela ova priča o nekažnjivosti tako strašno opasna stvar. Ona je opasna stvar zato što predstavlja nekažnjivost kao viši državni interes, zbog koga treba neke stvari zaboraviti, o nekim stvarima ćutati. Ali, princip nekažnjivosti ne ostaje nikada u domenu ratnih zločina, nego se širi kao crna rupa koja uvlači u sebe i sve ostale stvari. Daću vam, vrlo kratko, primer. Sećamo se svi kada je Milorad Ulemek Legija na suđenju za ubistvo Đinđića naširoko i nadugačko obrazlagao i dokazivao svoj patriotizam, da je on, je li, švercovao drogu na Zapad. Zapad je nama baca bombu, a on je njihovoj deci uvaljivao heroin i to je, zaboga, patriotski čin. Znači, šverc droge koji ne postoji ni u jednoj kulturi kao nekakva pozitivna patriotska vrednost, odjednom se sada na istim principima ponovo pretvara u nešto što je samo po sebi patriotsko i što zaslužuje, ne samo nekažnjavanje, nego i poštovanje zbog rizika koji je taj jadni čovek, baratajući svim tim kilama heroina, morao da preuzme na sebe. Da bi se ovi prsteni odbrane probili i da bi se promenila ova atmosfera, moramo da radimo svi zajedno, znači i državne službe, i mediji, i nevladine organizacije. Političare ovaj put ne pominjem, zato što ne očekujem baš puno od njih u načelu, mada bi trebalo. Mislim, na neki način, kada se radi o ovim stvarima moramo svi da se uzglobimo i da svako u okviru svog posla u sinhronicitetu radimo na uspostavljanju principa kažnjivosti umesto nekažnjivosti. Ja se nadam da je ovaj skup jedan od koraka u tom pravcu. Hvala.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

S obzirom na to da je sesija počela u 11.15, ja sam sebi dala za pravo da je produžim do 13.15, tako da ćemo ručak započeti s malim zakašnjenjem. A sad bih vas molila da pristupite ako imate pitanja – imamo ovde dvojicu momaka iz Fonda za humanitarno pravo koji će vam dati mikrofone. Takođe vas molim da se pre postavljanja pitanja predstavite.

Milijan Kostić:

Ja sam jedan od roditelja vojnika, predstavnik Roditelja u crnom, i ja to sve lepo pozdravljam, ali se pitam, slušajući ovu vašu diskusiju, u šta biste vi svrstali podatak da je od 2004. do 2006. godine na odsluženju vojnog roka ubijeno 29 vojnika, i da je od toga samo pod generalom Mladenom Ćirkovićem iz Prištinskog korpusa ubijeno preko 20. On je za to odgovoran, Mladen Ćirković. Samo u Leskovcu stradala su tri vojnika. Niko nije postavio pitanje, ni tužilac, ni sudija, ni Vrhovni sud, niko, da istraži kako su ubijena tri vojnika u Leskovcu, niti je iko izjavio da odgovornost snosi general Mladen Ćirković. To je rekao u mojoj kući u Požegi, i u kući ovoga Blagoja Žarkovića u Prijepolju, kada se zaplakao i kazao: "Pojedini oficiri su krivi za smrt vaše dece." Isto to je rekao i kod Ivanovića u Beogradu.

Konferenciju podržala:

32

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Odgovornost za našu decu snose i ministar Davinić i Krga. Da li bi oni trebalo da se obeleže kao ratni zločinci, ili da se nagrade? Vidimo da političari nagrađuju generala Mladena Čirkovića kao da je narodni heroj, a od ovih 29 preko 20 mladića je ubijeno u Prištinskom korpusu, za koji je on odgovoran. Evo, pogledajte primer moga sina, koji se javio kući majci u 22 sata u noć da su ga starešine tukle i maltretirale. Potom, sutradan – mrtav. Prvi zapisnik, pošto sudije neće da čitaju – neće da čitaju zapisnik – ja sam taj zapisnik poneo da njime potkrepim ovo što navodim. Skicirao sam položaj u kojem je moj sin nađen mrtav u spavaonici. Ruke podvijene pod telom, kao što je ovde nacrtano. Takav zapisnik imam ovde. Ja se sad pitam da li je taj moj sin mogao da ima dva i po metra ruke da ispali sebi dva hica u leđa, kao što piše u zapisniku i da legne, da se namesti i da poturi ruke poda se. Evo, to ću dokumentovati, imam ovde taj prvi zapisnik. I pitao bih za ove ostale, za Blagojevog sina, neka pokaže slike. Ovo je zločin nad zločinima, to šta su radili u kasarni u Leskovcu. Mi pričamo i RTS non-stop trubi, glumi i priča kako Amerikanci i Britanci muče iračke civile i iračke vojnike – ja sam bio u Iraku – a niko se nije zapitao šta su radili naši oficiri po našim kasarnama. Ovo je snimljeno u kapeli. Samo da pogledate. Niko se na to nije obazirao da bar pokuša da dokuči šta li su ti zlikovci vojni radili sa našom decom. Evo neka kaže Milorad Ivanović, iz ove iste grupe, i njegov je sin ubijen – trojica su ubijena u kasarni u Leskovcu. Evo neka on dopuni.

Milorad Ivanović:

Ama, je li ovo moguće ljudi? Je li ovo pravda? Koja je ovo pravda, šta je ovo? Niko nas neće da saslušati, nigde! Ja sam sto puta dolazio zbog ovoga u Beograd. I vratio se, nemam čim da platim kartu, nemam čim. Ne mogu da živim. Ostao sam bez posla. Oboleo sam. Sad mi nikakve fajde nije. I niko nam za ovo neće da pomogne. Šta mislite ljudi? Da tražimo, pričamo ovde nešto. I sve se govori – biće ovako, biće onako. Evo, ovo je bilo 30. juna 2005. godine. Do dana današnjeg još ne možemo da dođemo, da stanemo i da pitamo. Evo, samo da mi objasnite ljudi. Pogledajte šta se radi. Eto...

Član Omladinske grupe Helsinškog odbora u Kragujevcu:

Dobar dan, dolazim iz Kragujevca, omladinska grupa Helsinškog odbora iz Kragujevca. Imam pitanje za gospođu sa RTS-a. Rekli ste da se većina građana Srbije obaveštava o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji preko sadašnjeg javnog servisa Radio-televizije Srbije, nekih 37 odsto. Ako je taj podatak tačan, ja mislim da je to sramota za ovu državu, zato što ja ne znam nijednu emisiju, ne znam nijednu temu koja je bila na RTS-u a koja se tiče ratnih zločina u bivšoj Jugoslaviji. Jedina televizija koja radi na tome jeste Televizija B92, koja prikazuje filmove, iznosi činjenice i dokumente. Mislim, sramota je, građani finansiraju Javni servis Srbije i treba da budu obavešteni o tome, a ne vidim nijednu emisiju koja je davana a da se ticala ratnih zločina ili bilo koje teme koja je vezana za to. Osim organizovanog kriminala, a i to je vrlo malo zastupljeno na vašoj televiziji. Tako da ne znam odakle vam taj podatak da je 37 odsto građana obavešteno o ratnim zločinima preko javnog servisa RTS.

Dragoljub Todorović, advokat:

Ja pratim sve o ratnim zločinima, i to je paradoksalno – ja sve najgore mislim o RTS-u i sve najgore mislim o njihovom direktoru, ali kada se radi o izveštavanju, jedino RTS izveštava sa suđenja za ratne zločine. TV B92 je koncentrisan na ova druga suđenja. Ali izveštaje sa *Ovčare*, *Suve Reke*, *braće Bitići*, *Škorpiona*, i šta se još tamo sudi, gledamo na Dnevniku, o tome izveštava samo RTS. Pa možda iz toga, siguran sam da koleginica to misli, jer ona se tim bavi i ona to izveštava. To traje tri-četiri minuta, znate. I

Konferenciju podržala:

33

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

to je zaista jedina televizija koja izveštava sa suđenja za ratne zločine. A Studio B detaljno izveštava sa ovih drugih suđenja, u slučajevima organizovanog kriminala. TV B92 i Studio B, u poslednje vreme. Ali samo da kažem – želim da kažem da njoj možda ne bi bilo neprijatno – Gordana lično izveštava sa suđenja za ratne zločine, ide na teren, snima, pita ljude i to se pušta. Kako dolazi do toga, ja ne znam. To je paradoks za mene, ali je tako.

Gordana Petrović, novinarka RTS-a:

Dakle, samo da vas podsetim, to je *Stratedžik marketing* za Beogradski centar za ljudska prava. Ja, naravno, dajem vama za pravo kada niste zadovoljni zastupljenošću i šablonom emisije, ali moram unekoliko da vas demantujem. Znači, uz ovo što je rekao gospodin Todorović, Dnevnik zaista nema dilemu i redovno pušta izveštaje sa suđenja za ratne zločine, koji čak idu, kako mi to kažemo, u glavu dnevnika, znači u prvih deset minuta, koji su u principu najgledaniji. Mi imamo i sporovozne emisije koje verovatno teže nalaze put do gledališta, jer na njima još treba poraditi, tipa *Ključ*, *Oko*, *Upitnik*. Imali smo sada emisiju koju sticajem okolnosti nisam odgledala, koja, opet kažem, možda nije našla pravi put i nije se dobro centrirala. *Srđa* mislim da se zove i mislim da će danas biti reprizirana, ali ja sam vam takođe rekla, uz jednu malu ogradu, da su to početni, ohrabrujući dobri rezultati, što ne znači da na tome treba da stanemo. I nemojte nikada misliti samo u tim relacijama, kao kada ste rekli da je B92 bolji, – ja sam uvek za neki odnos partnerstva, a ne surove tržišne eliminacije i konkurencije. Ja, dakako, cenim to što moje kolege rade i drago mi je da i vi to cenite.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala gospođi Petrović. Da li još ko ima neko pitanje?

Stojanović:

Ja sam doktor inženjer Stojanović, profesor i pukovnik u penziji. Moram da kažem da je naslov problema o kome se razgovara *Od nekažnjivosti do odgovornosti* veoma interesantan. Ja sam inženjer po osnovnom obrazovanju, a ovde je verovatno veliki broj lica pravne struke – sad mi to sve zovemo menadžeri. A ja bih da pokrenem jedno pitanje. Nedavno je u listu *24 časa* objavljen jedan kratak članak u kojem se saopštava da je general Kadrijević savetnik američke vojske za pitanje akcija Amerike u Iranu. Ja sam imao tu nevolju ili nesreću da sam njega sreo u Skoplju 1963. godine kad je bio zemljotres. Ja sam tada već počeo da radim u armiji i kad je bio zemljotres bila je mobilizacija. Svi koji se nisu javili na dužnost, a bilo je vreme godišnjih odmora, bili su kažnjavani. I gospodin Kadrijević, a tada je bio istog čina kao i ja, nije se javio. I baš me je interesovalo kako taj čovek, koji je tada bio pomoćnik za moralnopolitički rad, ostaje kao primer nekažnjivosti. Meni je sada jasno zbog čega on nije kažnjen, jer on se školovao u Americi, u Vest Pointu. I sad mi ovu priču o ratnim zločinima moramo da vratimo u neko vreme da vidimo da li smo mi tu, unutar ove naše jadne Srbije, unutar one velike Jugoslavije, da li smo mi za sve to krivi, ili je neko odavno bacio jabuku razdora. Neko ko je samo tražio priliku i pravio kombinacije da nas dovede u ovu situaciju. A pošto smo mi sad svi ovde Srbi, u Beogradu, u Sava centru (ja sam učestvovao u izgradnji ovog objekta), da li mi treba da budemo toliko žestoki jedni prema drugima, do istrebljenja. Ili mi treba malo da vidimo šta to svet oko nas radi, najpre zašto nas je doveo u ovu situaciju i šta dalje radi da nas baci u neke još nepovoljnije situacije. Juče je bio jedan skup, pa pošto sam ja profesor bezbednosti...

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Ja bih vas samo molila da malo skratite.

Stojanović: Ja bih voleo da znam ko je taj koji će pokrenuti pitanje odgovornosti protiv bivšeg ministra , jer u vojsci je po sistemu rad po naredbi i onda ako se odozgo naredi, morate da izvršavate, inače sutradan ostajete bez posla, kao što su rekli iz RTS-a.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala lepo.

Stojanović:

Evo, ja bih u tom smislu molio ceo ovaj skup da vidimo kako to sada pokrenuti?

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala.

Dejan Anastasijević, novinar lista *Vreme*:

Ja bih vam samo kratko odgovorio dve stvari. Prvo, ta vest da je bivši general Kadijević u Iraku i da prima milione i milijarde dolara da savetuje Amerikance kako da se bore protiv pobune, ta je vest demantovana i ona je definitivno netačna. Drugo, general Kadijević jeste bio godinu dana u Americi na usavršavanju ali ne na Vest Pointu, kao što se kod nas često pogrešno kaže, nego u Fort Levenvortu, koji je isto američka vojna obrazovna institucija, međutim tamo je bio mnogo kraće nego što je bio u Rusiji, jer je i pre i posle toga bio u Rusiji. Kao treće, po većini saznanja general Kadijević je i dan-danas u Rusiji, tako ako ćemo već da tražimo tu vezu, to je to. A sa druge strane, na vaše pitanje da li mi sad treba da budemo ovako žestoki prema sebi samima, rekli ste do istrebljenja... Iskreno rečeno – da. Ne do istrebljenja ljudi, ali apsolutno do istrebljenja zločina. Jer, verujte mi, kao Srbin ja uopšte nemam nameru da ispoljavam bilo kakvu toleranciju prema činjenici da se okorele ubice i zločinci slobodno šetaju i šepure na ulicama moga grada i po mojoj zemlji. Prema takvoj pojavi nemam apsolutno nikakvu toleranciju. Hvala.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Da li ima još zainteresovanih za diskusiju? Da li neko od panelista želi još nešto da kaže?

Mioljub Vitorović, zamenik Tužioca za ratne zločine:

Evo, ja sam hteo da se javim, ali plašim se da ne pokvarim ovaj savršeni odgovor. Meni se nikako ne dopada to "mi" i "oni". Ne znam, meni je pomenuti Žarko Puhovski nekako mnogo bliži nego neki "moj" Srbin tu, koji se pravio važan i poubijao 48 civila, koji je pre toga izbačen iz susednog mesta jer je uhvaćen u krađi, pa je onda prebačen u ovo mesto gde se proslavio pucajući ljudima u glavu. Pa ga ja

Konferenciju podržala:

35

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

nekako ne prihvatam kao nekog mog. I da ste me pre dvadeset godina pitali ko sam, šta sam, ne bih vam rekao "Srbin" nego bih vam kazao „Ja živim u Jugoslaviji, rođen sam u Jugoslaviji“, kao što je Amerikanac rođen u Americi, pa mi ta priča o "nama" i "njima" nikako ne prolazi. Ja sam s onima koji žive normalno. Nisam s onima koji u zločinu, u ratu, vide svoju budućnost i nisam sklon tome da njihova deca budu šefovi mojoj deci. Hvala vam.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Evo, samo trenutak. Gospodin Važić se javio.

Siniša Važić, predsednik Okružnog suda u Beogradu:

Moje prvo izlaganje bilo je više faktografsko. Prosto sam imao utisak da treba da vidite šta radimo, gde radimo i dokle smo stigli. A tu neku opštu opredeljenost suda ili sudija koji postupaju u Veću za ratne zločine, da zaista iskreno i profesionalno i stručno, nadam se, i ljudski korektno obave svoj posao, mislim da nije bila upitna za sve ovo vreme. Ali, sad hoću da kažem nešto o tome zbog čega su važna – moje lično mišljenje koje verovatno jeste mišljenje i svih nas – zbog čega su važna ta suđenja za ratne zločine i zbog čega moramo, da se nadovežem na ovu Dejanovu priču oko istrajavanja u procesuiranju ratnih zločina, zbog čega treba istrajati u tome i zbog čega je to trebalo uraditi odmah? Jednostavno, da nam se ne bi ponovo, ne daj bože, pojavilo. Da su osuđeni prvi ratni zločini koji su se desili, recimo, da su se suđenja za zločine u Hrvatskoj obavljena 1992, 1993. ili 1994. godine, izvesno je da kasnije ne bi bilo takvih zločina u Bosni i Hercegovini. Da smo procesuirali zločine u Bosni i Hercegovini 1995, 1996. ili 1997. godine, izvesno je da ne bi bilo zločina koji su se desili kasnije, 1998. i 1999. godine. I kad pogledate nekakvom dijalektičkom ili ljudskom metodom, kako god hoćete, razvitak tih zločina, vidite da oni idu kao nekakva crvena nit, koja se provlači kroz sve to vreme i to je jedan od razloga što država i društvo u jednom trenutku nisu rekli – dosta. Ne može, ne sme, mi kao društvo i država to ne smemo da dozvolimo i mi ćemo to da kaznimo. I onda za ubuduće – svi oni koji kasnije pomisle da to urade, da znaju da se za to može ići u zatvor, ako ništa drugo. I zbog toga se kasnije desila Bosna, i posle se desilo Kosovo. Ako sada ne stanemo na crtu, ne završimo to, može nam se, ne daj bože, ponovo desiti. Samo toliko.

Milijan Kostić:

Ja bih samo dopunio ono moje pitanje. Kada su ukinuti vojni sudovi i rečeno je da ostaje Niš, Beograd, Novi Sad...

Siniša Važić, predsednik Okružnog suda u Beogradu:

Izvinjavam se. Mogu samo načelno da vam odgovorim, prosto zato što to nije iz nadležnosti beogradskog suda. Kao što znate, vojni sudovi su postojali na području takozvanih vojnih oblasti, armijskih oblasti i bili su u Novom Sadu, u Beogradu i u Nišu. I to je zadržano. Tamo su bili vojni sudovi i oni su zadržani kao vojna odeljenja Okružnih sudova u Novom Sadu, u Beogradu i Nišu. Sticajem okolnosti, odnosno geografske podeljenosti, Leskovac pripada nadležnosti vojnog odeljenja pri Okružnom sudu u Nišu, ako je reč o vojnom krivičnom delu (ona dela koja su po zakonu o preuzimanju od vojnih sudova i tužilaštava prebačena u civilne sudove). Zašto je to sada ostalo pod Okružnim sudom u Leskovcu a nije prebačeno u Vojno odeljenje Okružnog suda u Nišu, ja zaista ne znam. To je verovatno pitanje za tužioca koji

Konferenciju podržala:

36

opredeljuje da li će postupak pokrenuti pred leskovačkim sudom, ili će ga prebaciti u Vojno odeljenje Okružnog suda u Nišu. To ne mogu da vam odgovorim. To morate da vidite sa tužiocem.

Milijan Kostić:

Mi smo pisali i zahtev Vrhovnom sudu Srbije i pokušali to da pomerimo na neki način. U Leskovcu oni se svi znaju međusobno tako da smo u poziciji *Kadija te tuži, kadija ti sudi*, i to ti je to. Znači, samo u krug ide.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Hvala lepo. Ja bih takođe iskoristila priliku da pozovem predstavnike omladinskih organizacija i studenata. Oni su danas sa nama, pa bih njih posebno pozvala da se uključe malo više, ako imaju neka pitanja ili žele da učestvuju u diskusiji.

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo:

Ja bih umesto bilo kakvih zaključaka želela da ponudim jednu parafrazu – gospodin Važić mi je dao ideju, podsetio me na jednu jako lepu rečenicu. Kada je u novembru 1945. godine vođa američkog tima tužilaca, bivši sudija Vrhovnog suda Sjedinjenih Američkih Država otvorio suđenje u Nirnbergu sa svojom uvodnom rečju, on je podsetio Sud i međunarodnu javnost na ono zbog čega je važno procesuirati ratne zločine i zločine protiv čovečnosti i tada je rekao da su zločini koje Međunarodni vojni tribunal želi da osudi i kazni bili toliko destruktivni, i toliko maligni, i toliko proračunati, da civilizacija ne može da toleriše njihovo ignorisanje i da dozvoli da prođu nekažnjeni, jer ne bi mogla preživeti njihovo ponavljanje. Hvala vam lepo i prijatan ručak.

(pauza za ručak)

Treća sesija: Politički i etnički motivisana ubistva i nekažnjivost

Iljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Svi su došli. Došao je i Rajko Danilović, koji je malo kasnio. Da počnemo ovaj treći panel, treću sesiju o politički i etnički motivisanim ubistvima i nekažnjivosti. U njemu će učestvovati Biljana Sinanović, sudija Posebnog odeljenja za organizovani kriminal, do sada u Posebnom odeljenju za ratne zločine, Dragoljub Todorović, advokat, koji će govoriti o *Ibarskoj magistrali*, naravno, ne ograničavajući se samo na to, jer postoje određene dodirne tačke sa drugim suđenjima koja su politički motivisana. Isto se odnosi i na Vladana Batića, advokata, koji će govoriti o slučaju *Topčider*. Milovan Zdravković, iz Narodnog pozorišta u Beogradu, koji će govoriti o slučaju ubijenog glumca Dragana Maksimovića. Miloš Vasić, novinar lista *Vreme* koji će govoriti, pretpostavljam, najviše o onome o čemu najviše i piše u *Vremenu*, o slučaju ubistva premijera Đinđića i o drugim slučajevima organizovanog kriminala, i Zoran Janić, autor knjige *Tišina u Aberdarevoj*, koja je slučaj sama po sebi. Ponavljam, tema su politički i etnički motivisana

Konferenciju podržala:

37

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

ubistva i nekažnjivost. Akcenat je na nekažnjivosti u odnosu na manje-više ono što smo svi uočili – nefunkcionalnost države u smislu utvrđivanja činjenica i kažnjavanja onih koji su izvršili najmonstruoznija krivična dela – osim, naravno, ratnih zločina – a to su politički motivisana ubistva i druga krivična dela. Od atentata ne moramo da napravimo prioritet, ali moramo, pre svega, da se osvrnemo na ubistvo premijera Đinđića, jer je određivanje prema tom ubistvu i njegovoj političkoj pozadini nešto čime i država, i svi mi na najbolji način možemo da detektujemo glavne probleme u društvu i u sistemu.

Kada se govori o politički i etnički motivisanim ubistvima i nekažnjivosti, postoji nekoliko segmenata na koje mora posebno da se obrati pažnja. To su pre svega policijska istraga, istraga, politička pozadina, ponašanje političara u trenutku izvršenja krivičnog dela, zatim sam tok vođenja sudskog postupka i ponašanje medija. Naravno da postoji još stvari na koje treba da se obraća pažnja, jedno od najbitnijih je, po meni – a ne mora da znači da svi dele moj stav – ponašanje medija. To je zato što oni onako bočno, sa svih strana, na određeni način miniraju ta suđenja tako što skreću pozornost javnosti na neke efemerne stvari od kojih prave senzacije, čime skreću pažnju javnosti sa onoga što bi trebalo da predstavlja suštinu – s utvrđivanja činjenica, odnosno ostvarivanja pravde i kažnjivosti. U tom smislu normalno je da sudije ne vole da govore o predmetima koji su u toku, ne vole da ih komentarišu. Biljana Sinanović će, pretpostavljam, kao sudija govoriti o problemu organizovanog kriminala i o opštim problemima koji se pojavljuju kod utvrđivanja činjenica u sudskom postupku, ali neće govoriti o živim predmetima. Zato molim da u diskusiji ne postavljate pitanja sudiji Sinanović u odnosu na predmete u kojima ona učestvuje. Takođe bih vas zamolila da se držite zadatih deset minuta da se ne biste rasplinuli, jer su teme veoma različite, a i da bi se posle izlaganja panelista povelu diskusija koja neće izlaziti iz okvira onoga što je tema ove sesije.

I htela bih samo da skrenem pažnju na jednu stvar koja nije pokrivena, a na koju treba da se obrati pažnja, a to je uloga Vrhovnog suda Srbije. Ovo zato što osim nekih izjava političara, i osim državnih organa, i osim ministra Stojkovića, postoji i legendarna izjava o posebnim odeljenjima sudova za borbu protiv organizovanog kriminala, koja je došla od predsednice Vrhovnog suda Srbije Vide Petrović-Škero. Ona je u nekoliko navrata izražavala stavove koji nisu primereni predsedniku Vrhovnog suda u pogledu specijalizacije za organizovani kriminal, tako da mislim da bi na ovom panelu trebalo da bude dotaknuta i sama sudska procedura i sve ono što može da se očekuje pred Vrhovnim sudom u pogledu sudske procedure i eventualnog ukidanja zbog bitnih povreda odredaba parničnog postupka. Evo, sada dajem reč gospođi Biljani Sinanović, sudiji Posebnog odeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala.

Biljana Sinanović, sudija Posebnog odeljenja za organizovani kriminal:

Dobar dan svima. Prvo se zahvaljujem organizatoru što me je pozvao, mada moram priznati da je u sudu u kome sam sudija, u Posebnom odeljenju za organizovani kriminal, bilo razgovora o tome na koji način treba da učestvujemo u ovoj konferenciji, jer je opšti stav sudija – a mislim da je to samo posledica profesionalnog odnosa prema predmetima koji se vode pred našim sudom, Okružnim sudom u Beogradu – da ne govorimo o predmetima koji su u toku. To su svi ovi predmeti koji su sada aktuelni – koliko znam, nijedan nije pravnosnažno okončan. Zbog toga neću govoriti pojedinačno ni o jednom predmetu, već ću reći nešto o ulozi suda, odnosno o problemima sa kojima se sud suočava sudeći krivična dela koja su tema ovog skupa, a koliko sam shvatila, to su pre svega politička ubistva. Neću govoriti sada o nekažnjivosti zbog toga što kada je predmet u toku, pretpostavlja se da će se on okončati nekom presudom, znači na osnovu izvedenih dokaza sud će oceniti da li će osloboditi ili oglasiti krivim i kazniti,

Konferenciju podržala:

38

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

a domen nekažnjivosti spada u krivično gonjenje, odnosno preduzimanje krivičnog gonjenja, što je opet stvar tužilaštva, odnosno policije. Kao što je poznato – samo ukratko – političko ubistvo regulisano je odredbom člana 310 Zakonika o krivičnom postupku i ono se od običnog ubistva razlikuje najpre po tome što je pasivni subjekt, odnosno žrtva tog ubistva, nosilac određene funkcije i, zatim, po onome što je mnogo teže dokazivo, a to je namera ugrožavanja ustavnog uređenja ili bezbednosti Srbije, namera iz koje proističe takvo ubistvo.

Što se tiče ovih objektivnih elemenata krivičnog dela, odnosno činjenice ubistva i činjenice da je čovek koji je ubijen bio nosilac određene funkcije, to je uglavnom dokazivo, odnosno to je najčešće već pri podizanju optužnice sasvim jasno utvrđeno u toku istrage. Što se tiče drugog elementa krivičnog dela – namere ugrožavanja ustavnog uređenja ili bezbednosti, to je element krivičnog dela koji je mnogo teže dokaziv. Sada ću ukratko samo objasniti, pretpostavljam da bi to trebalo da bude opšte poznato, a to je da kada je optužnica podignuta, tužilaštvo time najčešće završava predmet, kako oni kažu, odnosno svoj predmet. Oni su, pretpostavljam, prikupili onoliko dokaza koliko im je bilo potrebno za podizanje optužnice i na taj način pokazali svoj stav u odnosu na određenog učinioca i određenu radnju. Za sud ovo, naravno, nije tako. Sud je s jedne strane vezan činjeničnim opisom iz optužnice, a s druge strane sud je u obavezi da utvrđuje materijalnu istinu. Na ovo sud ne obavezuje samo zakon, već ga na ovu obavezu sve vreme upozoravaju i okrivljeni i njihovi branioci, koji se najčešće brane tako što ne priznaju krivično delo ili osporavaju neki od njegovih elemenata. Prema tome, sud je na glavnom pretresu ponovo u obavezi da utvrđuje činjenično stanje i ovo je, moram vam reći, vrlo težak posao. Kod ovakvih krivičnih dela, koja na određeni način napadaju na funkciju vlasti, na vlast, na organe vlasti, podrazumeva se da su lica koja to čine svesna da to delo ne mogu učiniti sama, odnosno ovakvo delo teško da bi mogao da učini jedan čovek. Iza tih ljudi mora postojati određena organizacija, jer je logično da ne može neko sam nasrnuti na ustavno uređenje ili bezbednost. U takvoj situaciji kada postoji veliki broj ljudi, najčešće su samo neki optuženi. Najčešće veći broj ljudi koji su s tim radnjama optuženih lica ili bili upoznati, ili su u njima učestvovali, nije optužen. Ti ljudi mogu i ne moraju biti povezani sa vlašću, ali je na sudu da sve te činjenice utvrđuje. To je teško zbog toga što sud ne može sam da utvrđuje činjenice, sud nije operativni organ koji bi trebalo na licu mesta da utvrđuje činjenice, da izvodi dokaze, već on to radi posredstvom drugih državnih organa. Ti državni organi, najčešće je to policija, nekad jesu a nekad nisu spremni da saraduju. U nekim situacijama sud mora neke dokaze da izvede da bi tu materijalnu istinu utvrdio. U nekim drugim situacijama jednostavno nije u mogućnosti da izvede određene dokaze. Iz nekih dokaza i u nekim postupcima proizlazi da bi i neki drugi ljudi bili odgovorni za isto krivično delo za koje se vodi postupak, ali ti drugi ljudi vrlo često nisu optuženi. To nema, naravno, nikakve veze sa sudom, jer sud ne tuži, sud samo sudi za ono za šta je neko optužen.

Tu je vrlo važna onda na određeni način nezgodna uloga medija koji izveštavaju sa suđenja, tumače optužnicu, tumače dokaze koji se u postupku izvode. Mediji, kao što znamo, najčešće ne prenose nepristrasno i ne prenose objektivno, već svako ima neko svoje tumačenje i vrlo često ocenu dokaza mnogo pre nego što je sud tu ocenu sam dao u presudi. Očigledno je da se radi o pritisku sa bilo koje strane na rad suda. To je jedno. S druge strane, i tužilaštvo koje smatra da je podizanjem optužnice završilo posao, vrlo često se postavlja tako i u odnosu na medije daje takve izjave da je sve na sudu. Dakle, ako nema dovoljno dokaza, ako treba nekoga osloboditi od optužbe, onda je sud kriv, a tužilaštvo nije krivo zato što te dokaze nije ponudilo ili pribavilo. I to je pritisak na rad suda i na sudije, jer kao što je poznato, naš svet, nažalost, u priličnoj meri veruje medijima i svoje mišljenje zasniva na onome što pročita u novinama ili vidi na televiziji. Teško je u takvoj situaciji onda sa aspekta sudije i suda boriti se za neki svoj stav, ali sudije jednostavno drugačije ne mogu. Jer samo ono što je utvrđeno u toku krivičnog

Konferenciju podržala:

39

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

postupka može biti osnov za osuđujuću presudu. A ono za šta nema dokaza, mora biti osnov za oslobađajuću presudu, bez obzira kako se to u javnosti odrazilo. Sve drugo bi bilo sasvim pogrešno. Sad sam ja pokušala da objasnim ukratko i ulogu suda i ulogu medija i ulogu tužilaštva, a ukoliko ima nekakvih pitanja, ja sam spremna da odgovorim, samo, naravno, neću odgovarati na ona pitanja koja se odnose na predmete koji su u toku pred Okružnim sudom. Hvala.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Hvala sudiji Sinanović, tim više što nije prekoračila deset minuta. Htela sam samo da kažem da to jeste jedno od najbitnijih pitanja – izveštavanje medija i pritisak na sud. Međutim, meni se čini da se taj pritisak na sud u našoj javnosti tumači na jedan veoma uprošćen način. Ne može se od sudija očekivati da budu nadljudi, ali se mora očekivati reakcija javnosti i mora se očekivati od sudija da izdrže svaku vrstu pritiska, bila ona od političara ili od javnosti, u smislu ocene dokaza, i interpretacije dokaza, i donošenja presuda. Drugo je i veoma važno pitanje kada se kroz neke medije sistematski minira postupak. To se redovno dešava, na primer, u suđenju za ubistvo premijera Đinđića preko nedeljnika *NIN*, gde Nikola Vrzić i Slobodan Ikončić permanentno miniraju postupak i direktno instruiraju javno mnjenje da bi se dovelo do takve situacije da nikad niko više ne poveruje sudu ma kakvu odluku da donese, i makar ona bila zasnovana isključivo na dokazima koji su tamo izvedeni. E, to je druga vrsta pitanja i to je pitanje pre svega za tužilaštvo, a meni je žao što nemamo tužioca u ovom panelu, pa da mu postavimo pitanje zašto se ne utvrđuje odgovornost i da se vidi ko stoji iza toga i zašto se permanentno proturaju naručeni članci, koji nikakve veze nemaju sa realnošću, nikakve veze sa istraživačkim novinarstvom, a koji direktno ometaju postupke koji se vode pred svim sudovima. Drugi panelista je Dragoljub Todorović, advokat. Molim vas da budete disciplinovani kao i sudija Sinanović u okviru deset minuta, – ja pred sobom držim sat.

Dragoljub Todorović, advokat:

Ja ću vam govoriti o takozvanom slučaju *Ibarska magistrala*. 3. oktobra 1999. godine poginula su četiri čoveka u insceniranom saobraćajnom udesu. Ovde ću da napravim jednu digresiju, jedan manji uvod koji nema veze s ovim. Pre petnaestak dana objavljen je intervju sa jednim od troje dece Slobodana Penezića Krcuna. On je svojevremeno bacio jugoslovenski pasoš, a sada je posle dvadeset godina prvi put došao u Jugoslaviju, u Srbiju. U intervjuu je govorio o tome da je bio mali kada mu je otac poginuo, ali da je teško podneo smrt majke i da mu je to još uvek teško. I odgovara na jedno pitanje gde kaže – posle pogibije mog oca, majka je otišla kod Tita i pitala ga da li je Krcun ubijen. On je odgovorio – jeste, ubijen je, ali ga je ubio Ranković. Ja mu verujem, jer smatram da niko ne bi svoju majku lažno uplitao u to. Nije on nikakav sobar, nikakav lekar, nikakav Matunović ili maserka, nego je sin majke koju još uvek žali. Drugi detalj koji ću da navedem jeste pogibija čuvenog beogradskog advokata Jovana Barovića na putu u Pećincima, takođe u automobilu. Tada je objavljena knjiga *Pačepe*, generala obaveštajne službe Rumunije, iz koje se jasno vidi da je i on ubijen. Dakle, ovo je jasan rukopis i to nije nikakvo iznenađenje za zemlju Srbiju. U slučaju *Ibarska* je tri puta suđeno u prvom stepenu okrivljenima za ovaj zločin. Poslednja presuda je takva da izlazi da su to samoinicijativno izveli Milorad Luković Legija i njegovih četiri-pet ljudi, takoreći privatno, iz neke osvete, zbog ko zna čega. Prvostepeni sud u Beogradu, Okružni sud u tri suđenja uporno neće da utvrdi odgovornost Udbe za ove zločine, bez obzira na izuzetno kvalitetne dokaze. Ja sam sa kolegicom Sinanović pre neki dan polemisaio o tom predmetu i sad ću to da kažem, dajući njoj u izvesnoj meri za pravo. Dakle, Vrhovni sud tu snosi deo odgovornosti, jer Vrhovni

Konferenciju podržala:

40

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

sud u jednoj i u drugoj svojoj odluci, ukidajući prvostepenu presudu, daje sasvim drugačije ocene dokaza što se tiče učešća Udbe. On ne kaže da je prvostepeni sud pogrešno utvrdio činjenično stanje, ne kaže da je povređen ZKP, ne, nego daje drugačiju ocenu dokaza i to obrazlaže na dve strane – a to rade dva različita veća Vrhovnog suda – sasvim drugačiju ocenu dokaza od one koju je dao prvostepeni sudija Mišić. To sud ne sme da radi. To pravnici znaju. On je tada morao ili da preinači presudu, ili da otvori pretres i da sudi. I u toj meri je koleginica Sinanović u pravu.

Međutim, ovaj sudija se inati. On je kapriciozan. On ima neki problem i neće da poslušati, iako mora. On navija. Vrhovni sud navodi dvadeset dokaza koje on mora da ceni onako kakvi su tu. On kaže – ne, to je logika. Možda su oni to i uradili, ali mi dokaza nemamo. Pa ne može tako kad dokaza ima! Dakle, to on hoće da pokaže da je pametniji, da je veći katolik od pape. On se inati sa Vrhovnim sudom. To sudija ne sme da radi. Sudija mora da sudi. Bez obzira što Vrhovni sud nije otvorio sednicu veća pa to preinačio, bez obzira što ih nije oslobodio. A sve je to Vrhovni sud mogao da uradi. Međutim, prvostepeni sudija se sada ponovo drži te svoje iste priče, iste svoje ocene dokaza iako to u praksi nije slučaj. U praksi Vrhovni sud vrlo teško i retko hoće da preinači odluku ako nije reč o kazni, – samo kad je reč o kazni hoće, a još manje hoće da zakaže glavni pretres pred Vrhovnim sudom. Dakle, on to ne radi. To se zna. I znaju sudije kad Vrhovni sud iznese drugačiju ocenu dokaza u najmanjem predmetu, da to mora da se prihvati ili mora bar dobro da se obrazloži. E, ovaj sudija to nije uradio i sada, posle sedam i po godina, imamo situaciju da ispada da je Legija to privatno uradio.

Ovde sada napominjem još jednu stvar. Identičan slučaj sa predmetom *Ibarska magistrala* je slučaj Ivana Stambolića. Međutim, tu je utvrđena odgovornost Udbe, to je potvrđena presuda. Tu je tužilac u završnoj reči rekao – to je zločin Slobodana Miloševića. To je zločin Udbe. To je zločin Radeta Markovića. I to je urađeno. Dakle, u jednom gradu, kod istog suda imamo dve tako različite presude. Moji klijenti kažu da je taj sudija potplaćen, da je zavrbovan, da je ovo, da je ono. Ja nisam sklon da u to poverujem. Mislim da je to čist njegov kapric, njegova inferiornost, njegova povređenost, njegova sujeta, a da se to ne bi smelo dešavati u predmetima ove vrste. Toliko.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

E hvala, danas ste stvarno ekspeditivni. Sada je Vladan Batić, advokat. Da vidimo da li će i on da poštuje vreme.

Vladan Batić, advokat:

Evo, dame i gospodo, nešto što mi se čini da treba reći kada se radi o slučajevima ubistva sa političkom konotacijom. Postoji jedna matrica. I mislim da u svim tim slučajevima vladajuća politička elita uglavnom nastoji da negira političku dimenziju zločina. U svim tim slučajevima, opet po istoj toj matrici, počinioци su, pod znacima navoda, patrioti, heroji, junaci, a žrtve obično izdajnici, strani plaćenici ili osobe sumnjivog morala, sumnjivog digniteta, sumnjive prošlosti. U svim slučajevima izvršioци su ili bili u službi vladajućeg režima, ili u službama tog istog režima, ili su mu ideološki ili politički bliski, ili postoje neke privatne relacije i simpatije prema ljudima u vrhu vlasti. Imate nsvakidašnju pojavu u novije vreme da u tim slučajevima počinioци tih najgnusnijih dela izražavaju poverenje u vlast, podržavaju vlast, što je nsvakidašnji paradoks, koji se ne događa nigde u svetu. U svim slučajevima obično ne dolazi do procesuiranja, ili kada dođe onda to teško ide, traje u nedogled, opstruira se i relativizuje uz medijske

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

špekulacije i manipulacije. Zatim interes javnosti za te slučajeve prestaje, a ovde je očigledno da jedino ako javnost na nečemu u značajnoj meri insistira, može doći do nekog epiloga. To je, čini mi se, zajednički imenitelj svih takvih predmeta i svih takvih slučajeva. Ukazao bih na dva slučaja.

Jedan se tiče *Topčidera*, i ne samo *Topčidera*, nego tragične smrti većeg broja vojnika, gde opet deluje jedna identična matrica – vojska je nepogrešiva. Svih tih 49 ili koliko tragičnih slučajeva pogibije vojnika u poslednje dve ili tri godine, sve su navodno samoubistva, a bar u desetak slučajeva postoje evidentni dokazi da nije tako, nego da je u pitanju ubistvo. Na to ću se vratiti kasnije. Sad da kažem nešto o slučaju Đinđić i o nečemu čemu nikad nije pridato dovoljno značaja, a to je doček prvooptuženog u postupku za ubistvo Zorana Đinđića, Milorada Lukovića Legije u zgradi Ministarstva unutrašnjih poslova. Pa čitav državni vrh je dočekao Legiju! Kao da je Buš došao u posetu Srbiji! Neovlašćeno, protivustavno, protivzakonito, njega dočekuju ministar unutrašnjih poslova, ministar pravde, šef kabineta predsednika Vlade, direktor državne televizije, šef javne bezbednosti. I sad neko očekuje da to bude jedan proces koji će se nepristrasno voditi i doneti odluka na bazi izvedenih dokaza! Moram da kažem da je aktuelna vlast od početka tog procesa pokušavala sve da ga opstruira i relativizuje.

Prvo – negiranje potrebe postojanja Specijalnog tužilaštva i suda za organizovani kriminal. Imam poseban odnos prema tome, jer sam na neki način bio inicijator sa svojim saradnicima, da ne kažem tvorac Specijalnog tužilaštva i suda za organizovani kriminal i za ratne zločine. Sećate se izjava, već je pomenuto, i ministra pravde i predsednice Vrhovnog suda da je to nepotrebno, da bi maltene i sudije koje rade parničenje i vanparnične predmete mogle da se bave organizovanim kriminalom, zašto da ne?! Svi su ovde kvalifikovani za sve! Onako, Tito je još živ i Kominternu vladu ovim prostorima. Znamo koja je dimenzija, realna istinska dimenzija ubistva Zorana Đinđića. S jedne strane politička, jer neki ljudi ne bi nikad bili na vlasti da je živ Zoran Đinđić.

Druga, antihaški lobi, jer su verovali da kad njega ne bude, više niko neće ići u Hag. Treće, zemunski kriminalni klan koji je u koaliciji sa aktuelnom vladom, ovom koja je na vlasti, jer su verovali da nikad neće biti procesuirani ako bude ubijen Zoran Đinđić. Neki tajkuni koji su nastavili da vladaju i vladaju i gospodare Srbijom i, naravno, sve uz pomoć njihovih medija.

Onda imate treću dimenziju, osporavanje optužnice od strane generalnog sekretara Vlade koji kaže, proziva ljude da kažu ko je ubio Đinđića, jer navodno nisu ga ubili oni čija su imena navedena u optužnici nego neki drugi. I onda kada dođe na sud, to sve porekne i vrati se u Vladu i dalje je generalni sekretar Vlade, što opet pokazuje političku dimenziju tog slučaja. Dostorašnji šef javne bezbednosti takođe se takmičio u negiranju optužnice koja je na klimavim nogama, samo što nije pala. Imate eliminisanje Specijalnog tužioca i praktično svih njegovih zamenika. Svi su oni uklonjeni voljom izvršne vlasti. Ne znam da li je još uvek na funkciji ijedan zamenik od one prvobitne garniture Specijalnog tužioca i njegovih zamenika.

Imate sledeću fazu – pokušaj pritiska na predsednika sudskog veća i prethodnog i sadašnjeg, na ovaj ili onaj način. Pretnjama, oduzimanjem obezbeđenja, vozila, mobilnih telefona i tako dalje. Imamo slučaj likvidacije svedoka Kuja Kriještorca, koji je bio svedok kada su atentatori izašli iz zgrade u Gepratovoj ili svedoka saradnika Zorana Vukojevića Vuka, jer je sistem zaštite svedoka napravljen tako da niko normalan ne može da ga prihvati. Bolje da bude u zatvoru. Tendenciozno i svesno, sa ciljem da oni budu glineni golubovi i da budu eliminisani iz daljeg toka postupka. I naravno, imate branioce sa vrlo diskutabilnim karakteristikama. Vidimo to iz iskaza svedoka insajdera, kakva je uloga nekih branilaca

Konferenciju podržala:

42

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

zemunskog klana bila i da li su se i oni trebali naći na optuženičkoj klupi i onda imate ovakav bilans kakav imate – da to traje preko četiri godine. Ja pozdravljam ono što je kolega Srđa Popović uradio. Oni čija su imena u optužnici, oni su egzekutori. Ja sam to rekao na odru Zorana Đinđića. Oni su povukli oroz. Drugi su ga ubili. Pre svega, deo političke elite koji danas vlada Srbijom.

Slučaj *Topčider*. Lično sam angažovan u tom predmetu kao advokat. Znao sam kako je to išlo. Prvo takozvana vojna istraga, gde je sve učinjeno da se ne utvrdi istina, gde se nije izvršila DNK analiza, gde se nije izvršio uviđaj u podzemnom skloništu Karaš u Topčideru, gde nisu uzete parafinske rukavice od svih prisutnih lica, gde nije urađena daktiloskopija kako je to trebalo da se uradi, gde nisu upakovane ni čaure ni zrna ni uniforme na način kako se to čini. Sve je urađeno da se zataška istina. Pa ste onda imali dve vojne verzije. Jedna, da je prvo vojnik Milovanović ubio vojnika Jakovljevića, pa sebe, pa onda obrnuto. Pa onda neke međuverzije, zavisno od položaja, da li je bio u stojećem položaju, u sedećem, ležećem i tako dalje. A obe te osnovne verzije pratilo je beščašće – pokušaj diskreditacije mrtvih mladića. Te iz socijalno su ugroženih porodica, te agresivni, devijantnog ponašanja, skloni raznim porocima i slično. Pa se čak odlazilo u njihove krajeve gde žive da se pokušaju isfabrikovati dokazi da su oni upravo takvi. I onda, lično sam bio inicijator i sugerirao da se formira nezavisna komisija. Sveta Marović je to prihvatio. Dobili smo nalaz veštaka koji su rekli – momci su prvo razoružani, pa ubijeni, dakle, streljani. I onda imate hajku i atak na ljude koji su radili savesno svoj posao u nezavisnoj komisiji. Istakao se sudija Tufegdžić. Ali je sudija Tufegdžić avanzovao. On je postao sudija Okružnog suda. Pa imao nekakav incident i tamo. Vodi se krivični postupak, ali nema konsekvenci. Čovek i dalje sudi. Vode se dva postupka po tužbi porodice Jakovljević i to sad tapka u mestu. Ne možete ništa da uradite. I po tužbi veštaka gospođe Baralić, koju je takođe Tufegdžić oklevetao, izvređao na privatnoj osnovi, zato što je dala svoj stručni nalaz i mišljenje zajedno sa svim drugim veštacima. Pa kad je predmet najzad dospao do Okružnog tužilaštva, tu smo nailazili na zid koji se zvao Marija Šušnjević, tadašnji Okružni tužilac. Obrazloženje – u kvaru im video rekorder pa ne mogu da pregledaju rezultate takozvane vojne istrage nekoliko meseci. Najzad se vrši uviđaj u Topčideru i onda otkrivamo sijaset detalja. Kada sam ja u startu rekao da to ima veze sa skrivanjem haških optuženika, onda su Davinić i Krga podneli prijavu protiv mene Okružnom tužilaštvu, a vreme je pokazalo da ima i te kakve veze, da je Mladić boravio u podzemnom objektu Karaš. Da je Karla del Ponte 1. oktobra 2004. godine bila u Beogradu, da je ukazala na Gardijsku brigadu, da je većina vojnih jataka Mladićevih upravo iz Gardijske brigade. Da su jataci potvrdili da se on skrivao u vojnom objektu Karaš, da nije ni pokušana DNK analiza da se ne bi došlo do nekih saznanja egzaktnih i opipljivih. I onda kada vi to kažete, onda ste vi na stubu srama. Mene je tužio i Mladićev telohranitelj Pećanac, mene je tužio i veštak Aleksandrić koji se proslavio onom televizijskom verzijom animacije ubistva, odnosno događaja u Topčideru, gde je pokušao da objasni i potvrdi vojnu verziju. I takvih je slučajeva, nažalost, puno.

Član udruženja Roditelji u crnom:

Postoje i neki drugi. U mom slučaju...

Vladan Batić, advokat:

Postoje, naravno, – vidim ovde vojničke roditelje. Najdrastičniji slučaj je Topčider i javnost se tim najviše bavila, ali je slična situacija u pogledu stradanja Dragana Kostića u kasarni u Leskovcu, i vojnika Žarkovića u kopnenoj zoni bezbednosti kod Gnjilana, zatim vojnika Matića u Mladenovcu, i vojnika Ivanovića, i još mnogo vojnika čije su porodice sada odevene u crno. Tragaju za istinom, dolaze na

Konferenciju podržala:

43

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

ovakve skupove, ali, nažalost, vojska je – nepogrešiva. Čim kažete nešto o vojsci, vi tobože slabite odbrambenu moć zemlje. I onda ste izdajnik ili neprijatelj države i vlasti. Evo, toliko sa moje strane i hvala.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Zahvaljujem se Vladanu Batiću, ovo je zaista bilo efektno. Tu se sada ponovo otvara pitanje pritiska javnosti. Pritisak javnosti nije uvek loš. Pritisak javnosti je uglavnom dobar. Ali, pitanje je koliko taj pritisak javnosti može da proizvede da se utvrde činjenice. Moramo se zapitati gde je granica između pritiska javnosti i miniranja od strane javnosti. Kako otkriti tu razliku, kada se iz određenih centara moći nešto podmeće – samo da ovo ne zazvuči kao teorija zavere! – po raznim takozvanim tabloidima i kada se radi stvarno o pritisku javnosti da se nešto sazna i da državne institucije, sudovi, tužilaštva i policija rade svoj posao kako treba. Sada ću dati reč Milovanu Zdravkoviću iz Narodnog pozorišta u Beogradu. Ovo je jedan veoma značajan slučaj, koji zamalo nije ostao nepoznat, iako se radi o poznatom glumcu i o etnički motivisanom ubistvu. Mi živimo, svi to znaju, u jednoj zemlji u kojoj je nasilje svakodnevna pojava, pa postaje maltene svakodnevna pojava i to da neko bude ubijen. Slučaj Dragana Maksimovića, glumca, koji je ubijen samo zbog toga što se posumnjalo, zato što su siledžije posumnjale, siledžije koje rastu u ovoj sredini, da je Rom, svakako zavređuje pažnju da se o tome govori i da to postane jedna od tema svih nas koji se bavimo ljudskim pravima i tranzicionom pravdom. Izvolite.

Milovan Zdravković, Narodno pozorište u Beogradu:

Ja sam došao da govorim ovde iz pijeteta prema Draganu Maksimoviću i sa željom da se ne smatra za normalno kada neko nastrada. Jer, eto, živimo u zemlji u kojoj je normalno da neko nastrada a da mi budemo mirni, da i dalje živimo kao da se ništa nije desilo. To, naravno, nije normalno i nije dobro za ovu sredinu.

Prvo da vas podsetim ko je Dragan Maksimović. On je glumac, rođen u Podujevu, na Kosovu i Metohiji. Završio Pozorišnu akademiju u Beogradu. Bio je član Narodnog pozorišta i igrao je u velikom broju predstava. Fantastičan glumac, igrao je i u Narodnom pozorištu, i drugde. Bio je odličan filmski glumac i televizijski glumac, a afirmisao se bio i na međunarodnom planu – igrao je kod Pitera Bruka. Znači, da je bio u svakom pogledu zrela ličnost. Ali je bio atipičan glumac, jer je glumcima profesija da se iskazuju, da se eksponiraju. To im je normalno urođeno, potreba da se na njih obraća veća pažnja gde god da su. On nije bio taj tipični glumac. On je bio dosta povučen, ali ne u nekom, kako da kažem, ne osobenjaku u negativnom smislu, ne mizantrop, nego jedan miran osobenjak u pozitivnom smislu, mislilac. Proučavao je i istočnjačku filozofiju i imao je divne priče na tu temu. Njega se svi sećamo u pozorištu – on se pojavi, uđe u pozorište, najednom nastane neki čudan mir u našem klubu. Nikad se nije nametao. Dešavalo se, na primer, ja ovo moram da kažem, da on, iako nije lepo pevao, kad zapeva, odjednom nastane muk u jednom živom pozorišnom klubu koji se temperamentno druži. Najednom svi stanemo i slušamo glumca koji ne peva pravilno, ali toliko vas uvuče ta njegova lepota. *Zajdi, zajdi*, znate, teška pesma. Ja se sećam kao danas kako je to bilo nešto predivno. Rade Miljanić je ustao i rekao: "Ustanite i poklonite se legendi Narodnog pozorišta posle tako divno otpevane pesme". Svi smo, naravno, ustali. To je nešto – eto, jedan primer. A ima takvih koliko hoćete. Ali, on to nije otpevao da bi izrazio svoj narcizam. Nikako! Upravo obrnuto. Bio je sam i najednom je počeo da peva. Znači, nije to bilo iz egoizma, iz nametanja, što je često svojstveno glumcima, jer je to njihova profesija.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

E sad, da se vratimo na ovo što se, nažalost, desilo. On je tog dana bio u pozorištu. To jest, uveče u klubu. Nakon kluba je pošao kući i, naravno, kao i svi skromni ide autobusom. I tako, čekajući noćni autobus na Zelenom vencu, a bio je sa svojim bratancem koji je iz Podujeva, sreo se s jednim našim kolegom koji je ranije bio upravnik Prištinskog pozorišta, Žarićem. I Žarić i Draganov bratanac izbegli su u vreme ovog progona Srba sa Kosova i eto, našli se u Beogradu da bi ovde doživeli nešto strašnije nego tamo. Da li je strašnije ne znam, jer ne znam šta su doživeli na Kosovu, ali to što su doživeli ovde jeste strašno. Oni su onda svratili da popiju piće u kafani na Zelenom vencu. Ja ovo pričam – izvinite, ne znam, nisam pravnik pa ne znam da li je dobro što ovako pričam. Ali hoću da kažem da se iz jedne normalne situacije izrodilo nešto što nije normalno. Najednom je grupa navijača *Rada* ušla u kafanu, kako se već ulazi. To je bilo negde iza ponoći. Sa transparentima, sa zastavama. Seli su tu negde blizu, a u međuvremenu su do stola njih trojice seli neki mladić i devojka. Devojka je prepoznala Dragana, obratila mu se s poštovanjem i počela s njim da priča o umetnosti, šta li. Dragan je imao neki čudan humor, nije to bio uobičajeni humor, ali je zaista bio humor. Ona ga je jednog momenta upitala: 'Vi sigurno puno zarađujete?' 'Kako da ne!', kaže on. On se, naravno, šalio – gde to ima da umetnici u Srbiji puno zarađuju? Hteo je da bude duhovit. 'Pa gde trošite tolike pare?' On je rekao otprilike 'Pa na piće i na žene, a pogotovo na žene – sve su žene kurve'. Ali nije hteo to da kaže kao da zbilja tako misli. On je hteo da bude duhovit, ali ispalo je sad da su oni momci samo čekali neku situaciju, da je rekao i bilo šta drugo, da se podigao, da je počeo da kosu, on bi ih isto tako izazvao. I naravno, ti vitezovi koji su sedeli sa svojim devojkaama skočili su i opsovali ga i rekli mu da je Ciganin. On je rekao 'Pa šta ako sam Ciganin, i Ciganin je čovek.' Ovi su skočili. Jedan od njih mu je lupio šamar. On je okrenuo drugi obraz: 'Pa udari me i po drugom', kaže. Taj mir koji je Dragan imao, to je njih najviše iritalo, u stvari, to što se on nije uplašio. Naravno, ova dvojica su se uplašili. Njegov je bratanac počeo da plače. A ovaj Žarić je rekao 'Pa zar ne vidite, to je glumac Dragan Maksimović?!' Žarić izjavljuje da je neki momak sklonio jaknu, kaže da je izvadio kalašnjikov ili uzo, neku automatsku pušku, i rekao – sedi dole matori. I da ne kažem kojim su se rečnikom prema njima ophodili. Oni su onda zgrabili Dragana, ovu dvojicu su držali u šahu tim puškama ili pištoljima ili kako se to već zove. Izveli su Dragana napolje.

A, da, u međuvremenu je prišao šef sale i rekao: 'Molim vas, nemojte ovde da se tučete, izađite napolje, nemojte da mi ometate goste', šta li. Naravno, Žarić je rekao šefu restorana 'Pa mi se ne tučemo, oni nas napadaju.' Ovaj je insistirao da izađu napolje.

Ona tri momka su iznela Dragana napolje i Žarić je, izgovarajući se kod ovih što su njega čuvali da mora u WC, otišao u kuhinju, iskočio kroz prozor i video kako ovi na ulici tuku Dragana. Pokušao je da objasni ljudima koji su čekali autobuse. Svi su, naravno, bili prepadnuti. Znao kako izgleda kada banda, ulična banda kasapi nekog čoveka. On je potrčao da traži policiju. Nažalost, do stanice milicije, do Majke Jevrosime nije naišao na policajca, što je čudno da u centru grada u to vreme ne bude policije. Policija je odmah intervenisala sa svojim, ne znam, komunikacijama. Došli su tamo. Nisu ih našli. Draganov sestrić je uspeo da Dragana odvede kući. Ujutro je Dragana bilo loše. Otišao je u bolnicu. Žarić je odmah to veče obavestio Ljubu Tadića, Ljubivoja Tadića, tadašnjeg upravnika, koji je ujutro smesta prijavio slučaj policiji i, naravno, pozorište, naše obezbeđenje, oni su preko svojih kanala kontaktirali stanicu milicije Stari grad. Zatim smo išli u posetu kod Dragana. On je inače imao narušeno zdravlje, imao je problema sa plućima. I nažalost, stanje mu se pogoršavalo. U međuvremenu on nije hteo da potpiše, kako se to kaže, prijavu za pokretanje postupka, zato što je bio takav čovek. Znači, on jednostavno nije hteo nikoga da optuži za to što mu se desilo. Pozorište je sa svoje strane to uradilo, ono što može, ali bio je potreban i njegov zahtev, bar tako kažu pravnici. To što ga nije potpisao, pretpostavljam da ne oslobađa od odgovornosti one koji su to učinili. Nažalost, koliko mi znamo, niko još nije osuđen za to. Osuđen je,

Konferenciju podržala:

45

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

koliko je nama poznato, šef restorana na šest meseci zatvora za, valjda, podstrekivanje i nepomaganje ili tako nešto, da ne ulazim u te detalje, nisam pravnik. Naš utisak je da je nemoguće da u tolikoj masi ljudi niko nije video napadače.

Da, izvinjavam se, Žarić je bio još dva-tri puta na informativnim razgovorima, pokazivane su mu fotografije i momci koji su privođeni da ih identifikuje. Nije mogao da identifikuje nijednog od njih. Jednog je možda prepoznao na jednoj fotografiji, ali nije bio siguran. Kao da su ti momci koji su tu bili i to radili, nestali, a bili su naoružani, bili su bahati. Nemoguće je da nisu negde evidentirani. Naš utisak je, možda je pogrešan, ali utisak je takav da su to učinili neki koji su verovatno, mi tako mislimo, nečim zaslužili – pod znacima navoda zaslužili, to nije dobar izraz – da budu zaštićeni, jer su nešto činili za neku službu koja ih je sklonila. Znači, utisak je – sad onaj termin – da je Dragan bio na pogrešnom mestu u pogrešno vreme. U stvari, uopšte nije pogrešno vreme i pogrešno mesto. Čovek radi u pozorištu i vraća se kasno kući, znači, pogrešna je bila samo ta grupa ljudi koja je naišla i od toga slučaja napravila pogrešan slučaj, nesrećan slučaj, koji je, eto, rezultirao time da nastrada jedan veliki umetnik, koji je eto, živeo tako kako je živeo.

Ako mogu da iznesem moje mišljenje. Ja sam Milovan Zdravković, nosim ime po mom dedi kog su u Prvom svetskom ratu bugarski okupatori živog skuvali u kazanu. Ako ukucate žrtve Jasenovca, dva Milovana Zdravkovića su tamo. Prvi Srbin koji je ubijen na Kosovu u onoj pobuni albanskog naroda je šumar, Milovan Zdravković, otac četvoro dece. Ovo sam naveo – takvu priču koju ja sad pričam, moju porodičnu, može da ispriča svaki, ne svaki, ali mogu da ispričaju Hrvati i Albanci i Bošnjaci. Ovu priču pričam računajući da ona deluje katarzično, kao u Andrićevim delima, kao u Kusturićinim filmovima, da se shvati da to nije zdravo, da je to pogrešno. Da sve ovo što se dešava nazovemo pravim imenima, da ne pristajemo na to, da je to nešto što nije dobro, i da ne mrzimo. Naravno, to se najčešće koristi obrnuto, najčešće se koristi u raspirivanju mržnje, pa su onda zbog toga svi Albanci loši, svi Hrvati loši, svi Bugari su loši, i tako dalje. To nije tačno i to zna iole obrazovan čovek koji komunicira sa svetom.

S druge strane, ovo što ovde stoji o nekažnjivosti – moramo da uvedemo u svest da nije normalno, recimo, da pogrešno parkiramo kola a da ne platimo kaznu. Ali svi to moramo da shvatimo. Nije normalno kada ja idem pešice prema Slaviji, da ispred Vlade Srbije moram da pazim da me ne zgaze šoferi koji parkiraju Vladine automobile, to jest ove naše važne ličnosti – ja ne znam da li ih unose i u zgradu i stavljaju na mesta, tačno tamo gde ovi sede! Isto tako, pre neki dan bio je u Narodnom pozorištu jedan skup na kojem je Primakov dobio neko priznanje od Privredne komore Srbije. Bila je cela Vlada, bili su važni ambasadori. Trg Republike je bio parking od pola sedam do pola jedanaest. Ljudi su izašli da šetaju svoje unuke, zaljubljeni dečaci i devojčice da trče, ali nisu mogli. A da li bi bilo moguće da, na primer, u Londonu ispred Kovent Gardena, opere, nacionalne opere, da se Kovent Garden pretvori u parking? Znači, šta je to? Ako neko bude kažnjen zbog toga što pređe ulicu van pešačkog prelaza, onda treba da bude kažnjen isto tako jedan potpredsednik Vlade kad pretrčava ulicu. Ali ne, tada policija izleće i zaustavlja saobraćaj! Znači, policija, mi koji poznajemo Mrožekovog policajca, znamo da postoje i takvi policajci, mislim – šta se sve ne dešava samo da bi onaj potpredsednik vlade prešao ulicu. Sad je tu napravljen semafor, a onda su momci i devojke tu pravili performanse. Umesto da potpredsednik Vlade bude, kako da kažem, primer, on postaje negativni primer za građane. Izvinjavam se što sam malo oduzeo vremena ovim primerima, ali moramo da budemo svesni toga da mi svi koji se bavimo javnim radom treba da budemo primer svima. Znači, od predsednika Republike pa do onog koji pogrešno parkira auto.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Hvala vam. I vrlo je zanimljivo da taj slučaj Dragana Maksimovića, ubistvo, surovo ubistvo, uopšte nije bio poznat u javnosti iako se radi o poznatom glumcu, sve dok Goran Marković, režiser, nije preko bloga B92, čini mi se, pokrenuo akciju oko toga. To samo govori do koje mere smo mi senzibilisani za tu vrstu nasilja i koliko to više i ne primećujemo kao devijantno ponašanje, nego nastavljamo da živimo sa tim kao da je to nešto najnormalnije. Evo, sada dok je gospodin Zdravković pričao, ja sam pokazala Rajku Daniloviću poruku koju sam dobila od navijača *Rada*, preteću, još u novembru mesecu. Prijavila sam policiji. Rajko kaže – pusti, nema veze. Ja mislim da to nije za pusti i nema veze. Dva puta su mi ponovili. To je jedna preteća poruka, koja bi, naravno, svuda u svetu izazvala pozornost. Da, ali svugde u svetu postoje mehanizmi da se krivci otkriju, cela služba se pokreće, pokreće se policija, pokreće se tužilaštvo i obično se i hvata vinovnik. Ako se ne uhvati, onda to ostane kao nerešen slučaj i kao ljaga za državu. Kod nas je uglavnom obrnuto. Znači, mi smo zemlja u kojoj je nasilje dominantan oblik ponašanja i evo, vi ste i sami nazvali ovo "nesrećni slučaj". Nije to nesrećni slučaj, to je surovo ubistvo i to motivisano diskriminacijom. A sada gospodin Rajko Danilović, advokat.

Rajko Danilović, advokat:

Ovde u naslovu stoji *Politički i etnički motivisana ubistva*. Ja bih to malo proširio, pa bih rekao: ako je etničko motiv za ubistvo, ne znam šta je politički motiv. Radi se o političkim ubistvima. I evo, u stvari, mi to govorimo ne ovim jezikom kojim ja kažem. Političko ubistvo u političkom životu Srbije postalo je jedna normalna pojava, jedno obeležje. U stvari, legitiman oblik političke borbe. Skoro da kažem i – legalan. Znači, tamo gde ima jakih institucija, gde ima ljudi koji mogu da utiču na policiju, na medije, na tužilaštva i sudove, tu možemo političkog protivnika ubiti a ne odgovarati. Ima takvih ubistava. Evo, u samom podnaslovu – Čuruvija. Da ne govorim o *Topčideru*. Da ne govorim o *Ibarskoj magistrali*. Dobro, o *Ibarskoj magistrali* manje-više sve se zna. Ima ubistava koja su jasna svima, nema spora ko je to organizovao, kako je izveo, ali nema odgovornih. Zašto? Zbog toga što svi ti koji su učestvovali u ubistvu pripadaju ili nekoj društvenoj instituciji, ili nekoj jakoj političkoj grupaciji, nekoj političkoj tendenciji, opredeljenju, i imaju svoje pomagače, do onih najblažih, a to su simpatizeri.

Ova legitimizacija političkog ubistva počela je sa *Ibarskom magistralom*. Tu je prvi put otkriven model. Model je vrlo prost. Vrlo jednostavan. Znači, postoji odluka da se politički protivnik ubije. Hajde, nazovimo je političkom ili kvazipolitičkom odlukom, ali motivi su politički. Onda se koristi legalna institucija. To je, recimo, Deveto odeljenje Državne bezbednosti, koje tajno prati *objekt* – to je izraz: objekt! To je legalan izraz, to je stvarni izraz koji koristi policija. *Objekt* se prati i onda utrčava jedan deo organizacije koji nije dostupan javnosti, pa ni, da tako kažem, institucionalnoj organizaciji Udbe, ja namerno govorim Udbe – neće valjda da bude BIA ili Državna bezbednost, koja ulazi u taj prostor?! Tu postoji komunikacija nekih ljudi ili nekog čoveka iz ovog legalnog lanca praćenja koji najavljuje: „Sad!“ Zašto su se interesovali, recimo, u *Ibarskoj magistrali* gde sedi Vuk Drašković, da stalno obaveštavaju načelnika Centra resora Državne bezbednosti. Zašto gde sedi? Da li sedi na suvozačevom mestu, u kom je vozilu, ko je još u tom vozilu? Koji su to motivi da vi sad pratite nekog čoveka koji ide na izlet, da vidi da li se gradi neka crkva ili dokle je stigla gradnja neke crkve, znači, nikakav zvanični skup. Vi ga pratite i tražite informacije kao službeno lice i to vrlo važno lice – načelnik Centra resora Državne bezbednosti, on traži da mu se daju ti podaci. Znači, ulazi jedna grupa ubica – ubica! Evo, to imate u svim tim slučajevima!

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Uzmite kod Slavka Ćuruvije, znate. Potpuno je nenormalno, svi saslušani svedoci iz resora Državne bezbednosti kažu da nije normalno da načelnik Centra resora Državne bezbednosti stalno traži informaciju gde se nalazi Slavko. Postoji odeljenje koje ga prati, ono ga prati, završi pratnju, napiše izveštaj. To ide negde u neki fajl i svršena priča. Ali ovo – kuda ovo ide? Pa onda, i to da čoveka prate nekoliko dana 24 sata dnevno, znači tri smene, 27 ljudi! Da i ne pominjemo da je tada bilo bombardovanje, pa je baš Slavko bio toliko zanimljiv?.. I onda, neposredno pred ulazak u haustor zgrade, prekida se i to onako rezolutno – prekinite, završen je posao, bežite, sklonite se! I on onda bude ubijen. Pa to, mislim ne treba biti ni pravnik, ni sudija – izvinjavam se, ni advokat – izvinjavam se, ni tužilac – izvinjavam se, pa shvatiti o čemu se radi. To je toliko jasno, očigledno.

Naravno, vrlo je teško to dokazivati. Zašto? Prvo, policija sebe krije. Drugo, tužilaštvo sluša šta mu policija diktira ili šta mu neki politički šef kaže da uradi. Treće, mediji. Mi govorimo o medijima. Mediji su podeljeni kao i cela Srbija, budimo svesni toga. To je prosto bifurkacija. Imate medije koji pokreću društvene probleme i vrlo su korisni i da nema tih medija ni ovo o čemu sada razgovaramo ne bi bilo tema. A imate medije koji su se odmah svrstali na stranu zločina i zločinaca i koji onda gledaju da pridobiju javno mnjenje. Njima sad više nije važan ni sud. Sud će da sudi. Pa će biti prvostepena odluka, pa žalbe, pa drugostepena, drugi, treći put, nije bitno. Njima je važno šta javno mnjenje misli. I onda imate čitave redakcije, čitave listove koji su u tome tako strasno opredeljeni da bez stida – ja zato kažem da postaje legitimno – bez stida brane zločin. Ne samo da brane zločin, nego oni toliko zbunjuju narod, da prave i novu priču o zločinu. Da to više nije onaj zločin o kome se priča u sudnici, nego je to sasvim drugi neki događaj. Mi živimo u nekoj imaginarnoj stvarnosti koju prave neki mediji. A zna se koji mediji. Da li su oni direktna ekspoziura službe Državne bezbednosti ili političkih grupa, klanova, ili kako se zovu, stranaka, ili nekih političkih grupacija, to bi moglo sada da se analizira, ali je nesumnjivo da se pravi neka druga stvarnost, koja ne postoji. Lažna stvarnost. Kripto-stvarnost o ubistvima. Kada bi neki pedantni istraživač hteo da piše o Đinđiću posle dvadeset godina, morao bi reći sebi – daj da najpre pogledam šta pišu novine. I onda bi se zbio. U novinama postoji suđenje koje ide tako i tako, i postoji neko drugo ubistvo o kome se ne sudi. Znači, ove ubice kojima se sudi, nisu ubice. To su neke druge ubice.

E sad, mi smo skloni da poverujemo da uvek postoji neka druga istina, ne ona sudska. To nije slučajno, već je potpuno opravdano zbog moći tih tajnih organizacija, službi, grupacija. Ne kažem da je sudska istina potpuna, ali ona je najbliža potpunoj istini. Nema bliže istine. Ali, mi obično ne mislimo baš tako. I tome ima razloga. A cela situacija je impresivna, jer u tom suđenju, u stvari, učestvuju svi. Ne učestvuju samo okrivljeni i njihovi branioci, svedoci, sudije, tužilaštva, policija, nego učestvuje celo društvo! I celo društvo počinje da se deli. Ubice imaju svoje zaštitnike. Zna li zašto je Mihajlov rekao 'Neka kažu ko je ubio Đinđića, znaju ti njegovi saradnici.' Rekao je to kada su bili predsednički izbori i kada su oni mislili da će njihov kandidat Maršićanin biti predsednik države, pa će pomilovati optužene. To su mislili, ali pogrešno su mislili, hvala bogu! Čak je i Karić pobedio Maršićanina. A mislili su da će oni uzeti tu vlast i da će to tako rešiti. I ovo o čemu je govorio Batić, da li je Batić ili Todorović, nije bitno, to je jedno opšte mesto, ali je vrlo važno. To je onaj sastanak glavnih ljudi, funkcionera nekih institucija sile sa glavnim okrivljenim, sa Legijom. Taj sastanak – pa to je strašno! Mislim, posle njega morala bi pasti vlada, jer on je prosto nezamisliv. Kada biste to ispričali nekom čoveku u inostranstvu, nekom ko živi u normalnoj državi, on bi rekao: 'Ma nemoj, to lažete, nemoguće je da je to bilo!' Prvo, nemoguće je da je tako šta bilo. Drugo, nemoguće je da je to bilo a da potom ništa nije bilo.

Ili, ministar pravde traži da se ukine Specijalni sud! Sad je već u svojim interpretacijama došao dotle da ispada da on to nije tražio. A svi znamo da je tražio. I to eksplicitno. Naoko, nije bilo ništa sumnjivo u tome što traži. Onda su hvalili sudije govoreći da su dobre, da su sve sudije dobre koliko i one u posebnom sudu. Šta će nam posebni sudovi?! Ali posebni sudovi nisu tu zbog sudija, nego zbog procedure koja je vrlo važna, koja je rigorozna, bez takve procedure je teško procesuirati organizovani kriminal. Ali ministar pravde se ne bavi time, nego se onako udvarački, primitivno, udvara većini sudija rečima 'Vi ste isti i bolji nego ovi koji su izabrani'. Tema, međutim, uopšte nisu sudije. Tema je sud. Procedura. Od policijske do sudske.

Ili, recimo, taj Vrhovni sud. Vrhovni sud je sam navukao na sebe veliki animozitet. To nije slučajno. Uzeću jedan treći slučaj, ne ove o kojima pričamo – slučaj *Ovčara*. Svi koji su učestvovali u tom postupku, pa i mediji, iako su malo obaveštavali i opet dirigovano, bili su impresionirani načinom na koji je predsednik Veća vodio postupak. S koliko strpljenja, pažnje, poštovanja prava okrivljenih, a sudio je jedan slučaj koji se dogodio deset godina pre toga, i gde je posredi bilo masovno ubistvo. Dobro, imali smo i dokaze, Haški tribunal ih je podastro. To je sve u redu. I sad smo svi oduševljeni i odjednom, oni ljudi koji žele ovoj zemlji dobro kažu – hvala bogu da je takva presuda! Evo, i mi smo pokazali da možemo da se suočimo sa svojom zločinačkom prošlošću. Nije prošlo ni nekoliko meseci, a presuda je ukinuta (ja sam još pre toga na nekoliko meseci čuo da će biti ukinuta). I evo sad, pravnici – za njih to govorim – ocenjivani su dokazi, a nije otvoren glavni pretres. Ništa se nije promenilo. No, to je manje važno. Važnije je ovo: izvestilac Janko Lazarević, do juče kandidat za predsednika Vrhovnog suda, kaže: 'Žalba jednog okrivljenog prčinila mi je velike teškoće. Pisana je latinicom, pa sam je jedva razumeo.' Da sam ja bio na mestu tužioca, tog momenta bih tražio njegovo izuzeće.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

I Hag je usvojio Šešeljev predlog iste vrste, pa što ne bi i ovi.

Rajko Danilović, advokat:

To vi branite Hag? Ali mi govorimo o nama, ovde u Srbiji. Zamislite samo tog izvestioca koji kaže: 'Ja nisam mogao da razumem'. Pa dobro. Verovatno je njegovo obrazovanje takvo. Nije učio u školi. Mi ostali smo svi učili...

Dragoljub Todorović, advokat:

On je tražio da pedagog veštači.

Rajko Danilović, advokat:

Ma dobro. Nećemo sada te finese. Jer ovo je zaista šokantno. I to čija žalba? Žalba jednog optuženog, koji je ni manje ni više nego komandant jedne Šešeljeve jedinice! Kada bih vam rekao kako se zove, svi biste me gledali *ovako*. Kaže – Leva supoderica. Šta znači to? To je neki kraj u Vukovaru, tako se zove. Nije mogao da mu pročita žalbu jer je pisana latinicom! To je zaista sramota za Vrhovni sud Srbije. I ne može onda njegova predsednica da ga brani bez obrazloženja. Niko ne sme da dira odluke Vrhovnog suda. Pa ko ga dira. Ali pazite, sud ima kontrolu. Ne samo ovo, ima prvi stepen, ima drugi stepen, pa ima i treći, pa redovni, pa vanredni pravni lekovi. A ima i kontrolu od strane građana – suđenje je javno. No, možemo i

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

mi da mislimo javno o tom suđenju. Možemo da grešimo. Možemo biti laici. Možemo biti neznalice. Ali imamo pravo. Niko nam ne može uskratiti to pravo, pa ni predsednik Vrhovnog suda. I sad vi imate pitanje zašto je Vrhovni sud takav. Ja imam jedno objašnjenje koje nije baš mnogo uverljivo, jer ide od opšteg ka posebnom. Ipak su te sudije bile sudije u vreme koalicije Milošević – Šešelj, ipak! Ne kažem da je tražena njihova politička podobnost ali – ipak.

Dragoljub Todorović, advokat:

Bili su funkcioneri, tada. Predsednici sudova. Predsednici odeljenja.

Rajko Danilović, advokat:

Pa to, iz tog perioda su ti ljudi. Jedino moguće objašnjenje. A što se tiče medija – kažem, ima i jednih i drugih medija. Vi imate medije koji su se pretvorili u pomagače okrivljenima, koji slave okrivljene. Došao juče Frenki Simatović... Da ne kršimo službenu tajnu?.. Ne, ne. Došao da bude saslušan u predmetu *Suva Reka*. Ali, odmah su skočili i njegov advokat, i sudija, i tužilac da ga brane da on ne može da bude saslušavan, jer je okrivljen pred Haškim tribunalom. Te sad to ne treba činiti jer on može reći nešto što bi ga moglo teretiti, te da mu ne bude zakinuto njegovo pravo odbrane... Pa da li vi to branite heroja ili optuženog u Hagu? Ne mora da svedoči, ali ne možete vi da mu omogućite da ne svedoči. On je okrivljen za period 1991–1995, za događaje u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a ovo što ga mi pitamo odnosi se na 11. april 1999, možda neki dan pre toga. Znači, kakve veze ima jedno s drugim? Nema nikakve, ali svi skaču! Zašto? Pa ja sam to rekao ranije javno i sad ću da ponovim ovde i ponavljaću stalno: zato što nijedno političko ubistvo nije čin pojedinca ili grupe koja je ubila, nego neke službe, neke političke snage, nekih ljudi iz raznih institucija, od policije do tužilaštva i suda, koje ako nisu učestvovalе, onda su navijači u tom postupku i hoće da štite ubice. I taj problem ćemo stalno imati. Ali treba o tome pričati, i pričati, i pričati, dok ne uđe svima u glavu, ili bar većini.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

E, sada kada ste navalili na Vrhovni sud – ja sam radila u Vrhovnom sudu kao savetnik, ne kao sudija, dugi, dugi niz godina. A stručni saradnik u Vrhovnom sudu je morao da ima uslove kao sudija Okružnog suda, samo nije bio biran. Znači, nije morao da prođe političku verifikaciju. I sad, to je za mene bilo šokantno kada sam došla tamo da radim, pošto nema vanrednih pravnih lekova. Dođu i ne znaju šta će da rade s predmetom. Cela javnost iščekuje, svi iščekuju. A oni kažu: 'Zaklopi!' To je bila ta reč – zaklopi. Tako su se zatvarali predmeti. To je stvarno tako bilo, ne izmišljam. Zaklopi predmet! Nema više! Gotovo! Završeno! Sudska istina. Mi jako mnogo očekujemo od pravne argumentacije Vrhovnog suda, od njihovih stavova. Stalno očekujemo neke presedane koji će nam izmeniti život. No, to nije tako. Nažalost. Realnost nije takva.

Mada se dešavalo, bilo je veoma profesionalnih odluka, veoma profesionalnih sudija koji su donosili odluke posle dugog razmatranja. Naravno, u veoma problematičnim slučajevima iščekuje se odluka Vrhovnog suda. No, tada se javi neko kao taj sa ćirilicom, na primer. I to je problem. E, da, još jedna digresija. Kada je svojevremeno uhapšen sudija Vučković iz veća Vrhovnog suda, koji je trebalo da odlučuje o Jotkinjoj grupi – sećate se afere podmićivanja – javna je tajna da smo svi mi u javnosti znali da se to priprema. To nije bilo nikakvo iznenađenje. Javnost je znala da tu ima nešto. I kad je on na kraju uhapšen, postojala je sumnja da su još neki upleteni u to. Predsednica Vrhovnog suda, Vida Petrović-

Konferenciju podržala:

50

Škero je kazala: 'Nećemo ništa da govorimo zbog prezumpcije nevinosti, ne možemo da osuđujemo čoveka.' Znači, ne vidi se nikakva ni politička, ni javna, ni moralna odgovornost zbog toga što je jedan sudija osumnjičen za korupciju. A pre neki dan, kada je pohapšena ta, kako se zove, Indeks mafija u Kragujevcu, predsednica Vrhovnog suda je dala izjavu da je dobro što je država stala u borbu protiv organizovanog kriminala i da se nada da je to početak kraja korupcije u Srbiji. To su veoma osetljive stvari na koje mi moramo da reagujemo, bez obzira koliko će da se vređa i predsednica suda, i Vrhovni sud, i sve sudije koje su u ovom trenutku sudije u sudovima. A sada Miloš Vasić, novinar *Vremena*.

Miloš Vasić, novinar lista *Vreme*:

Hvala. Vidim da se kroz ceo ovaj popodnevni razgovor provlači dijalektika odnosa između javnosti i institucija, pre svega, pravosuđa, i to u svim svojim pojavnim oblicima, kojih je, slava bogu, jako mnogo. Podsetiću vas: da Emil Zola nije svojevremeno nadigao onoliko galamu, Albert Drajfus bi umro u Gvajani u progonstvu. Uz sve dužno poštovanje i iz debelog iskustva, moram da vam kažem da je javnost jedan od oblika nadzora i kontrole koje pravosuđe mora da otrpi, pa kako zna. Kao što i mi trpimo pravosuđe. A i tu bi se dalo svašta ispričati na tu temu. Trpimo političare, trpimo policiju, trpimo tajne službe i dolazimo sada na to pitanje raznih istina. Sve bi propalo i društvo ne bi postojalo kada ne bi bilo konsenzusa po kome je pravosudna istina utvrđena izvršnom i pravosnažnom presudom. Kraj, i tačka, i gotovo! Ja u to verujem jer moram u to da verujem, jer da ne verujem u to ja bih pobegao u ceo svet. Ne bih živio ovde. Svi smo ljudi, svi znamo da se greši. I sad ću da napravim jednu malu simetriju.

Kao što je lepo rečeno ovde, imate medije koji brane zločin, imate medije koji optužuju žrtve, imate pravosuđe koje je probušeno i penetrirano političkim uticajima, kao i ti isti mediji o kojima ja govorim. Neću da kažem da je simetrična situacija. Mediji su mnogo pokvareniji. Verujte mi. Radim tamo. Ali, postoji jedna vrsta simetrije i tu sad dolazimo na pravu stvar. To nije korupcija finansijskog tipa, ono – standardna, kragujevačka, da tako kažem. Ovde je reč o političkoj korupciji. Vi ovde imate dve grupacije ljudi koji su uvereni da je Ivana Stambolića i Zorana Đinđića i trebalo ubiti. I kojima su svaki Mladić i svaki Legija i svaki Zvezdan heroji. Mene se ne tiče jedan polupismeni sudija Vrhovnog suda koji ne zna latinicu. Ne radi on to zbog latinice, da se razumemo odmah. On to radi iz svog ideološkog uverenja, iz svoje dogme. Nije Dejan Mihajlov, ili Maršićanin, ili već – da sada ne govorimo o toj celoj sektu, dakle, nisu oni korumpirani. Ne primaju oni pare od Zemunskog klana. Oni su ljudi uvereni da je Đinđića trebalo ubiti. Jako je malo ljudi koji će vam otvoreno to reći. Ja znam za dva. Jedan je onaj krezubi kapetan iz Borče, koga se sećate. Taj je čovek barem pošteno naglas rekao ono što svi oni potajno misle. Drugi je Marko Janković, voditelj Radio Fokusa, koji svako popodne od jedan do četiri popodne priča o „stambolićevcima“ koji vladaju Srbijom i o Ivanu Stamboliću kao najvećem zlu koje je zadesilo Srbiju. I šta sad da misli onaj Berček koji je ustrelio vezanog Stambolića na Fruškoj gori, i šta da misli Legija koji mu je to naredio, i Slobodan Milošević koji je glavni inspirator toga? On će to da vidi tamo gore, sa sudijom na nebu, je li. Mira Marković – šta da misli? Pa ako danas u Beogradu neko tvrdi da je Ivan Stambolić bio najveća katastrofa i tragedija za Srbiju i da Srbijom vladaju zli i pokvareni izdajnički „stambolićevci“ – citiram – onda ovima u Centralnom zatvoru dođe nekako lakše, i Miri u dalekim stepama u progonstvu u Rusiji. Ovde je reč o jednom dubokom sukobu. Reč je o sukobu koji se rešava u javnosti, a nažalost i na sudu. Lako je nama u medijima. Mi ćemo se na kraju s tim izboriti. Može meni onaj Vrzić uveok, ili kako ga već zove Biljana Srbljanović, da piše što god hoće u tom *NIN*-u. Na kraju krajeva reč je o kriminalističkoj i forenzičkoj istini koja će se ispostaviti, jer je ta istina samo jedna. Pravosudnih istina možda ima raznih, političkih ima koliko hoćete, jer je politička istina stvar dogovora. Kriminalistička istina je stvar za egzaktne nauke. Prema tome, oprostite molim vas, nađite mi treći metak,

Konferenciju podržala:

51

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

nađite mi drugog, petog, osmog strelca. Da li ih imate? Nemamo. Doviđenja. I na kraju, na javnom planu, na planu javne činjenične kriminalističke istine, dobila ona svoju pravosnažnu sudsku potvrdu ili ne, tu ćemo se nekako snaći. Nije problem. Problem je u političarima, i problem je u politikama, i problem je u ideologijama koje se sukobljavaju u ovom društvu. Ne znam, mogao bih sad satima o svemu tome.

Mislim da je Vladan Batić pomenuo Srđu Popovića i njegove nove predloge za dopunu dokaznog postupka u slučaju zavery za ubistvo Zorana Đinđića. Pozvaću se na to. To je povelik spis i vredan čitanja, ali da vam ga ukratko opišem. Pri kraju dokaznog postupka Srđa Popović je sabrao sve što smo imali i sve što nismo imali i sve što bi trebalo rasvetliti do kraja jer za to postoje jasne kriminalističke indicije. Naravno, niko od nas ne misli da je to palo na pamet Dući i Legiji, pa su onda nagovorili Zvezdana. Oni su planirali nešto više. Nije badava doktor Voja Šešelj pobegao glavačke u Hag čim je video da ovi smeraju da naprave nešto, nekakvo čudo i pokor. Nije se Mira Marković džabe izgubila. Tu se nešto događalo. Šta se tu događalo, to je ono što iz razloga političkog oportuniteta, kukavičluka, nedostatka građanske hrabrosti ili jednostavno brljivosti – ja mislim da je oportunizam ustvari najbolja reč za to – nije isterano do kraja. I Srđa Popović lepo ukazuje ovako: Molim vas, ovde je reč o jednom produženom krivičnom delu koje traje od 2001. do 2003. godine i kulminira atentatom na premijera kao činom političkog terorizma sa izvesnim ambicijama. I kaže ovako – hajde da ne ulazimo u ono što je bilo pre novembra 2001. godine.

Ali, uzmimo oružanu pobunu Jedinice za specijalne operacije, krivično delo protiv ustavnog uređenja, otkazivanje poslušnosti, povlačenje ljudi i odbijanje napismeno svojim šefovima. I sad kad pogledamo, znači od tog trenutka, od 12. marta, koji je kulminacija tog produženog krivičnog dela, tu ima nekoliko jako zanimljivih detalja koje treba objasniti. Šta su imali Koštunica i Bulatović da pružaju takvu podršku od sveg srca jednoj oružanoj pobuni? Šta je imao Dragan Jočić da pozdravlja ona slaboumna Legijina pisma iz januara 2003. godine srbijanskoj javnosti? Šta ste imali da duvate u iste gajde sa Ljiljom Buhom i njenim pismima za koja je žena na kraju priznala da ih je proizveo Zemunski klan? Šta ste imali, idemo sada sada posle 12. marta, da 2004. godine vodite takve samoubilački blesave predizborne kampanje za Maršićanina i da se od svih ljudi oslanjate na Legijina obećanja? Lepo je rekao Beba Popović na onom suočenju sa Legijom na Specijalnom sudu – napravljen glup pakt sa glupim ljudima, jer sva ta Legijina obećanja iz čuvene noći predaje, dok smo se šišali k'o Kraljević Marko i sve ono ostalo, kompletna ta Legijina obećanja su ispala, kao što smo videli kasnije u Legijinom iskazu na sudu, najobičnija magla i drske budalaštine. I razbucali su ga. Obrisali su pod sa njim. Sad je gotovo i tu je sad neko nekog izneverio, pa će sad neko nekog opet da izneveri. Saznaćemo mi, naravno, jednoga dana o čemu se te noći u MUP-u Srbije pričalo. Već je Miroslav Milošević, siromah, počeo da gubi živce pa da priča. Saznaćemo, polako. Sve će se to na kraju krajeva rastabiriti. Mislim da je dragocena ova inicijativa Srđe Popovića, odnosno predlog za dopunu dokaznog postupka, jer kada bi se sve to lepo uradilo, onda bismo bar umrli mirniji, ako ništa drugo. Ne verujem da bi to donelo neke gromopucatelne rezultate, istorijska otkrića, niti krivični progon ne znam čiji. Tu je jedan deo ljudi koji su bili u početku među osumnjičenima i pritvorenima, pre svega, debeli Aca Tomić i Rade Bulatović, stručno-politički radnik. Mislim, oni su umočili. Boro Mikelić je umočio, to nam je jasno. Ali ima sad još jedna galerija likova, kako se ta stvar odvija, koja nije odgovorna krivično, ali je odgovorna politički. Ima čak onih koji nisu ni politički odgovorni, koji su odgovorni moralno. A mislim, da parafraziram Aleksandra Solženjicina iz *Prvog kruga* – domovina ima pravo da zna ko su njeni izdajnici.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Zahvaljujem se Miši. A sad Zoran Janić, autor knjige *Tišina u Aberdarevoj*.

Zoran Janić, autor knjige *Tišina u Aberdarevoj*:

Hvala. Prolazi već sedma godina od pada mилошевићevskog režima, a svedoci smo da su najveći zločini sa državnim predznakom i dalje nekažnjeni, uprkos mnogobrojnim dokazima i svedocima. A ako bi, u retkim slučajevima poput *Ovčare*, *Sjeverina* ili *Ibarske magistrale*, slučajevi i bili rešeni i njihova materijalna istina utvrđena, onda bi te presude naknadno obarao Vrhovni sud, vraćajući postupke na početak. Duskora je srpsko sudstvo uspelo da za neki državni zločin osudi jednog jedinog pripadnika Miloševićevog klana, direktora Radio Televizije Srbije Dragoljuba Milanovića, i to na deset godina zatvora. Samo dve i po godine nakon te presude, on se obreo u poluotvorenom zatvorskom odeljenju, s mogućnošću da slobodno izlazi u grad, da po nekoliko puta godišnje odlazi na višednevna odsustva, a onda i na godišnji odmor van zatvora. Upravo sada dok ovo govorim, Milanović je po svoj prilici na kilometar-dva od nas – on stanuje u Bulevaru Mihaila Pupina i svedoci koji ga stalno viđaju tvrde da on zapravo više i nije u zatvoru, nego da, dakle, živi u Beogradu. Ta bi značilo da je ministar pravde Stojković, koji upravlja srpskim zatvorima, ćutke preinačio presudu Vrhovnog suda, pustivši tiho ubicu šesnaestoro ljudi na slobodu.

Taj slučaj, naravno, ne može se posmatrati drugačije nego kao paradigmatičan. Dugogodišnja neefikasnost, otezanje da se otvore procesi, endemska bekstva optuženih ili likvidacije važnih svedoka, milionske odštete osumnjičenima za najteže delikte, sve to nosi jasan pečat sistematičnosti, pojavljuje se zakonomerno i zahteva resurse kakvima može da raspolaže jedino država. Opstrukcija kažnjavanja zločinaca ne potiče dakle od "ostataka Miloševićevog režima"; koreni zla mnogo su dublji i razgranatiji, to zlo je institucionalizovano: mi ovde dakle i dalje imamo posla sa državom koja planski radi na zataškavanju istine i instrumentalizaciji prava, dakle saučesničkom državom koja poriče zločine i organizovano štiti i prikriva počinitelje, po pravilu državne službenike.

Otići ću i korak dalje, i ustvrditi da imamo posla zapravo sa zločinačkom državom u njenom kamufliranom obliku, istom onom koja je u Evropi počinila najveće strahote posle Drugog svetskog rata. Ta je država izgubila sva četiri osvajačka rata koja je vodila tokom devedesetih, izgubila je teritorije, ali je svejedno uspela – na našu žalost i sramotu – da uveliko povrati kontrolu nad svojim građanstvom. Pođemo li, dakle, od te pretpostavke, da imamo posla sa kamufliranom, pritajenom, uspavanom zločinačkom državom koja je konsolidovala svoje stare mehanizme vlasti – i svoju ideologiju – onda se ono što je istaknuto u prvom delu teme *Nekažnjivost i odgovornost* objašnjava takoreći samo od sebe: nekažnjivost nužno proističe iz toga da nije načinjen diskontinuitet sa prošlošću, ista ona država što je do juče činila zlodela sada bi trebalo da sudi sebi. Naravno da će između nekažnjivosti i odgovornosti ona izabrati nekažnjivost, to jest vlastitu nedodirljivost pred građanskim društvom. Proces Dragoljubu Milanoviću predstavljao je jednu od retkih pobeda tog nejakog građanskog društva nad zločinačkom državom. Do njega sasvim sigurno ne bi došlo da porodice žrtava nisu mobilisale javno mnjenje, prikupile dokaze i sa njima upoznale sve relevantne domaće i strane organizacije, pokazavši na delu šta i kako treba činiti u borbi protiv zločinačke države. Sam sudski proces bio je, međutim, kompromis. Na osnovu dokaza koji su pribavile porodice, Milanović je optužen zbog toga što nije izvršio ratnu naredbu Savezne vlade o evakuaciji Televizije na rezervno mesto rada, ali ne i za svoj pravi zločin, žrtvovanje šesnaestoro ljudi, kao član zločinačkog udruženja. Ali, ako je Milanović osuđen na temelju neizvršenja naredbe broj

Konferenciju podržala:

53

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

37, onda nije jasno zašto po tom istom osnovu nisu pozvani na odgovornost službenici Ministarstva odbrane, koji su bili nadležni da kontrolišu izvršenje te naredbe, kao ni Miloševićev ministar informisanja i član uprave RTS Aleksandar Vučić, takođe nadležan za tu istu stvar, koji je danas, uzgred budi rečeno, član Programskog saveta RTS. Odlučivši da proces suzi na Milanovića, sud je izostavio da ispita krivicu četvorice Milanovićevih najbližih saradnika, koji su po tvrđenju samog Vučića "unapred znali" za bombardovanje. Ukratko, iako je državni, partijski i vojni vrh Srbije, delujući kao zločinačko udruženje – kao što je dokumentovano dokazano u knjizi – sasvim očigledno žrtvovao radnike RTS s idejom da na taj način ostvari odlučujuću prednost u propagandnom ratu protiv međunarodne zajednice, i mada je, dakle, taj zločin imao jasnu političku pozadinu, sud se potrudio da širi društveni kontekst jednostavno zaobiđe. Sud se nije upuštao u utvrđivanje motiva zločinaca da zločin počine. Ista stvar desice se i na svim kasnijim suđenjima, uključujući proces atentatorima na premijera Đinđića, kako je to ovih dana uverljivo demonstrirao advokat Srđa Popović. Ako bi na osnovu domaćih sudskih presuda neko pokušao da stvori utisak o državnom kriminalu u Srbiji, pred sobom bi imao sliku državnih službenika, pripadnika bezbednosnih, vojnih i paravojnih formacija, pogođenih epidemijom pojedinačnih nastupa ludila. Nužni pratilac tih i takvih postupaka, kao što je to pokazalo i suđenje Milanoviću, jeste manipulisanje tzv. vojnom i državnom tajnom, izuzimanje svedoka sa procesa, ignorisanje dokaza, itd. U nekoj vrsti naknadnog sudskog postupka, potrudio sam se da obilje dokaza i materijala u knjizi izložim što jednostavnije i razumljivije, uveren da će obilje tih novih ili ranije prećutanih dokaza uputiti na potrebu obnavljanja postupka i proširenja istrage.

Kad je reč o Specijalnom sudu, iskoristio bih priliku da učesnike ovog panela podsetim da je gospođa Žanka Stojanović, u ime porodica nastradalih radnika RTS predala Velimiru Goluboviću, zameniku specijalnog tužioca, knjigu *Tišina u Aberdarevoj* u julu prošle godine, i da je sud obećao da će odlučiti o pokretanju istrage na osnovu činjenica iznetih u knjizi. Odgovor do sada nije stigao. Koliko još porodice žrtava treba da čekaju na odgovor Specijalnog suda? Predstavnici Vojske Srbije su 23. marta prošle godine, na dan bombardovanja Televizije, položili cveće na spomenik poginulima, poručivši porodicama i javnosti da vojskom sada duvaju novi vetrovi "transparentnosti i otvaranja". Pozvavši se na tu ohrabrujuću tvrdnju, porodice su upoznale načelnika Uprave za odnose sa javnošću, kapetana bojnog broda Petra Boškovića, sa činjenicom da su od maja 2001. do sredine 2006. sa Ministarstvom odbrane imale 15 kontakata, što usmenih što pismenih. Delegaciju porodica 29. maja 2001. primili su savezni ministar odbrane Slobodan Krapović i trinaestorica njegovih uniformisanih saradnika. Ministar je tom prilikom obećao porodicama da će im institucija na čijem je čelu odgovoriti na listu od 15 jednostavnih pitanja koje se tiču okolnosti pogibije radnika RTS, kao i da će im Vojska Srbije i Crne Gore staviti na raspolaganje filmski, video i svaki drugi materijal koji poseduje o bombardovanju Televizije Srbije, uključujući snimak direktnog pogotka Televizije, prikazan septembra 2000. na famoznom suđenju Klintonu. Porodice su zatražile da to obećanje bude ispunjeno. Kapetan bojnog broda Bošković do danas nije odgovorio, niti je Vojska ispunila ono što je obećala pre punih 6 godina. Jedini odgovor je tišina.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Hvala puno. Otvaram diskusiju. U svetlu svega ovoga što smo rekli, očigledno da mi nemamo baš neke razvijene institucije, da nemamo sudstvo i da nemamo efekat javnog mnjenja. S tim u vezi često se postavlja pitanje šta bi se desilo, na primer, da sada bilo ko, da ne imenujem, ministar pravde, ministar policije, premijer, predsednik opozicione stranke, sasvim svejedno, izađe i kaže – ja sam izvršio to i to krivično delo, ja sam ubio, na primer, premijera Đinđića? Ja se bojim da se mi nalazimo u takvoj situaciji da se ne bi desilo ništa. Mi svakodnevno dobijamo veliki broj informacija preko televizije – od *Topčidera*,

Konferenciju podržala:

54

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

pogibije vojnika, čitavog niza stvari koje se već sada javnosti otkrivaju kao sasvim izvesne, van sumnje, ali nemamo nikakvu reakciju, ni javnog mnjenja, ni institucija. A nemamo reakciju institucija zato što nemamo reakciju javnog mnjenja. A nemamo reakciju javnog mnjenja zato što nemamo formirano javno mnjenje. Mislim da je Miša Vasić zapravo o tome govorio. Nama predstoji velika borba, u stvari, za formiranje javnog mnjenja koje će izvršiti pritisak na vlast kako bi ona počela da radi ono što je njena dužnost.

I u tom smislu ja se nikako ne slažem s ovim što se stalno ponavlja i postalo je opšte mesto, ili što kaže Rajko Danilović za izlaganje Batića i Todorovića. Jer je stvarno postalo opšte mesto da se mi stalno žalimo da se kod nas poriče zločin. Pa nije tačno! Kod nas se zločin još uvek glorifikuje. Mi imamo problem. Mi nismo došli do faze poricanja zločina, nismo došli do faze svesti da je zločin nešto što je negativno i loše. Kad dođemo do faze poricanja zločina, onda će doći do one tačke, nulte tačke od koje će moći da se govori o nekom pozitivnom odbrojanju. Mi u ovom našem društvu i u državi još uvek nemamo definisan stav da je ubistvo Đinđića negativna stvar. To nije rečeno jasno i glasno. Još uvek kolaju u najmanju ruku ambivalentne poruke i u tom smislu mi se nalazimo u velikim teškoćama. Nema ni institucije, ni jake harizmatične ličnosti, nema tog čoveka koji može da povuče i da podigne sistem da bismo zaista mogli da očekujemo da će to klupko zločina početi da se odmotava, ponajbolje preko institucija.

Ali ja se bojim da će to jako teško da ide i da nam za sada predstoji jedan veliki rad upravo na formiranju javnog mnjenja i na pritisku na vlast. Zato nije čudo što je nekoliko nevladinih organizacija stalno meta napada. Dušan Bijelić, profesor iz Amerike, kaže da smo mi kao komarci: 'Ne možete da ubijete čoveka, ali možete da mu ne date da spava.' Eto, to je taj sindrom koji još uvek postoji u našem društvu i kojim treba da se ozbiljno pozabavimo. Ne zaboravite, mi ovde još nismo došli do faze negiranja zločina. Nema poricanja. Nema svesti o tome da je to bilo negativno. Gledajte šta se priča o Srebrenici! Nema toga. Kada dođemo do toga, to će biti već jedan mali pomak napred. Stvarno se trudim da ne budem cinična, ali to je realno stanje stvari. Negativno se gleda na ljude koji se fokusiraju na probleme čije bi rešavanje trebalo da vodi ka otrežnjenju ovog društva. I naravno da onda ne može da dođe do otrežnjenja. Da li se neko javlja za reč ili da prozivam? Evo, prozivam tužioca Vitorovića.

Miroljub Vitorović, zamenik Tužioca za ratne zločine:

Samo mi objasnite u vezi s čim me prozivate, pa ću da dođem tu. Meni je onda lakše da sednem tu. Ne bi trebalo da govorim o tome, ali hajde, prozvali ste me. Dobro je što je pored mene bivši ministar. To je dobro iz dva razloga. Ja, za razliku od većine prisutnih ovde, imam mnogo gore mišljenje o situaciji u kojoj smo mi. Vratiliću se na 2002. godinu. Država je krenula u borbu protiv organizovanog kriminala, jer je jasno stavljeno do znanja da nijedan dolar neće ući u ovu zemlju ako investitori ne budu sigurni, ako ih možete kidnapovati, ako im možete decu plašiti, ako možete raditi šta hoćete. Donet je zakon o nadležnostima vezanim za tu oblast. Počela je diskusija o specijalnom tužiocu, u toku je postupak u vezi s otmicama Miškovića i drugih ljudi tada a i sada prilično bogatih. Ali, postupak ne može da mrdne sa polazne tačke, jer su svi svedoci pretučeni, jer su svi ljudi prepadnuti, jer policija ne sme da snima dolazak Spasojevića i Lukovića u Četvrti sud zato što se plaše da će ih neko izdati i da će glavom platiti. Tada sam ja, kao jedan običan zamenik četvrtog tužioca, predložio da se pokaže kako izgleda kad to društvo dolazi na suđenje i da to bude prilog beogradskog prvog i drugog Dnevnika. To tada nije moglo da se uradi. Podsetiću vas, 2001. godine kada je bila ta otmica Miškovića, kad je referisan predmet u maju mesecu, rečeno je – protiv te bande je podneto 150 krivičnih prijava i nema osuđujuće presude. Tada je

Konferenciju podržala:

55

Okružni tužilac Beograda, dan pre nego što su mene poslali da mi referišu predmet, sa svojim kolegom, tada zamenikom Okružnog tužioca, Sinišom Simićem i tada prvim tužiocem Prvog tužilaštva Beograda bio na referisanju i rečeno je da tu nema ništa za tužioca. Nema materijala, rečeno je, bar ne za okružno tužilaštvo, ali možda ima za opštinsko, beogradsko ili neko novosadsko.

Sad ću se vratiti još nazad. Kako je moguće – i tu su sad pipci organizovanog kriminala – da otmicu svrstate u dela koja su po kažnjivosti blaža nego iznuda. A iznuda je sama po sebi u okviru otmice! Pa je onda moguće da otmete čoveku sedam miliona maraka i da to bude nadležnost Opštinskog suda. Tako radi organizovani kriminal. Ono što je specifičnost Srbije jeste što je to sve jako povezano sa ratnim zločinima. Pogledajte piramide organizovanog kriminala i pogledajte piramide onih Batajnica i onih asanacija terena. Uvek isti ljudi! I umesto da je tu udareno, da su razbijeni, njima je pružena šansa da tri meseca uništavaju dokaze i pale ono što su uradili. I sad, vraćajući se unazad, vi, umesto da imate proaktivne, vi imate reaktivne istrage. Vraćamo se unazad i lepimo i sastavljamo papiriće koje su neki spalili, pa onda molimo boga da se to dokaže na sudu. Ja tu krivim tadašnjeg ministra što nije jače udario. Juče su se hvalili ovde u ovoj zgradi kako je napokon održana konferencija o oduzimanju bespravno stečene imovine. Pa valjda se to prvo uradi, valjda prvo Ulemeku i gospodi uzmete imovinu koju su namlatili ratnim zločinima i otmicama, pa onda rešite taj problem skrivanja ratnih zločinaca. A ne čekati da prođe toliko godina da bi se neko setio oduzimanja imovine. Pa potpuno je jasno i detetu u obdaništu, svima nama je jasno – kakva borba protiv organizovanog kriminala ako im novac ostavite?! Ogorčen sam.

Nemojte se ljutiti, ali kada kod nas to kažete, ispadnete crna ovca. Država je krenula, preduzela te akcije, donela zakon, u februaru 2003. dovela specijalnog tužioca. Pronađen je posle godinu i po dana neko iznutra, ko će to pokrenuti. Kako reaguje organizovani kriminal? Pokušava da ubije tog svedoka iznutra, istina neuspešno. Pokušava da ubije tadašnjeg Specijalnog tužioca, Jovana Prijića. Ne uspeva, ali uspeva da ubije premijera Srbije. A šta radi država? Državi treba tri godine da donese Zakon o zaštiti učesnika krivičnog postupka. Treba tri godine da izvrši obećanje koje je dala 2003. godine. Tek 2006. godine 1. januara stupa na snagu Zakon o zaštiti učesnika u krivičnom postupku i onda ih nije sramota da u maju 2006. godine kažu da za taj zakon nema para u budžetu. To se dešava deset dana pre nego što je ubijen Vukojević. Ja sam na jednom sličnom ovakvom skupu rekao da je to sramota za ovu zemlju, jer je tog dana na naslovnoj strani nekog od ovih glasila koja se zovu novine a služe za još veći prostakluk ovog naroda, na naslovnoj strani bio poziv "Kako će proći Nenad Šare? Proći će isto kao i onaj izdajnik u Hagu, koji se navodno ubio." Deset dana nakon toga je Vukojević ubijen. Tako radi organizovani kriminal, a mi se 2007. godine još borimo sa stvarima koje smo morali da rešimo 2001. godine. Hvala vam.

Vladan Batić, advokat:

Pošto me na neki način tužilac Vitorović prozvao, reći ću da se potpuno slažem sa onim što je on rekao. Naravno, ne želim da se pravdam za ono što sam činio ili nisam učinio, ali ću reći i to da moramo da se prisetime u kakvom kontekstu i u kakvom političkom okruženju smo tada delovali, pokušavajući da krenemo putem borbe protiv organizovanog kriminala. Jednostavno – nije bilo dovoljno političke volje. To je nesporno. Ako ceo tadašnji DOS danima ubeđuje tadašnjeg predsednika Savezne Republike Jugoslavije da treba da smeni Radeta Markovića i Nebojšu Pavkovića, kao perjanice jednog sistema, jednog režima, a on to ne želi da učini, onda teško možete stvari da pomerite unapred. I onda je potpuno normalno, pošto je spaljivan dokazni materijal, potpuno normalno što je nastavljeno naše praćenje kao u

Konferenciju podržala:

56

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

vreme Slobodana Miloševića, potpuno normalno što je Rade Marković pedeset puta bio kod Koštunice i obavestavao ga o svemu onome što mi činimo ili ne činimo. Sasvim je normalno kad ja pokrenem inicijativu po tadašnjem zakonu da se smeni 220 sudija koji su učestvovali u izbornim krađama, montiranim političkim procesima, kao što su *Pauk, Osa, Suđenje Klintonu i Bleru*, i tako dalje, ili koji su potpuno nesposobni da učestvuju u ozbiljnim predmetima, onda ustane i kuso i repato da me diskredituje i vređa – mešam se u rad slobodnog i nezavisnog pravosuđa! Nažalost, ta borba protiv organizovanog kriminala mogla je da krene tek onda kada je ubijen Zoran Đinđić i kada je Zemunski klan koji je imao svoje ljude i u tužilaštvu, i u policiji, i u pravosuđu došao do informacije da se priprema onaj „dan D“. Sve ostalo, nažalost, znamo. Međutim, ponavljam, ona slika u noći Legijinog hapšenja je najplastičnije svedočanstvo da ćemo u ovakvom miljeu i u ovakvom okruženju teško stati na put organizovanom kriminalu, jer Miloševićev režim još nije pao. On je samo pretvoren iz jednog oblika u drugi.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Izvolite, samo se predstavite. Dobićete mikrofona.

Zoran Stevanić:

Dobar dan, ja sam Zoran Stevanić i hteo sam da kažem nekoliko rečenica. Jedan broj ljudi ovde zna o čemu se radi. Ja sam otac Novaka Stevanića. Moj sin je prvi put kidnapovan 1992. godine. Evo, sasvim slučajno njegov drug iz osnovne škole me sada snima. To je Goran i dobro zna mog sina. Oni su godinama bili najbolji drugovi. Ovo je puka slučajnost. U svakom slučaju, 1992. godine njega je kidnapovao Legijin telohranitelj Aleksandar Nikolić Leptir. Zvanično smo od policije dobili podatke da je to državni ubica. Zatim, 24. avgusta 1997. godine kidnapovali su ga Dušan Spasojević, Luković i još tri četiri operativca Državne bezbednosti. Nikada nisam bio u politici. Završio sam Mašinski fakultet i bavio sam se naukom 12 godina. Projektovao sam novi tenk, haubicu, i tako dalje. 1989. godine upustio sam se u privatni biznis, moja supruga i nešto pre toga. Nisam hteo da radim za službe. Jovica Stanišić je slao ove svoje čauše. Nije mi ni vojska to nikada ponudila, pa nisam hteo. Ne smatram da je to bila odmazda. Ipak, oni su to uradili. Sve se to znalo. A ja sam među prvom trojicom ljudi probio kordon policije 5. oktobra 2000. godine. Bio sam stalno protiv Miloševića, naročito kada su mi sina ubili. Mislim da je i 90 odsto DOS-a bilo upetljano sa tim prljavim službama. Znači, ništa se nije promenilo. Pomagao sam Đinđićevu stranku i Vuka Obradovića. Đinđić mi je nudio da biram mesto ministra koje hoću, ali potom niko ništa nije preduzeo da se otkriju ubice moga sina. Ni tadašnja vlast koja je došla. Obijao sam pragove kod svih ministara, policije i tako dalje.

Jedini čovek za koga mogu da tvrdim da je bio pošten – nažalost, i njega su ubili – to je bio Milan Radovanović, zamenik okružnog tužioca. Evo ovde imam materijale. Žao mi je da nemam laptop pa da vidite ceo zbor. Otkrio je priznanje od Buhe Čumeta da su to oni uradili. I tada mi je obećao, mislim da je to već bila 2002. ili 2003. godina. Posle toga su ga prebacili u Specijalni sud i on više nikako nije hteo da radi na tome. Bežao je, tamo, amo. Onda je Milena Vukašinović dobila taj predmet. Godinu dana smo insistirali, obilazili tužioce, ministre, policiju i tako dalje. Na kraju je predmet ponovo došao kod Milana Radovanovića i onog dana kada su ga uhapsili – a slobodno mogu da kažem kada su ga ubili – toga dana sam ja preko sat vremena razgovarao s njim telefonom – ima Udba to snimljeno – objasnio sam mu svoj stav o tome i voleo bih da to jednoga dana izađe na svetlost dana. Mislim, mi smo ovde imali rešen taj problem, ali taj čovek je ubijen. Dolazi njegov prezimenjak Slobodan Radovanović, koji me je takođe primio nekoliko puta i ja ovde tvrdim sada ono što je i bivši ministar rekao – režim Slobodana Milošević nije demontiran. Ostali su isti ljudi u službama, u policiji, u Udbama, u vojnoj bezbednosti, u pravosuđu,

Konferenciju podržala:

57

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

tužilaštvima, i drugde. Videli ste danas i njihove predstavnike – svi samo vrte u krug. Sudije ne mogu ako tužioci ne pokrenu, tužioci ne mogu ako ovi nešto ne učine, i svi u krug lažu, svi lažu. Ja im to kažem u lice.

Ali, da objasnim ovim ljudima ovde, roditeljima pobijenih vojnika: nikada im neće rešiti ubistva dece! Meni su specijalni tužioci rekli – nikada nećeš znati do kraja. Nikada se neće znati do kraja ko je ubio Đinđića. Nikada. Budi zadovoljan s tim što ti damo. Znači, to je jedna organizovana mafija. Mi se protiv toga ne možemo izboriti bez pomoći sveta, bez Evrope, bez NATO-a, bez ostalih. Moramo tražiti pomoć spolja. Ovde, ljudi, i dalje vlada mafija. Ne možemo ništa da uradimo. Čestitam nevladinim organizacijama i ovim hrabrim ljudima. Ja dolazim na sve ove zborove. Ja sam bogat čovek i ugledan čovek, verovatno jedan od najuglednijih u ovoj zemlji. A ne mogu da pomerim ni milimetar. Upinjem se, i parama, i ugledom, i autoritetom, i vezama i prijateljstvima. Šta će da rade ovi ljudi ovde iza mene koji su izgubili decu? Ja sam bio oficir i naučnik dvanaest godina i ugledni privrednik. Među prvima sam u zemlji počeo da se bavim biznisom. Napravio sam ozbiljnu, veliku firmu. A evo, deset godina se samo jurim sa državnom mafijom! Hoću da kažem da, mi, u stvari, nemamo organizovani kriminal. Svi grešite kad stalno govorite *organizovani kriminal*. Mi imamo *organizovani državni kriminal*. Organizovani državni kriminal! I morate uvek da kažete „državni“, jer država to radi ovde i danas. I Tužilaštvo, i Specijalni sud. Evo, ja vam tvrdim za Specijalno tužilaštvo – jedini pošten čovek je bio Milan Radovanović. Nisu se smirili dok ga nisu ubili. Ubili su čoveka. Ja to tvrdim odgovorno. Evo, hteo sam da vas toliko informišem. Mogu da vam ovde dokumentujem, da vam odmah pokažem dokumenta. Imamo priznanje, imamo otiske prstiju Dušana Spasojevića, cele šake. Ovaj nesretni mladi Božović, došao sam mu bio bez najave, a posle se ispostavilo da imamo mnogo zajedničkih prijatelja. Počeo je da radi. Ta je dokumentacija dvadeset santimetara visoka i svaki put je rečeno – Zorane, ovo je državna tajna. Državna tajna. I ovo što su ljudima pobili decu takođe je državna tajna. I sve prljavo što je urađeno jeste državna tajna. Još uvek na svemu tome Milošević drži ruku. Mrtav ili živ, svejedno, on drži ruku. Njegova banda i dalje vlada parama, preko tajkuna, njegovim pravosuđem koje je i dalje na vlasti, njegovim tužilaštvom, njegovim sudovima, njegovom policijom, njegovom Udbom. Ovo može da se reši ili revolucijom, ili nekom velikom pomoći sa strane. Ovo što se mi skupljamo i pričamo, daj bože da nam išta pomeri – lepo je ona devojčica sa televizije rekla: pomera se u milimetrima. Tako je i na RTS-u, i ovamo, i tamo, ali trebalo bi da živimo kao kornjače hiljadu godina da bi se nešto ozbiljnije desilo. Ne znam, mogao bih da vam pričam tri dana. Verovatno je prošlo deset minuta. Ako ima neko nešto da kaže ili da me pita, ja sam tu i spreman sam da odgovorim. Hvala vam.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Hvala vam. Hoće li neko da reaguje?

Žanka Stojanović:

Žanka Stojanović, mislim da me mnogi ovde znaju. Majka radnika koji je stradao u RTS-u. Danas sam izuzetno uzbuđena. Osam godina je prošlo, a osećam se kao i onog dana, kao majke iz Srebrenice kada je proglašena ona famozna presuda iz Haga. Takva ista presuda je i za Milanovića. I samo za Milanovića, a ne i za ostale koje susrećemo svakog dana ovde pored nas. Možda govorim ovde i u ime ovih ljudi sa kojima sam se upoznala pre godinu-dve. Osam godina tražiti pravdu i ne naći je! Pa pitam se sada, želim vas ovde da pitam: zašto oni koji su oštećeni treba da traže pravdu? Zbog čega treba mi da tražimo pravdu? Zašto ja nisam mogla da svoje dete ožalim u tišini, zašto nisam mogla da otplaćem osam godina

Konferenciju podržala:

58

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

za njim i za njegovim drugovima, nego obijam vrata jedne, druge, treće vlasti? Ne znam više kome bih dokazivala, a onda vas neka moćna ruka pusti da krenete tri stepenika, pa vas zaustavi, pa sledeća tri, pa vas zaustavi. Pa dođete do velikog broja dokaza i onda – ništa. Zbog čega ja šest meseci čekam odgovor od Specijalnog suda u ime porodica svih nas? Zar je tom gospodinu sudiji teško da kaže – mogu, ne mogu, hoću, neću, ne smem da to uradim? I da vam odgovorim da ta knjiga nije potkrepljena dokazima, da jednostavno ne odgovara činjenicama. I da završimo posao! Ja bih ovde citirala, molim vas, samo jednu stvar koja važi za sve nas ovde, a posebno za one koji se nalaze na odgovornim mestima, sa porukom iz pisma Pal Telekija pred njegovo samoubistvo 3. aprila 1941. godine koje je uputio regentu Hortiju: "Bićemo lešinari, najprljavija nacija. Nisam te sprečio. Kriv sam." Hvala lepo.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Hvala Žanka. Užasno je teško reagovati u ovakvim situacijama kada se vidi paraliza državnih organa i naša nemoć da pomognemo, a svi osećamo i moralnu i pravnu obavezu. Ali na ovaj način se otvara jedno pitanje koje ovde još nismo dotakli, a to je uloga žrtava u svim tim postupcima, koji, kao što znate, zavise direktno od tužioca. A oni nemaju mogućnosti da samostalno preduzimaju pravne radnje u toku postupka. Ne mogu da se žale kada su nezadovoljni i zapravo svi mi u tim postupcima, na način kako su postavljeni, prisustvujemo na određeni način novoj viktimizaciji, ne znam koju pravu reč da upotrebim, samih žrtava koje ne mogu da ostvare svoja prava mimo zaštite tužioca. Jer, sticajem okolnosti imam jedan predmet gde su slični akteri kao ovde (ali ne mogu da javno saopštim imena), gde otac žrtve ne može ništa da učini. Taj predmet se odugovlači tako dugo, a on je izložen novoj torturi i novom pritisku od strane onih državnih organa koji očigledno opstruiraju postupak iz nekih razloga koji se, opet, samo naslućuju. Stalno smo na toj ivici da ne budemo paranoidni, da ne budemo protagonisti teorije zavere, a stalno se susrećemo s tim. Neko uporno prikriva istragu o ubistvu njegovog sina, a on kao otac žrtve ništa ne može da uradi i veoma često je u sukobu interesa s javnim tužiocem koji vodi taj postupak. I to jeste problem sa kojim se i Nataša kao zastupnik žrtava susreće u drugim postupcima i svi oni koji rade sa žrtvama. Mislim da je i to tema o kojoj bi trebalo da se razgovara, znači žrtve, politika i ta surova pravna procedura. I – familije žrtava koje ne mogu da dobiju nikakvo zadovoljenje. Nema adekvatnijeg zadovoljenja od pravde, ali da se utvrde bar činjenice, da se zna šta se zaista dogodilo. Da li se neko javlja za reč? Evo – Nataša.

Nataša Kandić, Izvršna direktorka Fonda za humanitarno pravo:

Kad si, Biljana, pomenula ulogu, odnosno status žrtava ili, u vezi s tim, ulogu punomoćnika, ja bih rekla da se u krivičnim predmetima stvari značajno menjaju upravo zbog postojanja punomoćnika oštećenih. Šta bi bilo u ovom predmetu *Legija* da tamo nema punomoćnika Popovića i Rajka Danilovića? Oni su uspeli da to suđenje učine zaista transparentnim. Uspeli su da pokažu koliko to njihovo znanje činjenica može da pomogne da javnost – ona koja hoće – vidi šta se događa u tom predmetu. Ja se sećam suđenja za ratne zločine za vreme Miloševića. To je ono prvo suđenje pred Okružnim sudom u Šapcu, kada je nekoliko nas počelo da prati to suđenje i od srama, stida, svi smo napustili. Niko nije mogao to da prati, zato što smo videli i sudiju i tužioca na istoj strani. Tu je bila neka jedna žena, koja je bila oštećena. Nije imala nikoga. Tužilac je bio na strani optuženog. A ona – potpuno sama. Izgubljena. Bilo je dozvoljeno da joj se postavljaju uvredljiva pitanja, da se primorava da odgovori na vrlo delikatna pitanja. Kažem, rezultat toga je da smo svi pobešli od srama napolje.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Tako se isto dogodilo i pred vojnim sudovima. Nigde tu nije bilo žrtava. Nisu se znala čak ni imena žrtava. Tužilac, punomoćnik žrtava – njemu nije ni na pamet padalo. On uopšte nije video sebe u toj ulozi, da štiti interes žrtava. Bilo je to jedno strašno vreme, kada su se ovde pravila neka organizovana suđenja, kada su žrtve bile zloupotrebljavane, izricanje neke presude za neke zločine, a uopšte se nije znalo ko su ti ljudi, da li porodice tih ljudi uopšte bilo šta znaju. Prvi postupak u kojem je žrtva dobila, da tako kažem, neko svoje mesto, da se njen glas čuje, i kada su porodice žrtava odale priznanje sudijama, ocenivši da je suđenje profesionalno i objektivno, to je *Sjeverin*. Taj predmet je bio mnogo lakši, zato što su porodice žrtava iz Srbije. Kada je ministar Batić najavio da će počinioci u predmetu *Sjeverin* biti izvedeni pred sud, porodice su to odmah prihvatile, odahnule su. Bilo im je, eto, lakše. Sada će se njihova vlast sa njima zajedno boriti za pravdu. I zato nije bilo komplikovano ni teško obezbediti taj glas žrtava pred sudom. Ali molim vas, tada je došlo *Podujevo* sa optužnicom koja je uvredljiva, i to ne samo za žrtve, nego uvredljiva za svakog čoveka, zato što nema imena žrtava. Ima neka četiri imena koja su potpuno pogrešno napisana. Strašno! To je stvarno bilo ponižavajuće, a da pri tom niko to ne vidi. Tu se vodila borba da se čuje taj glas žrtava, da znanje o počinjenom zločinu bude javno priznato. I posle toga je bilo malo lakše. Ali i danas je teško obezbediti svedoke, – ja mislim da sudije još uvek, budući da je to u njihovoj nadležnosti, ne shvataju koliko je zapravo komplikovano, teško obezbediti svedoke. Koliko je to jedno užasno osećanje, ohrabrivati svedoke da dođu i da učestvuju u tome. Ja ponekad uhvatim sebe kako mislim da li to treba raditi, jer ponekad vidim koliko je optužnica, zapravo, okrenuta protiv onoga što ja smatram da treba da se radi. Čemu onda to? A ipak, onda dođe, eto, neki tužilac koji je istinski posvećen, predan činjenicama i smatra da je pravda važnija od toga da li će on ostati na toj svojoj poziciji. I nastoji, dokle god je na funkciji, da doprinese da se utvrde činjenice.

Mi danas imamo mogućnosti da se čuje glas žrtava u onoj jednoj zgradi sa svim njenim sudnicama, i dok smo tamo sve to izgleda ohrabrujuće. Žrtva je tu priznata pred sudom. Oseća se vrlo dobro pred sudijama, zato što tu ima poštovanja, u publici ima onih koji hrabre te ljude, ali kada se zatvore vrata sudnice i izađe se pred zgradu, sve to nestaje. Nema nikakvih promena u društvu, nema promena na političkom nivou. To je kao neka igra koje se neko dobro dosetio – neka oni tamo sude, a mi imamo neke druge strategije. Može i novinarka RTS-a da bude profesionalna i da dobro pripremi prilog. Međutim, zahvaljujući tom zakonu tu nema ni lika žrtve, ni glasa žrtve, i da nekoliko puta mi nismo novinare pozvali da razgovaraju sa porodicama žrtava i svedocima-oštećenim, ni toga ne bi bilo. Ali ipak, u poređenju sa nekadašnjim stanjem, imamo stvarno nešto novo. Pa čekajte, šta bi bilo da nije Srđe Popovića u ovom predmetu protiv Legije, da nije Rajka Danilovića, šta bi to bilo? Imali bismo sudnicu punu pripadnika onih sa ružama na vratu i niko se više tu ne bi pojavio. Ili u predmetima za ratne zločine, imali bismo pripadnike policije, koji svi izgledaju apsolutno isto. Žao mi je što to kažem. To je potpuno ista građa, isti pogled, isto izgovorene reči. To su pripadnici, kako neko voli da kaže u medijima, pripadnici naših elitnih jedinica.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Izvolite.

Blagoje Žarković:

Ja sam Blagoje Žarković. Moj sin je 30. juna poginuo u vojsci. I evo, doneo sam slike. Bio sam kod ministra pravde i obećao mi je da će se izvršiti ekshumacija, da će on da potpiše i obezbedi novac. To sam bio 1. avgusta, ali do dana današnjeg nema ništa od toga. Evo, pogledajte ove slike. Da li je moj sin mogao da uradi ovo za dvadeset minuta? U osam sati je primio stražu, u osam i dvadeset izvršio samoubistvo. Je li ovo moguće ljudi, da može da ubije sam sebe ovako? Evo, pogledajte, samo

Konferenciju podržala:

60

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

pogledajte! Sve je to izujedano. Ne zna se kako je ni šta je. Evo, pogledajte ljudi ovo! Pogledajte samo, svi redom. Mi smo imali kasetu sa snimkom ovoga, pa su nam kasetu bili izbrisali – neće da puste kasetu da vide. Pa smo onda ovo izlepili ovako pa nosimo i pokazujemo po skupovima. A niko ni da makne prstom. Ja sam ostao bez posla, ne radim nigde. Školujem jedno dete. Jedno ima diplomu. Višu PTT završio. Nisu hteli da mi ga zaposle. Nemam takoreći od čega da živim. Oboleo sam, ne mogu više ni da radim. I dobio sam rešenje kao tehnološki višak. Firma mi pala pod stečaj. Obećao nam je da će nam pomoći da odemo u penziju. Ministar pravde, on nam je to... Ali nema ništa od toga.

Zoran Janić, autor knjige *Tišina u Aberdarevoj*:

Samo da kažem da su te slike videle hiljade ljudi na blogu B92. Postavila ih je Jelena Milić. Te slike koje vi sada pokazujete stoje na blogu B92. Da, da. Ja sam ih video. Videle su ih hiljade i hiljade ljudi. Budite sigurni u to.

Vladan Batić, advokat:

Pa ako dozvolite da se i ja uključim, pošto sam ja jedan od punomoćnika porodice Žarković. Dakle, vojnik Žarković je, navodno, izvršio samoubistvo, pucajući sebi u glavu na stražarskom mestu nedaleko od Gnjilana, u kopnenoj zoni bezbednosti. E sad, vidite koliko je povreda pronađeno na njegovom telu prilikom obdukcije, a to su očito – i veštaci su saglasni s tim – takozvane zaživotne povrede. Prema tome, nije neko sebe sam izudarao i ispovređivao, pa se posle toga ubio. Očigledno je da je tom događaju predstojao neki drugi događaj i neki obračun, ali, nažalost, pravosudni organi to ne prihvataju. Obećavano je porodici svašta i od ministra odbrane, i od ministra pravde, i od premijera, ali stvar se vrti u začaranom krugu i ovo je matrica za većinu slučajeva takozvanih vojničkih samoubistava.

Blagoje Žarković:

Hteo sam da kažem da ne mogu da ogradim grob zbog toga, jer obećali su mi da će izvršiti ekshumaciju. A onda bih morao da to sve srušim. A svaki dan prolazim pored tog groba. To je jedno ruglo, videti da živ roditelj nije napravio detetu svom spomenik.

Vladan Batić, advokat:

Ima još jedan detalj koji nema veze s pravom i pravosuđem. Ali ima veze s nečim što je tradicija. Znate, u našoj tradiciji pravoslavlja, kad neko izvrši samoubistvo, nema opela, nema činodejstvovanja sveštenika. Svi ovi ljudi potiču iz patrijarhalnih sredina. I zamislite sada njihov osećaj da su njihova deca sahranjena bez obreda koji se inače odvija kad neko, ne daj bože, doživi nekakvu ovakvu tragediju.

Blagoje Žarković:

Nisam obavio što je trebalo da obavim, da ga sahranim kao što treba roditelj svoje dete da sahrani. Samo su došli ljudi, i bez sveštenika, i bez ikoga. Došao je samo Goran Prođovac, kaže – ne može da se vrši obred, izvršio samoubistvo i ne može da se vrši obred. A ja sam pisao. Mene je to koštalo oko 5.000. Eto. Ljudi, ne idem ovde što mi je to volja, ni od besa, nego me tera nevolja, a ne mogu više. Ne mogu da isteram pravdu. A evo, vidite šta se radi.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Ja mislim da je svaka vrsta diskusije sada posle ovoga suvišna i proglašavam pauzu do sledeće sesije.

(pauza)

Četvrta sesija: Obaveze države prema odlukama ugovornih tela UN

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Kako da počnemo ovu zadnju sesiju koja se tiče Ujedinjenih nacija? Pa evo, na primer, u prošloj sesiji su pomenute piramide. Meni se nekako čini, na osnovu svega ovoga što smo čuli danas, da je današnja Srbija naprosto neka zemlja piramida. Samo što to nisu one egipatske piramide, nego neke sasvim druge. Naime, pre nekoliko dana sam baš na RTS-u gledao jednu emisiju – a takve emisije su pomenute danas u raspravama i u govorima govornika – dakle, bilo je pitanje da li je Zoran Đinđić reformator ili Srbin. Pa su tu, između ostalih, govorili Dobrica Ćosić i mnogi drugi i tu se stalno pravi ta protivteža. Kada, na primer, govori Nataša Kandić o činjenicama koje se tiču ratnih zločina, to je jedna vrlo ozbiljna stvar, ili kada govore porodice žrtava, što je takođe vrlo ozbiljna stvar, odmah se pojavljuje ta protivteža koja govori nešto sasvim suprotno, koja relativizuje sve to. I naravno, pošto svaka piramida ima tri strane a ne dve strane, onda se tu, ako je, na primer, na *Pinku*, ubaci i treća strana. To je uglavnom neka narodna pevačica, koja tu još uveseljava narodne mase i daje dodatnu notu neozbiljnosti, praveći od svega toga cirkus. A kada razgovaramo o ljudskim pravima, to nije nikakav cirkus, to su, počev od prava na život pa do mnogih drugih prava, vrlo ozbiljne stvari. Zamenik tužioca Vitorović je malopre rekao da mu se čini da postoje dve piramide – vlast, neka bivša i sadašnja. Meni se čini da postoje tri. Čini mi se da postoji ona prva, primarna Miloševićeva piramida, koja je postojala i koja je odgovorna za ratne zločine, za politička ubistva i sve drugo. Zatim, činjenica da je ta piramida nekako srušena (mada je ruinirana bila i pre toga), posle 5. oktobra deliči te piramide su na drugi način složeni i napravljena je nova piramida, koja je dovela do ubistva Đinđića.

A čini mi se da su baš ovi ljudi iz porodica vojnika koji su ubijeni i mnogih drugih ljudi koji su naprosto oštećeni, da su oni, u stvari, žrtve neke treće piramide koja se sada polako stvara. Tu se, naime, vraćaju neki delovi iz te Miloševićeve piramide i čini mi se da se danas u Srbiji sklapa polako ta treća piramida. Još uvek ne znamo kakvi će njeni rezultati biti, ali se nadamo da neće biti nešto toliko teško. U svakom slučaju, ovde bi trebalo da govorimo o odnosu države prema odlukama ugovornih tela Ujedinjenih nacija. Meni se čini da je odnos države prema Ujedinjenim nacijama, i prema OEBS-u, i prema Savetu Evrope otprilike kao odnos ovih paramedija – jer to su paramedijske formacije, znate već koje su – prema, na primer, Batajnicu ili Srebrenicu. Oni pokušavaju da ignorišu činjenicu da se to naprosto desilo, iako nju ne mogu da ignorišu. I prvo se kreće s tim, da se ignoriše. Sledeći stupanj je negacija da neko uopšte može da se bavi tim. Isto tako, država je negirala nadležnost Međunarodnog suda pravde. To je isto kao što su ove paramedijske formacije negirale Srebrenicu, – e, tako oni rade sa nadležnošću nekih sudova. Kao sledeće dolazi negiranje kvalifikacije učinjenog dela. Sećam se jednog državnog službenika koji, nažalost, i dan-danas radi, koji je otišao u Ženevu i rekao pred jednim od komiteta da diskriminacija u Srbiji ne

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

postoji. To je toliko neozbiljno, jer to ne mogu da kažu ni Švedska, niti bilo koja druga država u svetu, da kod njih apsolutno nema diskriminacije.

I na kraju, dolazi do opravdanja – država opravdava to što se desilo. Ovde kod nas, zbog situacije u kojoj je država, znači od ekonomskih do raznih drugih razloga, postoji milion opravdanja zašto država ne poštuje odluke komiteta Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih ustanova. Verovatno ćemo o tome govoriti na ovoj sesiji, ali tu ima sijaset opravdanja. Ja sam, na primer, pre tri dana učestvovao u radu grupe od 35 studenata postdiplomaca iz regiona. Podelili smo se u podgrupe i proučavali upravo odluke komitetâ Ujedinjenih nacija. Kod jedne odluke, koja se ticala Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, cela grupa je počela da se smeje kada je čula argumentaciju Srbije, odnosno Srbije i Crne Gore u tom slučaju. Znači, tu nema mnogo pravnika, možda nekih desetak pravnika, ostali nisu pravници. Ali argumentacija koju je država pružala u tim slučajevima – verujte, ljudi su mogli samo da se smeju. Meni se čini da se na osnovu odnosa koji država ima prema žrtvama, prema svedocima, ali i prema državnim službenicima koji dobro rade svoj posao u ovom i u drugim slučajevima, može zaključiti da država nije spremna – govorim o domenu ljudskih prava, znači, o ljudskim i manjinskim pravima – nije baš spremna za priključivanje Evropskoj uniji.

Postoje, čini mi se tri razloga zbog čega se ne poštuje odluke Ujedinjenih nacija, a i zbog čega država nije spremna. Prvo, ono o čemu je Nataša govorila, a i drugi govornici, – o nasleđu prošlosti. Tu ima jako mnogo stvari koje se tiču nasleđa prošlosti. Neki pominju komunizam, neki devedesete godine, a neki pominju i negativnu kampanju u medijima. A tu, naravno, postoji i pitanje lustracije. Sledeća stvar je pravosuđe, odnosno institucije koje ne funkcionišu. Pravosuđe ne funkcioniše onako kako bismo svi mi želeli, a vansudski mehanizmi, kao što znamo, ili nisu oformljeni, ili, kada se oforme, vlast ih vrlo brzo gurne u kraj. Setite se samo poverenika za informacije od javnog značaja. Moram reći za ovo drugo, takođe vezano za institucije, da je tu postojao jedan veliki pomak. To je, naravno, od 2000. godine pa nadalje. Tu su počele neke stvari da se menjaju, i u vezi s komitetima, i u vezi s odlukama komiteta Ujedinjenih nacija. Ako pogledate kada su opcioni protokoli ratifikovani, to je, čini mi se, bilo baš u tom periodu između 2000. i 2004. godine. I treće, što mi se čini najvažnije u ovom slučaju, jeste nedostatak političke volje. Mislim da bi mnoge stvari mogle da se urade kada bi postojala politička volja. Čini mi se da se država u ovom slučaju ponaša kao onaj roditelj koji nikada ne vidi da je njegovo dete krivo. On uvek brani svoje dete. Tako, policajac počinu torturu, a država se pred komitetom Ujedinjenih nacija brani govoreći da se to nije desilo, da to nije moguće, ili da postoji neko drugo objašnjenje. Oko političke pozadine postoji drugi problem. Kada pomenete ma šta što počinje sa *pol-*, tj. politički, vas odmah svrstaju u neku političku grupaciju, ili se kaže da vi podržavate određenu političku partiju. Teško je danas u Srbiji objasniti nekom da vi ne podržavate nikakvu političku partiju, nego da, naprosto, zastupate ideju ljudskih prava. I najzad, najomiljenije sredstvo države, to je ono kada Ministarstvo pravde nabraja druge zemlje koje ne poštuju odluke komitetâ, pa navodi kao primer Austriju i još neke druge zemlje. Ali, u ovoj sesiji imamo više dobrih govornika. Započecemo sa pregledom okončanih slučajeva pred komitetima Ujedinjenih nacija. Sandra Orlović. Izvoli.

Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo:

Dobar dan svima. Republika Srbija je potpisnica brojnih konvencija iz oblasti ljudskih prava pod okriljem Ujedinjenih nacija. Ratifikacijom, standardi i principi poštovanja i unapređenja ljudskih prava propisani ovim konvencijama postali su deo unutrašnjeg pravnog poretka Srbije. Pored toga, Srbija je prihvatila i nadležnost takozvanih ugovornih tela koja su formirana na osnovu ovih konvencija. To su Komitet protiv

Konferenciju podržala:

63

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

torture, Komitet za ljudska prava, Komitet za sprečavanje rasne diskriminacije, i drugi. Prihvatanjem nadležnosti, stvorena je mogućnost da ova tela razmatraju pojedinačne navode, odnosno predstavke o kršenjima ljudskih prava u Srbiji. Jedan od preduslova za pokretanje procedure pred pomenutim komitetima jeste da je žrtva pred domaćim organima iscrpila sve mogućnosti dobijanja pravne zaštite. U praksi to znači da će se, na primer, žrtva torture obratiti Komitetu protiv torture ako sud u Srbiji nije sproveo krivični postupak u kome bi se utvrđivala odgovornost za torturu. Do danas, državljani Srbije pokrenuli su devet postupaka pred komitetima UN. Fond za humanitarno pravo pokrenuo je, sam ili u saradnji sa Evropskim centrom za prava Roma iz Budimpešte, šest postupaka pred Komitetom protiv torture i po jedan postupak pred Komitetom za ljudska prava i Komitetom za sprečavanje rasne diskriminacije. Komitet pravnika za ljudska prava pokrenuo je slučaj pred Komitetom za ljudska prava u ime novinara Željka Bodrožića. Sada ću vas ukratko, po hronološkom redu, upoznati sa sedam slučajeva koji su okončani pred komitetima UN.

Prema policijskoj verziji, 19. aprila 1994. godine, dvadesetdvogodišnji Nikola Nikolić je, u pokušaju da izbegne hapšenje, pao sa desetog sprata stambene zgrade na Novom Beogradu. Nadležni tužilac je ubrzo obavestio roditelje Nikole Nikolića da je u pitanju nesrećan slučaj i da se zvanična istraga neće pokretati. Međutim, roditelji Nikole Nikolića vrlo brzo nakon ovog događaja dolaze do saznanja koja ozbiljno dovode u sumnju ovakvu verziju smrti njihovog sina i podnose krivičnu prijavu protiv policajaca koji su učestvovali u hapšenju njihovog sina. U naredne četiri godine, oni su iskoristili sve mogućnosti koje propisuje Zakon o krivičnom postupku kako bi se inicirala zvanična istraga koja bi rasvetlila sve okolnosti u vezi sa ovim događajem. Međutim, nadležni organi nisu reagovali na brojne nedoslednosti u zvaničnoj verziji, među kojima su i činjenice da je dr Zoran Stanković, tada patolog VMA, u svom izveštaju ocenio da su neke povrede na Nikoli nastale pre njegove smrti i da je jedini očevidac događaja, pored policajca, dao tri različite izjave. U martu 1999. godine, roditelji pokojnog Nikole Nikolića obraćaju se Komitetu protiv torture preko Fonda za humanitarno pravo. U odluci iz novembra 2005. godine Komitet utvrđuje da je tadašnja Državna zajednica SCG prekršila Konvenciju protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, jer nije sprovela sveobuhvatnu i nepristrasnu istragu u slučaju smrti Nikole Nikolića. U istoj odluci, Državnoj zajednici je naloženo da u roku od 90 dana obavesti Komitet o merama preduzetim u cilju rasvetljavanja okolnosti vezanih za smrt Nikole Nikolića. Iako je zamenik Okružnog tužioca u Beogradu, pozivajući se na ovu odluku Komiteta, tražio sprovođenje pojedinih istražnih radnji, istražni sudija Okružnog suda je odbio ovaj zahtev, smatrajući slučaj dovoljno razjašnjenim. Ovaj slučaj je, dakle, i posle 13 godina, i uprkos stavu Komiteta, ostao bez neophodne i temeljne provere.

Devetnaestogodišnji Milan Ristić tragično je nastradao 13. februara 1995. godine u Šapcu. Način na koji je sprovedena policijska istraga i činjenice do kojih su roditelji Milana Ristića došli, dali su im razuman povod da posumnjaju u zvaničnu verziju smrti njihovog sina, po kojoj je on izvršio samoubistvo skočivši sa vrha jedne stambene zgrade. Među brojnim detaljima koji su policijsku verziju događaja učinili neodrživom, izdvojiću samo dva: prvo, izjave policajaca koji su navodno prvi stigli na lice mesta suštinski se razlikuju u pogledu kritičnog događaja i, drugo, tragovi krvi pronađeni su čak nekoliko metara dalje od tela Milana Ristića. Iako su roditelji Milana Ristića podneli krivičnu prijavu protiv policajaca, Okružni javni tužilac ovu prijavu odbacuje, a zatim Okružni sud u Šapcu i Vrhovni sud Srbije svojim odlukama definitivno onemogućavaju sprovođenje bilo kakvog postupka u kome bi se rasvetlile okolnosti smrti Milana Ristića. Radivoje i Vesna Ristić su u julu 1998, preko FHP-a, podneli predstavku Komitetu protiv torture Ujedinjenih nacija. Komitet protiv torture u maju 2001. donosi konačnu odluku kojom se prihvataju navodi iz predstavke i utvrđuje da je tadašnja SRJ prekršila svoje obaveze ustanovljene

Konferenciju podržala:

64

Konvencijom i nalaže se državi da sprovede brzu, sveobuhvatnu i nepristrasnu istragu o smrti Milana Ristića i o tome obavesti Komitet u roku od 90 dana od dana dostavljanja odluke. Na uporno insistiranje FHP-a, nadležni organi Srbije reagovali su tek u novembru 2003. godine. Međutim, istražne radnje koje je preduzeo nadležni tužilac izvršene su na način koji nije doprineo razjašnjenju činjenica vezanih za uzrok i način smrti Milana Ristića, a nisu saslušani ni krucijalni svedoci. U avgustu 2006. godine, Okružno tužilaštvo u Šapcu je obavestilo Fond za humanitarno pravo, koji zastupa porodicu Ristić, da nema dovoljno dokaza za ponavljanje krivičnog postupka, čime su državni organi i definitivno propustili da ispune svoju obavezu iz odluke Komiteta protiv torture.

Rom Jovica Dmitrov uhapšen je u svojoj kući u Novom Sadu u februaru 1996. godine bez naloga za hapšenje. Tokom informativnog razgovora koji je trajao skoro 12 sati, nepoznati policajac ga tuče bejzbol palicom i čeličnim kablom od čega on nekoliko puta gubi svest. Pošto je oslobođen, on se obraća lekaru, ali zbog neupućenosti u svoja prava, on krivičnu prijavu protiv N. N. lica podnosi tek nakon 9 meseci. Opštinsko javno tužilaštvo u Novom Sadu reaguje na krivičnu prijavu tek posle 34 meseca i traži sprovođenje pojedinih istražnih radnji pred Opštinskim sudom u Novom Sadu. Međutim, nakon ovoga, tužilaštvo nije preduzelo ni jednu radnju u cilju utvrđivanja identiteta policajca koji je zlostavljao Jovicu Dmitrova. Zbog toga, Jovica Dmitrov preko FHP-a i ERRC-a u avgustu 2000. godine podnosi predstavku Komitetu UN protiv torture. Komitet je u odluci donetoj u maju 2005. godine, između ostalog utvrdio da je nad Jovicom Dmitrovim izvršena tortura, da državni organi nisu sprovedeli odgovarajuću istragu o njegovim navodima i da mu je zbog pasivnosti nadležnih organa uskraćeno pravo na pravni lek. Komitet je naložio državnim organima Srbije da krivično gone osobe koje su odgovorne za torturu i da o rezultatima sveobuhvatne, brze i nepristrasne istrage obaveste Komitet u roku 90 dana. Do danas, Opštinsko javno tužilaštvo u Novom Sadu nije preduzelo nijednu radnju u cilju ispunjavanja ovih obaveza.

Danilo Dimitrijević, Rom iz Novog Sada, uhapšen je u novembru 1997. godine u svojoj kući bez naloga za hapšenje. Po dolasku u policijsku stanicu, nepoznati muškarac mu naređuje da se skine u donje rublje, veže ga za radijator, a zatim tuče policijskom palicom tokom sat vremena. Nakon tri dana provedena u pritvoru, Danila Dimitrijevića izvode pred istražnog sudiju koji odmah izdaje nalog da se zbog očiglednih fizičkih povreda on sprovede kod lekara. Suprotno naredbi suda, policajci puštaju Dimitrijevića iz pritvora i uručuju mu rešenje o ukidanju pritvora sa lažnim datumom. Po krivičnoj prijavi Danila Dimitrijevića podnetoj nekoliko dana posle događaja, a potkrepljenoj medicinskom i foto dokumentacijom o povredama, Opštinski javni tužilac u Novom Sadu do danas nije preduzeo ni jednu radnju. Fond za humanitarno pravo i ERRC podneli su predstavku Komitetu protiv torture u ime Danila Dimitrijevića. Komitet je u novembru 2005. godine, doneo identičnu odluku kao u slučaju Jovice Dmitrova i naložio nadležnim državnim organima da krivično gone odgovorne i da u roku od 90 dana izveste Komitet o rezultatima brze, nepristrasne i sveobuhvatne istrage. Nadležni organi do danas nisu preduzeli nijednu radnju kako bi ispunili obaveze iz odluke Komiteta protiv torture.

Nakon što su ga policajci priveli u lokalnu policijsku stanicu u Kragujevcu, Roma Dragana Dimitrijevića vezali su za radijator i zatim ga tukli nogama, pesnicama i metalnim šipkama. Tortura je trajala oko 5 sati, nakon čega je pušten kući sa brojnim povredama ruku i nogu i sa otvorenom ranom na potiljku. Zbog straha od policije, nikada se nije obratio lekaru. Krivičnu prijavu preko FHP-a podnosi u januaru 2000. godine, tri meseca nakon incidenta. Međutim, Opštinsko javno tužilaštvo puna 23 meseca nije preduzelo nijednu radnju po ovoj prijavi. Zbog toga, u decembru 2001. godine, FHP u ime Dragana Dimitrijevića podnosi predstavku Komitetu protiv torture. Komitet je u svojoj odluci iz novembra 2004. godine utvrdio

Konferenciju podržala:

65

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

da policijska brutalnost kojoj je Dimitrijević bio izložen predstavlja torturu i da je državna zajednica SCG prekršila svoju obavezu da sprovede brzu i nepristrasnu istragu povodom prijave žrtve o torturi. Opštinsko javno tužilaštvo je krajem prošle godine pokrenulo prekrivični postupak protiv policajaca koji su osumnjičeni za torturu i može se reći da je ovo jedini slučaj u kome su državni reagovali u skladu sa odlukom nekog ugovornog tela.

U februaru 2000. godine, FHP je, zajedno sa Demokratskom unijom Roma, nakon brojnih žalbi o rasprostranjenosti pojavi da se Romima uskraćuje ulaz u klubove i druga javna mesta samo zbog njihove rase, sproveo „testiranja” na nekoliko mesta. Jedno od tih mesta je bila diskoteka *Trezor*, u centru Beograda. Radnik na ulazu ovog lokala je Romima, među kojima je bio Dragan Durmić, rekao da ne mogu da uđu bez pozivnice, a samo nekoliko minuta nakon toga, bez postavljanja ikakvih uslova, isti radnik je dozvolio ulazak licima neromskog porekla. FHP je u julu 2000. godine podneo krivičnu prijavu zbog krivičnog dela povrede ravnopravnosti građana, ali nadležni organi nikada nisu sprovedeli odgovarajuću istragu, niti su dali bilo kakav odgovor na ovu krivičnu prijavu, kao ni na predstavku koju je žrtva podnela Ustavnom sudu. U aprilu 2003, ERRC i FHP su podneli zajedničku predstavku Komitetu UN za ukidanje rasne diskriminacije u ime Dragana Durmića. Komitet je u svojoj odluci iz marta 2006. konstatovao da srpske vlasti nisu ispunile svoju obavezu u skladu sa Konvencijom za sprečavanje rasne diskriminacije i sprovele brzu, detaljnu i efikasnu istragu ovog slučaja. Komitet je preporučio i da država članica podnosiocu predstavke da pravičnu naknadu srazmernu moralnoj šteti koju je pretrpeo.

Sprovođenje odluka komiteta UN i presuda Evropskog suda za ljudska prava, koje se očekuju u bliskoj budućnosti, zahteva koordinaciju između više ministarstava, pre svega Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva finansija. Zbog toga, preporuka državnim organima Srbije bila bi da što hitnije odrede državno telo koja će u okviru nadležnosti ustanovljenih zakonom, koordinirati rad svih ovih ministarstava u cilju izvršavanja odluka međunarodnih tela.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Hvala, Sandra. Pored Fonda za humanitarno pravo, i Komitet pravnika za ljudska prava se, kao nevladina organizacija, bavi monitoringom sprovođenja konvencije Ujedinjenih nacija. Ja se sećam jednog detalja za vreme akcije *Sablja* kada smo baš ja i Milan govorili – ja ispred Fonda za humanitarno pravo, a Milan ispred JUKOM-a. To je bio, čini mi se, jedini skup kada smo govorili o torturi, o prijavama slučajeva i o mogućim slučajevima torture za vreme akcije *Sablja*. I tada se video nezreo odnos države prema ovim konvencijama, kada je jedan policijski službenik koji je tu bio prisutan (nije bio na visokom položaju, verovatno su ga samo tako poslali) rekao – pa znate šta, ko radi taj i greši. I to je rekao pred možda nekih pedeset ljudi. Tu je bilo ambasadora i drugih stranih ličnosti i to je možda bio najbolji pokazatelj kako se razmišlja.

Milan Antonijević iz JUKOM-a.

Milan Antonijević, JUKOM:

Dobar dan. Ja ću vam govoriti o slučaju Željka Bodrožića sa kojim je JUKOM izašao pred Komitet Ujedinjenih nacija za ljudska prava i o Vrhovnom sudu. Taj sud je danas više puta pomenut kao opšte

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

mesto, jer nekim svojim odlukama poništava sve mogućnosti da se dođe do pravde u Srbiji. Počecu od kraja, to jest od pečata koji je Vrhovni sud stavio na jedan slučaj pre nekoliko meseci, donevši odluku po zahtevu za zaštitu zakonitosti koji je podneo ovde prisutni gospodin Krstić. U toj odluci Vrhovnog suda odbija se kao neosnovan ovaj zahtev – verujte mi, na samo jednoj strani! Nikada nisam video odluku Vrhovnog suda u tako kratkoj formi, gde se samo navodi da je taj zahtev neosnovan, iako je on sam po sebi sadržao mnoštvo elemenata. Pozivao se na međunarodne konvencije, na dosta elemenata, i prosto je neverovatno da je Vrhovni sud mogao da na takav zahtev odgovori na jednoj strani. A sada bih da vam taj slučaj izložim hronološki.

Kao što sam najavio, to je slučaj Željka Bodrožića, koji je 2002. godine, napisavši tekst o više ličnosti iz Zrenjanina, između ostalog, pomenuo i Dmitra Šegrtu, lokalnog moćnika, ili kako bismo ga već nazvali, koji se uzdigao u proteklih 10–15 godina i na sarkastičan način pisao o svim ovim licima. Posle toga Dmitar Šegrt pokreće krivični postupak za uvredu i klevetu protiv Željka Bodrožića i Opštinski sud u Kikindi donosi presudu da je Željko Bodrožić kriv za uvredu Dmitra Šegrtu. I sad tu imate niz zanimljivih detalja iz obrazloženja presude, koja vam može dati sliku o načinu rada sudija i o nameri koja se tu krije. Inače, utvrđeno je da je istinito sve ono što je Željko Bodrožić napisao u tom tekstu o Dmitru Šegrtu, ali ono što smeta sudu jeste to što je on upotrebio žargon, a ne književni govor. Drugim rečima, jedan čovek u Srbiji može biti osuđen zbog puke upotrebe žargonskih reči, a sami znate milion primera kada sud ne uzima to kao razlog. Pri tome, taj žargon nije nikoga mogao da uvredi, videćete kasnije iz primera. Moram pomenuti i sudiju, njeno ime je Smilja Sarić-Radin. Pretpostavljam da je to jedan od mogućih načina borbe protiv ovakvih presuda – imenovanje lica koja su odgovorna za donošenje konkretnih presuda. Iza pravosuđa se ne sme niko skrivati, ono mora graditi svoj lik preko konkretnih likova. A tačno se zna koji je sudija sposoban da donese takvu presudu, tim pre što taj isti sudija u nizu drugih predmeta koji se vode protiv Željka Bodrožića donosi slične presude. I ona sada ovde navodi da Željko Bodrožić nije smeo koristiti reči kao što su *spiskao, skembali, tepao, ćorkirali, trtemrte, srednji prst, ops gospodine*, i tako dalje. To je zbilja začuđujući nivo presude i zbog toga je JUKOM, koji je vodio ovaj slučaj, odlučio da podnese žalbu Okružnom sudu.

Ubrzo i od Okružnog suda dobijamo potvrdu da je ovo nivo našeg pravosuđa, tj. da je Opštinski sud na istom nivou s Okružnim sudom kao višim. U toj presudi Okružnog suda stoji, na primer, jedan bizaran detalj. Okružni sud analizira reč *tepao* i zaključuje da je to što je Bodrožić rekao da je *Sloba* – misli se na Slobodana Miloševića – *tepao moj drug Mitar*, znači da okrivljeni Bodrožić tužioca Šegrtu svodi na nivo deteta, "jer u svakodnevnom životu se samo deci tepa, a svođenje tužioca na nivo deteta je nesumnjivo omalovažavanje, jer je tužilac zrela i odgovorna i odrasla osoba". Mislim, ja stvarno ne bih više o našem pravosuđu! Potom se JUKOM odlučuje da podnese zahtev za zaštitu zakonitosti i podnosi ga Republičkom javnom tužiocu 2002. godine. Republički javni tužilac uopšte ne reaguje. U stvari, reaguje, odgovara da nema nikakvih osnova za pokretanje te poslednje instance koja se mogla pokrenuti pred našim pravosuđem.

Tada JUKOM odlučuje da napusti orbitu Srbije i da se obrati tadašnjem Komitetu za ljudska prava Ujedinjenih nacija, pošto Srbija nije bila potpisala sve što je potrebno, pa nismo mogli da idemo pred Evropski sud. Komitet za ljudska prava UN donosi odluku da se ovakva presuda mora poništiti i nalaze niz mera, među kojima i da se Željku Bodrožiću mora nadoknaditi materijalna i nematerijalna šteta koja mu je naneta. Sada se opet sa Željkom Bodrožićem vraćamo u Srbiju da bismo pokušali da sprovedemo ovakvu odluku Komiteta. I sada kreće ono, bojim se, o čemu smo danas ceo dan razgovarali, a to su te opstrukcije i ceo sistem koji je tu da vas spreči da ostvarite bilo koje pravo. Postoje odgovori Ministarstva

Konferenciju podržala:

67

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

pravde kojima ono odbija da preuzme odgovornost, gde šalju u jednom pasusu poziv Željku Bodrožiću da izjavi koliko para želi da mu država isplati. Ne pominje se ukidanje presude, ni ostale mere koje Komitet za ljudska prava nalaže i stoga JUKOM piše Ministru pravde, tražeći sastanak na kom bi se razgovaralo o temama iz odluke Komiteta. Na to nema odgovora sledećih pola godine. Naravno, slali smo više urgencija. Potom JUKOM i NUNS podnose zahtev za slobodan pristup informacijama, kako bi Ministarstvo pravde otkrilo šta je ono uopšte odgovorilo Komitetu Ujedinjenih nacija i da li je bilo šta učinjeno. Ministarstvo pravde ne odgovara JUKOM-u, već odgovara NUNS-u, podsećajući da JUKOM nije bio ovlašćen. Naveli su da JUKOM, u stvari Biljana Kovačević-Vučo, ima samo ovlašćenje da zastupa Željka Bodrožića pred Komitetom Ujedinjenih nacija, a nije dostavila ovlašćenja za zastupanje pred Ministarstvom. Ja prvi put čujem da neko ministarstvo može da traži da imate ovlašćenje da biste mu uputili neki dopis i da nepostojanje ovlašćenja bude razlog zbog kojeg nam oni ne odgovaraju pola godine. I tu ima bizarnih elemenata, kao što je i Goran pomenuo, kao ono kada su naveli zemlje trećeg sveta koje ne poštuju odluke UN – to je njima očigledno bilo dovoljno da zaključe da ni naša država nije u obavezi da poštuje takve odluke. Kad već takve zemlje ne poštuju, ne moramo ni mi!

Slede ponovni pozivi Ministarstvu pravde da se organizuju sastanci i na kraju dolazimo do ovog zahteva za zaštitu zakonitosti, koji je pokrenulo Republičko javno tužilaštvo, a onda se opet vraćamo na Vrhovni sud, gde se ponovo zatvara celi taj krug. Situacija je vrlo slična i u krivičnom i u parničnom postupku i sve te odluke Evropskog suda za ljudska prava nailaze na sličan tretman pred našim pravosuđem, što to je vrlo opasno. Tu pravnici sa svoje strane treba da daju konkretne predloge kako da se ovo prevaziđe, a i država treba da shvati da ovakvim ignorišućim stavom samo šteti sebi. Država je bila u obavezi do početka 2006. godine da odgovori Komitetu šta je učinila. Sada je početak 2007. godine. Nismo učinili nikakav pomak, a to samo govori o jednom, u krajnjoj liniji, dehumanizovanom postupku, u kome država ništa ne čini i svodi sve na dva-tri štura pasusa koje nam je ikad uputila kao odgovor. Hvala. Toliko za sada. Ako ima pitanja, to ćemo kasnije.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Hvala, Milane. Sada prelazimo na onu drugu stranu koja se zove strana predstavnika vlasti. Jedina promena koja je zaista nastala u Srbiji posle 2000. godine dogodila se kada je formirano tadašnje Savezno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Jedan od prvih potpisanih međunarodnih dokumenata, pored ovih opcionih protokola koje sam pomenuo – a za one koji ne znaju, tim potpisivanjem data je mogućnost pojedincima, žrtvama, da se obraćaju direktno komitetima – bila je Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina. Vladimir Đurić je tada radio u Ministarstvu na pripremi državnog izveštaja o primeni ove konvencije. Tada je, sem Fonda za humanitarno pravo, bilo i mnogo manjinskih organizacija, koje su radile te izveštaje, takozvane izveštaje u senci. Iako smo i tada bili na, uslovno rečeno, suprotstavljenim stranama, čini mi se da je u tom periodu, 2000–2004. godine, ipak postojao neki otvoreni kanal komunikacije povodom primene te konkretne konvencije. Vladimir Đurić danas radi u Službi za ljudska prava pri Vladi Republike Srbije i radi upravo na praćenju primene međunarodnih standarda, je li tako? Izvoli, Vlado.

Vladimir Đurić, Služba za ljudska prava pri Vladi Republike Srbije:

Zahvaljujem Goranu na ovim rečima. Dakle, ja radim u Službi za ljudska i manjinska prava i čast mi je da vas pozdravim u ime te službe. Dopustite mi da vas u nekoliko narednih minuta upoznam sa onim što mi

Konferenciju podržala:

68

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

sada činimo i sa pravnim okvirom koji omeđuje naš rad i naše mogućnosti. Goran je u svom uvodnom izlaganju istakao nešto o, da tako kažem, razvojnom putu negativnosti. Pokušaću zato da usmerim svetlost na drugu stranu. Postoji i razvojni put napora da se stvari uozbilje i dovedu na pravu meru i da država čini ono što i treba da čini u skladu sa svojim međunarodnim obavezama. Činjenica je da je nakon 2000. godine krenuo jedan pozitivni talas, koji se ogleda, između ostalog, u ratifikaciji nekih međunarodnih dokumenata koji su od značaja za zaštitu ljudskih prava, ali istovremeno valja istaći i drugo: da je s tim pozitivnim talasom prihvatanja nadležnosti komitetâ i ratifikacijom međunarodnih ugovora u oblasti ljudskih prava ostao u raskoraku upravni kapacitet za bavljenje tom problematikom. Istina je i da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava postojalo na nivou Državne zajednice, a i pre toga postojalo je Ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica koje se bavilo problematikom manjinskih prava, ali stoji i još nešto, što meni izgleda važno za sagledavanje čitave slike, za jedan nepristrasan pogled na čitavu tu problematiku. Na to treba ukazati, pa iako je ova sesija nazvana *Obaveze države prema odlukama ugovornih tela Ujedinjenih nacija*, ja bih svoje izlaganje danas naslovio *Delatnost države u vezi sa radom ugovornih tela Ujedinjenih nacija*, jer je to malo šira problematika od samih obaveza prema odlukama Komiteta. Ali, da krenem hronološkim redom.

Poslovi poslovi u vezi s individualnim predstavkama na neki način tangiraju i podnošenje državnih izveštaja o sprovođenju međunarodnih ugovora. U nekim situacijama komiteti Ujedinjenih nacija primaju individualne predstavke, ali istovremeno razmatraju i državne izveštaje, tako da su to komplementarne stvari. Za vreme postojanja Srbije i Crne Gore kao državne zajednice, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je bilo nadležno da priprema izveštaje o sprovođenju međunarodnih ugovora, ali za vreme postojanja državne zajednice nije bila precizno definisana nadležnost nijednog tela za pripremu odgovora na individualne predstavke. U praksi – verujte mi, jer sam i lično svedok tih događaja – dešavalo se da različiti organi pripremaju odgovore na individualne predstavke. U nekim slučajevima je to radilo Ministarstvo spoljnih poslova, u nekim slučajevima Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, nekada oba ta ministarstva u koordinaciji, nekada bez obaveštavanja, nekada je to radilo Ministarstvo pravde. Ta je situacija ostala u našem pravnom poretku sve do 8. juna 2006. godine. Nakon disolucije Srbije i Crne Gore i prestanka postojanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Vlada Srbije je formirala jednu službu za ljudska i manjinska prava koja je nasledila većinu nadležnosti bivšeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava u ovoj problematici. Ona je formirana kao stručna služba, dakle ne kao upravni organ, tako da su neke nadležnosti bivšeg ministarstva, koje se odnose na upravno odlučivanje, kao što je, recimo, vođenje registra, nasledene da ne bi prešle u nadležnost nekog drugog organa.

Tako je služba nasledila i pripremu državnih izveštaja o sprovođenju međunarodnih ugovora i uopšte praćenje stanja u oblasti ljudskih i manjinskih prava u skladu sa međunarodnim standardima. Tada je po prvi put precizirano i ko priprema odgovore na pojedinačne predstavke, dakle – ko je taj državni organ koji bi trebalo da pripremi odgovor na individualnu predstavku građanina naše zemlje koji se obratio komitetima Ujedinjenih nacija čiju smo nadležnost prihvatili. To je Služba za ljudska i manjinska prava i to se prvi put jasno ističe u uredbi o osnivanju Služba za ljudska i manjinska prava. Koleginica Sandra je na kraju svog izlaganja spomenula, ako ste pažljivo pratili, jedan predlog da se zakonski reguliše ta problematika. Ja držim da ima osnova, pravnički gledano, da akt koji će to pitanje regulisati bude zakon, ali kažem da je ovo uredbodavno regulisanje na neki način bilo iznuđeno u situaciji raspada državne zajednice. Dakle, mi smo osnovali Službu za ljudska i manjinska prava – ona je, de jure, formirana 8. juna. Imali smo određenih kadrovskih i organizacionih problema prilikom ustanovljenja službe i oni su možda imali uticaja na naš rad. Neću sada govoriti o tome da ne bih opterećivao ovaj skup, ali sam spreman da odgovorim na eventualna pitanja u vezi s tim.

Konferenciju podržala:

69

Poslovi u vezi s individualnim predstavkama najpre obuhvataju pripremu odgovora na te predstavke. Razume se, Služba za ljudska i manjinska prava ima karakter stručne službe Vlade Srbije i prati ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava. Mi ne možemo samostalno da pripremamo svaki odgovor, već smo upućeni na koordinaciju i saradnju sa nadležnim organima i upravo smo zbog toga u Službi za ljudska i manjinska prava inicirali formiranje jedne radne grupe koja bi obuhvatila predstavnike različitih ministarstava. To je jedini način, budući da ta problematika zaista zadire u nadležnosti i rad drugih institucija u zemlji. Prvi sastanak te radne grupe održali smo 13. novembra 2006. U njoj su predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva pravde, Republičkog javnog tužilaštva i Republičkog javnog pravobranilaštva, što držimo izuzetno važnim, ali tu su i predstavnici Vrhovnog suda, s tim što je tu jedna ograda, jedno pitanje koje je izuzetno važno i na koje ću se vratiti. Mi smo kao zemlja prihvatili obaveze i kao zemlja istupamo u svojstvu totaliteta vlasti, dakle, svih grana vlasti. A mi smo kao Služba za ljudska i manjinska prava deo izvršne grane vlasti, jer pripadamo Vladi Srbije. Drugi sastanak je Služba za ljudska i manjinska prava imala 15. januara. Ti sastanci su bili posvećeni pripremi odgovora i kolega iz Komiteta pravika za ljudska prava je spomenuo da država nije podnela odgovor Komitetu za ljudska prava u slučaju Bodrožić. Samo da vas ispravim, podneli smo odgovor. Dostavićemo vam ga, nije nikakav problem...

Milan Antonijević, JUKOM:

Valjda Komitet? I oni su nešto pokušavali.

Vladimir Đurić, Služba za ljudska i manjinska prava pri Vladi Republike Srbije:

Ne, odgovor je upućen, reći ću vam, evo odgovor je preda mnom, 8. septembra 2006. godine. Dakle, odgovor je pripremljen upravo na prvoj sednici ove komisije. Do sada smo mi radili dva slučaja od formiranja ovih naših radnih grupa. Dakle, dva odgovora. Jedan je u slučaju Bodrožić, za Komitet za ljudska prava, i drugi slučaj je slučaj Durmić za Komitet protiv rasne diskriminacije. U slučaju Durmić smo kontaktirali Fond za humanitarno pravo kao zastupnika – dakle naš rad je i koordinacionog karaktera. Utićemo na nadležne državne organe, biću tako slobodan da kažem da smo donekle i edukativnog karaktera, jer nastojimo da podstaknemo nadležne državne organe da naše obaveze ispunimo. U slučaju Durmića mi smo ukazali i na mogućnost poravnjanja, odnosno da Javno pravobranilaštvo kao nadležni organ isplati odgovarajući iznos nadoknade i Fond za humanitarno pravo je o tome obavestjen. Time dolazimo do ovog drugog pitanja koje držim mnogo važnijim u vezi sa individualnim predstavkama, a to je postupanje po mišljenjima Ujedinjenih nacija. U vezi s postupcima po mišljenjima Ujedinjenih nacija treba ukazati najpre na pravni okvir koji je veoma važan. Tu su odredbe Ustava Srbije i odredbe prethodne Male povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, koje predviđaju da se ljudska i manjinska prava, između ostalog, i tumače – evo, novi Ustav Srbije to kaže u članu 18. poslednji stav: ona se tumače „saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.“ Ovo podvlačim, jer iz toga bi mogla da se izvuče ustavna obaveza svih državnih organa da ljudska prava i zaista tumače po preporukama i gledištima komiteta Ujedinjenih nacija. Naravno, tu je i problematika Evropskog suda za ljudska i manjinska prava, koja je donekle, sa stanovišta državne vizure, jasnija, jer i u Zakoniku o krivičnom postupku, i u Zakonu o parničnom postupku imamo jasne odredbe o mogućnosti ponavljanja postupka u slučaju takvih odluka Evropskog suda za ljudska prava.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

U Službi za ljudska i manjinska prava deluje i kancelarija zastupnika Srbije pred Sudom u Strazburu, mehanizam izvršavanja presuda Evropskog suda je, u skladu sa uredbom, drugačije postavljen i utvrđeno je ko je nadležan za isplatu finansijskih sredstava. Zaista, nešto što nismo imali kada je reč o individualnim predstavkama. Molim vas, zato, da moje izlaganje shvatite kao trud stručne službe da stvari uozbiljimo i da počnemo da izvršavamo svoje obaveze.

Što se tiče pravnog okvira za izvršavanje preporuka Komiteta, to je Zakonik o krivičnom postupku. On spominje izričito odluke Evropskog suda, ali navodi i da se krivični postupak može ponoviti ako je odlukom Evropskog suda za ljudska prava, ili drugog suda nastalog ratifikovanim međunarodnim ugovorom, utvrđeno da su tokom krivičnog postupka kršena ljudska prava. To možda pruža osnov i za neko šire tumačenje. Zakon o parničnom postupku se poziva samo na presude Evropskog suda za ljudska prava, a tu su nam još od značaja i Zakon o javnom pravobranilaštvu, budući da se Javno pravobranilaštvo pojavljuje kao zaštitnik imovinskih interesa Republike Srbije. Zašto je to važno? Zato što u gledištima Komiteta mi često imamo da Komitet poziva državu da isplati pravičnu i adekvatnu nadoknadu. I mi smo upravo u slučaju Durmić, da budem krajnje jasan i precizan, na našoj radnoj grupi koja deluje pri službi, koja obuhvata predstavnike Javnog pravobranilaštva, pozvali Javno pravobranilaštvo da shvati obaveznost gledišta Komiteta, a posle toga smo obavestili Fond za humanitarno pravo da se inicira to poravnanje s pravičnom i adekvatnom nadoknadom.

U vezi s individualnim predstavkama i uopšte delatnošću Komiteta Ujedinjenih nacija, treba ukazati, čini mi se, na još jednu stvar koja je važna za državu, a to su ovi drugi poslovi vezani za rad Komiteta. Primera radi, nas će očekivati izmena pojedinih izjava o prihvatanju nadležnosti Komiteta. Skrećem pažnju da je, recimo, nadležnost Komiteta za rasnu diskriminaciju prihvaćena 2001. godine, za vreme postojanja Savezne Republike Jugoslavije i u toj izjavi o nadležnosti se izričito predviđa da se nadležnost Komiteta prihvata po iscrpljivanju unutrašnjih pravnih puteva, odnosno tadašnje ustavne žalbe na saveznom nivou. To, naravno, mora da se promeni, jer je u zemlji došlo do značajnih promena. To nije promenjeno ni za vreme postojanja Srbije i Crne Gore, ali sada mora da se promeni.

Dakle, ja sam hteo da vas u svom izlaganju ukratko upoznam sa onim što mi radimo. Ono što je do sada urađeno nije mnogo, ali nadam se da to može da posluži kao putokaz i dokaz da dobra volja postoji, te da se te obaveze koje proističu iz gledišta Komiteta Ujedinjenih nacija i uopšte državni poslovi u vezi sa individualnim predstavkama ozbiljnije shvate, da se ta gledišta uvažavaju. Hvala vam na pažnji i ukoliko ima nekih pitanja, ja sam spreman da odgovorim. Hvala.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Zahvaljujem se Vladimiru Đuriću. Koliko sam ja shvatio, u toj Službi za ljudska i manjinska prava nema baš mnogo vlasti, ali kao da postoji volja. Ta volja je postojala, na primer, i u slučaju *Danilovgrad* u Crnoj Gori, ali mi se čini da je tamo okončano mnogo bolje, jer su žrtve tim poravnanjem dobile milion eura. Dobro, nije novac, naravno glavni, ali na kraju uvek ispada da je najpozitivnija strana ovih odluka to što žrtve dobiju zadovoljenje kada Komitet oceni da je neka konvencija prekršena.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Vladimir Đurić, Služba za ljudska i manjinska prava pri Vladi Republike Srbije:

Ako dopustite, samo da kažem još jednu rečenicu koju držim veoma važnom. Komitet se obraća zemlji. Mi u Službi naprosto nemamo mogućnost da utičemo na odluke sudova, zbog principa podele vlasti i nezavisnosti sudstva. I zato je ona odredba Ustava koju sam citirao izuzetno važna. Dakle, u nekim slučajevima stvar zavisi i od odluka sudova. Hvala.

Goran Miletić:

Prelazimo na policiju. Po inerciji, kada se desi tortura, iz nevladinih organizacija, a čini mi se da tako čine i pojedinci, uvek se obraćaju Službi za kontrolu zakonitosti rada, ili, sada, Sektoru unutrašnje kontrole, a tu je i Generalni inspektorat, i tako dalje. Svakako, to je nešto od čega građani, a i nevladine organizacije, najviše očekuju. Ipak, čini mi se da ni to ne ide tako lako. Gospodin Nebojša Pantelić iz Sektora unutrašnje kontrole policije. Izvolite.

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Zahvaljujem. Poštovane dame i gospodo, uvažene kolege, kao predstavnik Sektora unutrašnje kontrole policije, želim da izrazim zahvalnost organizatoru na pozivu za učešće na ovoj konferenciji, ali i da naglasim korisnost njenog održavanja za sve institucije koje u delokrugu svojih nadležnosti sa različitih aspekata obuhvataju temu o kojoj smo danas govorili. Uprkos tome što je kršenje ljudskih prava zabranjeno i na osnovu međunarodnog prava i na osnovu zakonodavstva većine, ako ne i svih zemalja sveta, ono je i dalje prisutno. Borba protiv ugrožavanja ljudskih prava zahteva od svih državnih organa da se maše i za štit i za mač zakona. Štit koji treba da obezbede podrazumeva poštovanje nacionalnih i međunarodnih mehanizama zaštite od zabranjenih postupanja. Mač kojim treba da zamahnu podrazumeva da nosioce takvog ponašanja pozovu na odgovornost zbog kršenja zakona. S obzirom da se policija kao javna služba najčešće spominje u kontekstu kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda, rukovodstvo MUP-a Republike Srbije stoji na stanovištu da sve slučajeve u kojima se građani žale na povredu svojih prava od strane policije treba profesionalno i ažurno ispitati, te da odgovorna lica treba sankcionisati u skladu sa zakonom. Podsetiću samo da u Kodeksu ponašanja za policajce, koji je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija svojom rezolucijom broj 34/169 od 17. decembra 1979. godine, a koji inače ima samo 8 članova, između ostalog stoji da će policajci u svakom trenutku izvršavati dužnosti koje su im određene zakonom i da će u izvršavanju svojih dužnosti poštovati i štiti ljudsko dostojanstvo, kao i ljudska prava svih lica. Kodeks policijske etike koji se primenjuje u MUP Republike Srbije, u članu 2. obuhvatio je navedena načela. Prolazeći kroz proces tranzicije i prihvatajući demokratske međunarodne standarde iz oblasti ljudskih prava i sloboda, naša zemlja, uključujući i policiju, stremi ka ostvarivanju tih standarda. Policija je na dugotrajnom putu započetih reformi koje će joj omogućiti da postane istinski servis građana, da služi građanima, da bude njihov pouzdani oslonac.

Na tom putu prepreku svakako predstavljaju slučajevi policijske torture koji su dominantno bili svojstveni i naročito izraženi do demokratskih promena, kada je policija bila daleko od svog stvarnog zadatka i mesta u društvu. Uključivanjem naše zemlje u porodicu evropskih demokratskih društava, te neophodnim noveliranjem sistemskih zakona, među kojima je reformisano i celokupno krivično zakonodavstvo, stvoren je ambijent da nadležne institucije suzbiju nezakonitosti i nepravilnosti u postupanju policijskih službenika. Jedna od ključnih institucija koja poseduje normativne mehanizme, ali i zakonsku obavezu da se bori protiv nezakonitog postupanja policijskih službenika jeste Sektor unutrašnje kontrole policije. Ova

Konferenciju podržala:

72

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

služba je, iako mlada – formalno je osnovana marta 2001. godine, ali je prvi Generalni inspektor imenovan tek krajem juna 2003. godine – za relativno kratko vreme, usled intenzivnog angažovanja i aktivnosti njenih pripadnika, ostvarila respektivne rezultate, između ostalog i u oblasti o kojoj danas govorimo.

Kao ilustraciju te tvrdnje navodim da je samo Sektor unutrašnje kontrole policije od osnivanja do danas podneo 12 krivičnih prijava protiv 15 policijskih službenika MUP Republike Srbije zbog izvršenih 18 krivičnih dela s elementima torture, od čega zbog 6 krivičnih dela zlostava u službi, 3 krivična dela teška telesna povreda, 5 krivičnih dela laka telesna povreda, 3 krivična dela zlostavljanje i mučenje i jedno krivično delo nasilničko ponašanje. Struktura krivičnih dela koja su izvršili policijski službenici MUP Republike Srbije u 2006. godini: ubistvo 4 slučaja, teško ubistvo 1, teška telesna povreda 25, laka telesna povreda 15, zlostavljanje i mučenje 15, nasilničko ponašanje 13 slučajeva. Posebno želim da istaknem da se u MUP Republike Srbije svaki slučaj koji se prijavi od strane građana, usmeno, pismeno ili anonimno, ili koji izazove uznemirenje javnosti, a koji se odnosi na povrede ljudskih prava i sloboda, detaljno ispituje i ako se ustanovi da je od strane policijskih službenika bilo prekoračenja zakonskih ovlašćenja, protiv njih se, u zavisnosti od težine posledice, podnose krivične prijave i u skladu sa Zakonom o policiji utvrđuje se disciplinska odgovornost za učinjene teže ili lakše povrede službene dužnosti. Pozivanje na disciplinsku odgovornost može rezultirati prestankom radnog odnosa, raspoređivanjem na niže radno mesto, zaustavljanjem u napredovanju ili novčanom kaznom. U perspektivi, slučajevi povrede ljudskih prava i sloboda od strane policije treba da budu iskorenjeni. Ovo će se, pre svega, postići kažnjavanjem onih policijskih službenika koji su prekoračili svoja zakonska ovlašćenja, temeljnom edukacijom svih policijskih službenika iz oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda, ali i razvijanjem svesti da se naša zemlja na tranzicionom putu ka razvijenim evropskim demokratijama mora suočiti sa opštim pročišćenjem i raskidanjem sa bremenitim negativnim nasleđem iz skorije istorije, kada je policija predstavljala sredstvo za održavanje na vlasti retrogradnih političkih subjekata umesto službe u interesu i na dobrobit svih građana.

Polazeći od značaja Evropske konvencije o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, a posebno Komiteta Saveta Evrope za sprečavanje torture, čije izveštaje veoma često međunarodni subjekti koriste prilikom donošenja važnih odluka od interesa za neku zemlju, i u skladu s obavezama koje je naša zemlja preuzela potpisivanjem ove konvencije, ministar unutrašnjih poslova doneo je rešenje o obrazovanju Komisije za praćenje sprovođenja Evropske konvencije o sprečavanju mučenja, nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka. Glavni zadatak Komisije je da svojim aktivnim angažovanjem i postupanjem sprečava pojave torture od strane policijskih službenika. Ostali zadaci i ovlašćenja Komisije odnose se na obilaskе organizacionih jedinica Ministarstva i ostvarivanje neposrednog uvida u stanje objekata i prostorija koji se koriste za smeštaj lica lišenih slobode, za privođenje, zadržavanje, uvid u dokumentaciju zadržanih lica, higijenskih uslova života, poštovanje osnovnih ljudskih prava (da li je obavestena porodica, advokat, tražena i omogućena medicinska nega, i dr.), prostorija u kojima se vrši ispitivanje lica u cilju pronalaska nekonvencionalnih predmeta koji se koriste prilikom obavljanja razgovora sa licem, kao i pojačane zaštite lica privedenih u prostorije Ministarstva od lošeg postupanja i torture. Komisija snima stanje prostorija za zadržavanje u svim organizacionim jedinicama Ministarstva, zatečeno stanje konstatuje najpre zapisnički, a potom video-zapisom i foto-albumom. Tročlana Komisija razgovara sa zadržanim licima o odnosu policije prema njima, da bi se sagledalo da li su poštovana njihova osnovna zakonska prava. Veoma je važno istaći činjenicu da je Komisija u saradnji sa Misijom OEBS-a i uz pomoć članova Komiteta Saveta Evrope za sprečavanje torture napravila jedan originalan obrazac usklađen sa evropskim standardima, koji u sebi

Konferenciju podržala:

73

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

sadrži pitanja koja se u vidu ankete postavljaju kako zadržanim licima, tako i policijskim službenicima. Na osnovu svih prikupljenih podataka, video-zapisa, foto-dokumentacije i odgovora dobijenih u razgovorima sa zadržanim licima i policijskim službenicima, Komisija za svaku organizacionu jedinicu koju je posetila sačinjava detaljan elaborat sa predlogom mera, koji se dostavlja Ministru unutrašnjih poslova.

Komisija je u toku 2006. godine obišla sve organizacione jedinice ministarstva koje u svom sastavu imaju prostorije za zadržavanje – 27 policijskih uprava, skoro sve policijske stanice, a obavila je i razgovor sa 730 policijskih službenika. Takođe je do sada aktivno učestvovala u ispitivanju 4 slučaja u kojima je bilo elemenata prekomerne upotrebe sredstava prinude od strane policijskih službenika, kojom prilikom je u 3 slučaja potvrđeno da je bilo prekoračenja zakonskih ovlašćenja. Na osnovu napred iznetog, može se zaključiti da je Komisiji od strane najvišeg rukovodstva Ministarstva poverena veoma važna misija, za koju ima punu podršku. Iz tog razloga, cilj Komisije nije da sakrije realno stanje, već da ga otkrije, kako bi bilo poboljšano. Polazeći od obaveza da se efikasno razotkriju, izoluju i suzbiju razni oblici povreda ljudskih prava i sloboda, veoma je važno istaći potrebu aktivnog učešća svih subjekata i nosilaca vlasti u društvu koji učestvuju u obezbeđivanju vladavine prava. Osnovni cilj koji se želi postići jeste poštovanje zakonitosti i pošten odnos prema građanima kako bi se očuvalo njihovo poverenje u organe vlasti kao zaštitnike, a ne povredioce prava i sloboda čoveka i građanina. Poruka koju MUP Republike Srbije šalje svim policijskim službenicima odnosi se na njihovu zakonsku obavezu da svojim autoritetom obezbede da integritet njihove profesije i same pravde ne budu podriveni tolerantnim odnosom prema pojedinačnim slučajevima kršenja ljudskih prava.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Zahvaljujem se gospodinu Panteliću. Nadam se da će ono što radite doprineti tome da u našim izveštajima više ne piše ono što je nekada bio zaključak, čini mi se, krajem devedesetih, kada je Fond za humanitarno pravo objavljivao jedan izveštaj o policijskoj torturi, gde se – naravno, na osnovu pojedinačnih slučajeva – navodi da, u stvari, tortura ne predstavlja izuzetak, već metod rada, osnovni metod policije devedesetih godina. Znači da nije bilo prikupljanja materijalnih dokaza, već je umesto toga prvo vršena tortura, pa tek onda prikupljanje materijalnih dokaza.

Idemo dalje. Na kraju, govoriće nam Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca. Naravno, tužilaštvo je uvek ono na koga nevladine organizacija računaju kao svog nekog prirodnog saveznika u slučajevima kada dolazi do kršenja ljudskih prava i, naravno, nalazimo se možda na nekim sličnim polaznim osnovama kada se kršenja ljudskih prava dese. Izvolite.

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

Meni je drago da ste napravili takav uvod, jer postoji predrasuda da Republičko tužilaštvo ponekad donosi odluke koje nisu poznate javnosti ili javnost u njih sumnja. Uopšte uzev, tužilaštvo je organizacija prilično zatvorena, misteriozna i vraćanje poverenja u pravosuđe i u tužilaštvo je jedan od epohalnih zadataka za ovo društvo. Svakako da nevladine organizacije grade svoj ugled u tom domenu, a vaša nevladina organizacija stekla je izuzetan ugled, naročito posle ovako velikih uspeha, zastupajući pojedine slučajeve koji su dospeli do ugovornih tela Ujedinjenih nacija i koji su izdejstvovali obavezujuće zaključke za naše državne organe. Mi smo u Republičkom tužilaštvu preduzeli određene organizacione i

Konferenciju podržala:

74

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

druge mere da prihvatimo te zahteve i da razmotrimo sve mogućnosti da naša zemlja na najbolji mogući način odgovori na ove zaključke i da zadovolji, kako pravno, tako i moralno, žrtve nepravilnosti i povreda ljudskih prava.

Govorili smo ovde, a i u prethodnoj sesiji bilo je reči, o velikim povredama ljudskih prava, ogromnoj uzurpaciji vlasti i beskrupuloznom iskorišćavanju demokratskih institucija za potrebe određenih interesnih grupa, partija i pojedinih ideoloških usmerenja, i tome slično. I to su neke piramide o kojima ste vi govorili, koje mogu da budu i jedna, i druga, i treća. One su, naravno, izvor najvećih povreda ljudskih prava i sloboda, zato što se izbegavaju vladavina prava i osnovna ustavna načela i prava i slobode. Ja sam pravio jednu piramidu koja bi izgledala ovako i na kojoj bi trebalo da na vrhu bude član 103. Povelje Ujedinjenih nacija, koji obavezuje sve države na svetu da bez pogovora, bez izuzetka, i bez izgovora poštuju odredbe Povelje. Na njenim katetama se nalaze paktovi o ljudskim pravima, konvencije i celokupno evropsko zakonodavstvo, dok bi na hipotenuzi trebalo da bude nacionalno zakonodavstvo i naše unutrašnje pravo.

Šta je svrha ovakvog predstavljanja? To je potrebno da naše pravosuđe, pre svega, Vrhovni sud Srbije, shvate da je priroda naših intervencija kod Vrhovnog suda i naša težnja da izmenimo praksu Vrhovnog suda i da dođemo do takozvane najbolje prakse pravosuđa i Vrhovnog suda u tome da se shvati da je po konvencijama moguće da se ta prava, ljudska prava prošire do neslućenih granica ali ne mogu da se smanjuju unutar granica koje propisuje konvencija. Šta to znači za unutrašnje pravo? To znači da mi imamo Zakon o krivičnom postupku, ali na taj Zakon o krivičnom postupku moramo da gledamo tako da možemo da proširujemo granice ravnopravnosti stranaka, prava i slobode unutar krivične procedure do granica koje nisu vidljive, odnosno nisu propisane pozitivnim pravom domaćeg zakonodavstva, nego da idemo šire. To konkretno znači da moramo uveriti Vrhovni sud da, kada je reč o primeni principa *nulum crimen sine lege*, taj princip jeste vrhovni princip procedure krivičnog postupka, ali da je sve više u proceduri jedan podjednako važan princip, a to je princip pravičnosti, to jest princip legitimiteta. A taj legitimni pristup pravosuđu i pravdi zasniva se upravo na bazi osnovnih građanskih i ljudskih prava.

Nažalost, princip pravičnosti i pravde je malo zapostavljen. Pravo na pravično suđenje nije uvedeno u novi Zakonik o krivičnom postupku kao jedno od osnovnih prava i kao jedan od oslonaca sudija – on bi to mogao biti kada bi sudije mogle da se pozovu na to pravo. Jer, iako se primenjuje zakon, stranke nekada dolaze u neravnopravan položaj zbog toga što pripadaju određenim kolektivitetima, grupama, koje su privilegovane, ili iz drugih razloga na neki način stvorile takav utisak u društvu da ih ono stavlja iznad ostalih građana. Šta to znači? To znači da, kada imamo slučaj kao što je Bodrožić, moramo da insistiramo da se praksa promeni upravo u tom pravcu, da, iako postoje bitni elementi krivičnog dela za koje sud utvrđuje da su formalno zaista činili biće toga krivičnog dela, ipak je potrebno razmisliti i o tome u kojoj poziciji i pod kojim okolnostima određeni građanin daje izjave o ljudima koji su na vlasti i koji vrše javnu vlast. I da taj umišljaj ima onaj drugi kvalitet, gde je javni interes mnogo važniji, a to je sloboda ljudi da prozivaju javne ličnosti i da mogu da sumnjaju u njihovo poštenje, pogotovo kada oni čine nešto što izaziva opštu pozornost i sumnju. To je ovaj slučaj o kome smo govorili i koji je ovde karakterističan iz razloga što se sud upušta, kao što ste videli, u kvalitet članka, odnosno literarne vrednosti ili niske vrednosti – obično su novinski članci lošija literatura nego što smo navikli da čitamo u knjigama.

No, pogledajte samo druge, suptilnije stvari koje nam dolaze sada i koje mi pokušavamo da predstavimo Vrhovnom sudu u našem zahtevu za zaštitu zakonitosti. To je, na primer, isto tako kada se stiče pravo supsidijarnog tužioca u krivičnom postupku. Vi znate da postoje tri ovlašćena tužioca: javni tužilac,

Konferenciju podržala:

75

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

oštećeni kao tužilac i privatni tužilac. E, taj oštećeni kao tužilac, supsidijarni tužilac, on po Zakonu o krivičnom postupku može da stekne pravo za ova bagatelna dela o kojima se govori ovde, kao što je kleveta, na način da javni tužilac ne da odbačaj o krivičnoj prijavi, a da on stekne takav status. Šta to znači? On automatski stupa u poziciju javnog tužioca. Ali, problem nije u tome što on stupa u poziciju javnog tužioca, nego što on hoće da ima sva prava kao i javni tužilac, što ne bi mogao, zato što javni tužilac ima ona ovlašćenja javne vlasti. Ipak, pojedinci koji su stupili u takav supsidijarni status, a pogotovo bivajući u samoj vlasti, stiču mnogo jači položaj u odnosu na osumnjičene i okrivljene. I to treba isto objasniti. Član 437. Zakona o krivičnom postupku nije konsekventno sproveo princip jednakosti procesnih subjekata u krivičnom postupku. To su opet neki slučajevi novinara koji su dobili osuđujuću presudu, a istovremeno su tuženi od strane javnog tužioca, Opštinskog javnog tužioca ili neke druge javne ličnosti, kao supsidijarnog tužioca, tako da su se pojavili i kao supsidijarni tužilac i kao državni organ, pa se onda u presudi ne zna da li je osuđen za klevetu državnog organa i tog lica u tom statusu ili za povredu ili klevetu ličnosti pojedinca i čoveka kao građanina. Ono što je osnovno, to je da ta ličnost koja nosi javnu funkciju, političar, državni službenik, pravosudni funkcioner ne može da pledira na veća prava od drugih ljudi u društvu samo zahvaljujući svojoj funkciji, jer on nema moralno veću vrednost samo zato što vrši tu funkciju. E vidite, te suptilne stvari moramo da objasnimo Vrhovnom sudu kada je reč o veoma velikom broju osuđujućih presuda u kojima je pripadnost, politička, sektaška, došla do izražaja kroz krivični postupak. I kada budemo preplavili Vrhovni sud sa većim brojem ovih zahteva, smatram da će Vrhovni sud promeniti sudsku praksu. To bar kad je reč o zahtevu za zaštitu zakonitosti.

Međutim, imamo komplikovanije stvari kada je reč o ponavljanju postupka. Mi smo čak i to razmatrali, razmišljali, da damo instrukciju nižem tužiocu da ponovi krivični postupak. I onda smo tražili ovaj način – da li smo zaista ovlašćeni i da li bi sud prihvatio ovo ponavljanje postupka. Sudovi najčešće prihvataju korekcije vezane za istražne radnje, istragu, pa i puštanje potrebnih obaveštenja, znači – oslanjanje na policiju i policijske snage kada je izvršilac nepoznat. Najmanje što možemo da učinimo jeste da to stavimo u proceduru i da stalno bdijemo nad tim predmetom. Time bismo obezbedili da naša država stekne autoritet i poštovanje međunarodne zajednice. I tek kada budemo pogledali sebi u oči i videli koliko pojedine službe, ili te agencije, ne rade, ili loše rade svoj posao, tada ćemo biti zakonita država. Sada se borimo da to ostvarimo. Problem je, naravno, u dogmatskom pristupu u zakonodavstvu. Moramo da se oslobodimo od mnogih ideoloških i drugih prepreka i da idemo ka evropskim standardima na jedan progresivan način. To znači da tužilaštvo mora da se reformiše u jednu modernu advokaturu države. I to ćemo učiniti novim zakonom o javnom tužilaštvu, bar u limitima koje nam pruža ovaj Ustav koji smo inače kritikovali kao Ustav koji ima dosta suprotnosti sa preporukama, bar što se tiče tužilaštva i tužilačke organizacije, preporukama Saveta Evrope. Tako da nemamo nikakvih predrasuda kada je reč o kriminalu, samo što pokušavamo u tužilaštvu da napravimo jednu lukaviju strategiju da organizujemo Specijalno tužilaštvo i napravimo jednu koherentnu i funkcionalnu strukturu tužilaštva, koja je pogodna da se bori protiv organizovanog kriminala. Priroda organizovanog kriminala je u etatizmu, u našoj prošlosti i u nasilju koje nas je pratilo u našoj istoriji. Mislim da će tužilaštvo uspeti da doprinese ovoj borbi za osnovna ljudska i građanska prava na jedan stvaralački način. Toliko. Hvala vam.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Zahvaljujem se tužiocu Krstiću. Čini mi se da se možemo složiti oko principa. Da imamo kapaciteta za donošenje zakona i da to nije problem. Samo nam ostaje još implementacija. Otvaram diskusiju. Izvolite.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Zoran Stevanić:

Nebojša Pantelić iz kontrole zakonitosti, je li tako?

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Sektor unutrašnje kontrole policije.

Zoran Stevanić:

To je....

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Bivši Generalni inspektorat.....

Zoran Stevanić:

Znam, znam. To je u Zemunu, je li tako?

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Ne. Ne...

Zoran Stevanić:

Slobodan radi...

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Da.

Zoran Stevanić:

Bio sam tamo bezbroj puta. Ne znam koja vam je funkcija i šta radite tamo. Vidim da ste napisali neki tekst i da ste ga uredno pročitali. Mislim da niste objasnili glavnu stvar – šta vi ustvari radite i kako izgleda vaš posao. Ja tvrdim da ono što ste naveli nije tačno. Ja sam tamo bio bezbroj puta i sa Božovićem i sa Cicanom. Godinu i nešto dana direktor Veljović je radio na mom slučaju, a nikada ništa nisam dobio. Kaže – sve mora da ode Jočiću na sto i sve završi ispod stola, negde u kanti za đubre. Preda mnom su ponovo pisali zahtev Jočiću da mi odgovori. Predmet je težak nekoliko kilograma. Ako možete, evo obećajte na ovom skupu da ćete se vi naknadno javiti, ja ću vam sada dati moje telefone i pogledajte šta je sa tim predmetom, pa me bar demantujte, recite da je nešto urađeno. Ja vam tvrdim, ako niste meni uradili, koji sam toliko insistirao i pokrenuo toliko ljudi, i medija, i toliko pisao, garantujem da niste nikada ništa uradili. Možda ste vi lično i uradili nešto, ne mogu da kažem. Cican je, recimo, bio vrlo korektan, ali za ono što tamo navodite nemate pravo. Vi ste samo jedna priča na papiru i sve to završava po jednom birokratizovanom sistemu kod Jočića. Mogu da vam dam razne materijale. Evo, ovde imam punu fasciklu i mogu da dođem i kod vas. Ne znam koju funkciju imate tamo, kažem, ali razgovarao sam sa Veljovićem. I sad sam, pre neki dan, ponovo bio kod direktora, i pre mesec dana. Stalno mi sve obećavaju. Čovek odlično poznaje predmet, ali ga Specijalni tužilac nije razumeo, pa ga je vratio u Okružni. Odlično su svi oni to razumeli i vrlo, vrlo dobro znaju šta rade! Oni su ipak svi članovi jedne

Konferenciju podržala:

77

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

organizovane državne mafije koja radi zajedno sa tužilaštvom, pravosuđem i sudijama, vama naročito. Onog momenta kada budu počeli da hapse ljude iz tih službi, onda će biti jasno da je država počela ozbiljan obračun sa organizovanim kriminalom. Nema obračuna sa organizovanim kriminalom dok se prvo policajci ne pohapse. Tu je leglo. Osnovno leglo! U vrhu vaše službe. Možete da mi odgovorite, navedite neki drugi slučaj ako ne znate za moj, da ste nešto uradili i kako izgleda kada vi završite jedan predmet. Da li obavestite nekog oštećenog šta ste uradili? Ja tvrdim da ne. Tri godine je moj predmet tamo! Evo, razgovarao sam sa Generalnim inspektorom, je li tako, čovek ima vašu značku broj 02. On je drugi čovek policije. Sve je državna tajna. Ubili mi sina i sve je državna tajna! Na moje insistiranje mi je pročitao jedan pasus od 1.000 stranica teksta koji tamo ima, samo mi je to pokazao, kaže – ne smem drugo. Pa dobro, šta se tu dešava? Šta je tu tako velika državna tajna? Da li je moguće da je cela država kriminalizovana, od vrha države do dole?! Hvala.

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Hvala što ste postavili to pitanje. Ja se uopšte ne osećam prozvanim, jer u to vreme kada ste vi dolazili verovatno nisam bio tu. Ne bih govorio lično, ni o svakom predmetu pojedinačno. Ali vas pozivam da dođete kod mene lično. Posle ćemo razmeniti telefone i ostalo. Da vas samo upoznam. Kao što znate, bivši pomoćnik ministra Vladimir Božović više nije tu na funkciji. Znači, sve što ste razgovarali s njim, ostaje s njim. Gospodin Veljović je direktor policije. Jeste nekada radio, ali sada je direktor policije. A ne bih se složio s vama da Sektor unutrašnje kontrole policije nije ništa uradio. Nemojte sada molim vas da vezujete vaš predmet i vaš slučaj za rezultate rada koje je ta Služba ostvarila. Ovo nije tema, da ja sada ovde predstavljam sebe i unutrašnju kontrolu policije. Mi se ne bavimo organizovanim kriminalom, molim vas. Za to postoji Služba za borbu protiv organizovanog kriminala u okviru Uprave kriminalističke policije. Naš delokrug rada i nadležnosti je jasno i precizno definisan. Mi se bavimo zaštitom zakonitosti postupanja policijskih službenika i utvrđivanja nepravilnosti, prekoračenje zakonskih ovlašćenja i u sklopu toga, zaštite ljudskih prava i sloboda. Ja sam u tom kontekstu danas i shvatio da je tema zaštita ljudskih prava i sloboda ali ne ovde u pojedinačnim slučajevima. Ja vas molim dođite kod mene pa ćemo o tome razgovarati lično, da sad ovde o tome ne širimo priču.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Dobro. Doduše, pravo na život je osnovno ljudsko pravo. Idemo dalje. Gospodin Ristić. Izvolite.

Radivoje Ristić:

Poštovanje svima. Hvala organizatoru na pozivu i gospođi Kandić. Prvo bih dopunio Sandru sa jednim detaljem oko odnosa države prema odlukama CAT-a. U zemlji je 2002. godine boravila visoka delegacija iz Ženeve koja se bavila pitanjima torture, između ostalog, radila je i sa žrtvama torture i pošto je videla da se ne sprovodi odluka CAT-a, uputila je zahtev nadležnim organima države da to ponovo urade u roku od 90 dana. Iste, 2002. godine, Republičko tužilaštvo piše dopis Ženevi u kome navodi da su oni izvršili uvid u spise predmeta i konstatovali da moja ljudska prava niukoliko nisu povređena, te je za njih ovaj slučaj završen. Takav stav Tužilaštva zapravo se preneo i na Okružno tužilaštvo u Šapcu i tek negde 2003. godine, 4. juna, iako je pre toga dobila dopis od gospodina Batića, tadašnji tužilac Marija Šušnjević je dala nalog za sprovođenje određenih istražnih radnji, ali van odluke CAT-a. Navodno je došla do saznanja o podnescima advokata Fonda. Taj podnesak je, naravno, na volšeban način nestao u tužilaštvu, u sudu...

Konferenciju podržala:

78

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Uglavnom, tek u martu 2004. godine smo saznali za njega da bi 20. aprila bila izvršena ekshumacija. Ono što je bitno, znači, vrlo bitno za vas kao predstavnika Vlade, da je u septembru 2004. godine došao taj izveštaj, koji deli slučaj Ristić na dva dela. Prvi deo – definitivno je utvrđeno da je prvobitni obducent, na čijoj se izjavi bazira rešenje Vrhovnog suda da nema mesta sprovođenju istrage u prvobitnom postupku, dao lažni nalaz po pitanju uzroka smrti. Naime, lobanju nije otvarao, nema povrede mozga niti ima povrede baze lobanje. To je jedan deo. Dalje, zaključuju da se zbog takvog nalaza prvobitnog obducenta i protoka vremena od preko devet godina, uzrok smrti više nikada ne može utvrditi (iako država zna od 1995. godine da postoji problem sa nalazom obducenta, jer smo mi angažovali lekare veštaka koji su izvršili veštačenje i zapisnika i prosledili tužilaštvu, a ona nije uradila ništa). Advokat Danilović reče – sudska istina je neka istina najbliža istini. A ja nikad neću doći do te istine. Molim vas, država može sutra da vrati postupak, može da se dođe do uzroka smrti. Država može da vodi taj postupak, ali ja lično ne verujem tim policajcima koje će oni izvesti pred sud, uopšte! Da slušam njihove priče, posle trinaest godina, šta će oni pričati?! Medicinski, ja nikad neću znati kako je dete umrlo, razumete?

S druge strane, imate ovaj krivičnopravni deo. Krivičnopravni deo je jasan. Prvo, kriminalistički tehničar nije pribavio dokumentaciju. Nema je. Za tužilaštvo to ne znači ništa. Treba pozvati čoveka, pitati ga – gde ti je dokumentacija. Pitati ga – kako ti nisi izvršio merenja kritične noći, a posle devet godina, obducenti moraju da vrše merenja prema tvojim fotografijama. Zašto su fotografije šest meseci bile van suda? Zatim, zašto njegova dokumentacija u tom delu manjka? Zašto nije uzeo biološke tragove? Dalje, patolozi tvrde da su povrede nanete udarcima tupog mehaničkog oruđa. U stavu 3. Doduše, u stavu 4 navedeni su ti tragovi krvi na fotografijama, njih nema na licu mesta. Kažu da su povrede eventualno mogle nastati i padom sa te visine, ali bi prvo morali biti ispunjeni određeni uslovi, telo bi moralo biti zatečeno u položaju prednje levo bočno. Trasološkim pregledom jakne utvrđeno je da nema nikakvih tragova betonske podloge na jakni izuzev ako šabačko tužilaštvo nije izmislilo neki novi zakon fizike pa da telo ovako padne na noge i ostane zalepljeno za betonsku podlogu, ne padne dole, ni napred ni nazad. To je upravo to. Znači, postoji taj put i pogledajte, recimo, pravnik ste, evo gledajte, ovo je fotografija policije, gospodin iz policije – poslednja lica koja je policija zvala kritične noći, to je ekipa Hitne pomoći, da se telo skloni, ovo je slikano na nosilima hitne pomoći. Otkud kriminalistički tehničar koji pasivno dežura na licu mesta? To je strašno. Za tužioce – ništa. Neću dalje da vam uzimam vreme. Vi imate pred sobom predmet, imate postupak, vi imate podatke kod gospođe Kandić. Vi ste na potezu. Odaberite. Crna Gora, kao što kaže gospodin, nije postupila pravno, ali je bar postupila pošteno prema žrtvama. Spasila ih je agonije. Šta sam ja dobio posle odluke CAT-a? Šest godina se jurim sa tužilaštvom a oni proveravaju da li imaju dokaz. Vi ste na potezu sada. Toliko.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Hvala. Gospodin Krstić.

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

Povodom ovakvih i sličnih zahteva, Republičko tužilaštvo je u stalnom kontaktu sa nižim tužilaštvom, znate. I možda je prva reakcija tužilaštva, možda je to bilo malo pre mog mandata, bila rutinska. Ali sada se tome zaista posvećuje mnogo veća pažnja.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Radivoje Ristić:

Nisam rekao vama. Rekao sam generalno za Tužilaštvo. Nisam vama.

Slobodan Nikolić:

Slobodan Nikolić iz Beograda. Za gospodina Krstića. Ja sam isto izgubio sina u kontaktu sa policijom. Komitet je doneo odluku. Tužilaštvo, Okružno tužilaštvo je podnelo zahtev za sprovođenje istrage. Istražni sudija je odbio, a krivično veće potvrdilo. Pitanje za vas. Šta sad? Znači, nije ispoštovana odluka. Tužilaštvo je na neki način odradilo svoje i skinulo tu tačku s dnevnog reda, ali je sud odbio. Moje pitanje je šta sad mi dalje da radimo? Imamo neku odluku Komiteta. Imamo neko golo pravo, koje ne može da se realizuje. A mi smo, i Ristić i ja smo ostali bez sinova u kontaktu sa našom dragom policijom. Ništa, vi odgovorite pa ću ja imati pitanje za ovog gospodina iz MUP-a.

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

Evo sad ću vam reći. Problem je vrlo delikatan. Ovaj stari ZKP rešava pitanje odnosa tužioca i sudije na principu slaganja i neslaganja. Mi smo očekivali da će novi Zakon o krivičnom postupku to eliminisati. I delimično je eliminisao. Šta to znači? Mi ćemo voditi istragu i nećemo biti obavezni da pitamo istražnog sudiju da li se slaže ili ne slaže sa našim zahtevom za sprovođenje istrage, jer je princip da tužilac bude *dominus litis* bolje primenjen. Međutim, novi zakon nije išao dovoljno daleko koliko smo mi tražili, da se tanka crta između prethodnog postupka i glavnog postupka odvoji i da istražni sudija ne ulazi mnogo u posao tužioca. Tako da se on i sada može mešati, može i da ispituje okrivljenoga, odnosno saslušava okrivljenog ili svedoke, a ako mu tužilac poveri neke istražne radnje u tom slučaju, on će i njih da rešava. Prema tome, od 1. juna istragu će najverovatnije preuzeti javni tužilac i sa mnogo više slobode i svojih inventivnosti pristupiti proveriti tih dokaza. Do tada je sve u rukama istražnog sudije. Znači, i sada kada je Veće odredilo da će da se sprovodi istraga, istražni sudija će voditi istragu sve dok se ne izmeni Zakon o krivičnom postupku. Znači ima nade da se u nekom narednom krugu, primenom novijeg Zakona o krivičnom postupku na jedan moderniji način dođe do dokaza, i brže nego što je do sada bilo.

Slobodan Nikolić:

Hvala. Još jedno pitanje imam za vas. Tužilaštvo nas je izvestilo da postoji mogućnost da mi sami budemo tužioci, a da se tužilaštvo uključi kao supsidijarni tužilac. Ja ne vidim tu neku našu šansu ako je istražni sudija u ovom trenutku odbio predlog Tužilaštva. Ako je odbio službenu liniju, kako će on nama dati mogućnost i otvoriti postupak, uz naravno, odluku Komiteta?

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

Pa ja mislim da ne možete da pokrenete vi, da je...

Slobodan Nikolić:

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Ne, mi imamo takvu mogućnost. Svi smo dobili pismeno obaveštenje da mi možemo da budemo privatni, a da će se tužilaštvo uključiti kao supsidijarni tužilac. Pazite, mi smo to imali 1995. godine u rukama! Znači, mi se vraćamo na vreme Slobodana Miloševića. Kakve su promene nastupile? Ja ne vidim. Evo sad će u aprilu biti trinaest godina otkako smo izgubili dete. Mi stojimo na nuli. Podržava nas Komitet. Ko smo mi u Komitetu? Građani Srbije. Oni su proučili dokumenta i videli da ima puno nedoslednosti. Sve što smo tražili od Komiteta, odnosno od ove države, jeste otklanjanje nedoslednosti, ali nam ne daju otklanjanje nedoslednosti. I u policijskom izveštaju, i u izveštaju sudske medicine, i u pravnom smislu, mi smo na nuli, kao da je naše dete juče poginulo, a ne da je ubijeno. Pardon, ubijeno, ispravnije je tako reći, nego poginulo.

A trinaest godina je prošlo! Ako treba još trinaest godina, kažite nam. Kome više da se obraćam, ne znam. Ili da idemo u Strazbur, da ne čekamo primenu novog Krivičnog zakona? Ili da čekamo apelacioni sud, koji nikad neće biti, i tako dalje, a nema se para. Ja ne znam šta možemo da čekamo. Možda mi da idemo direktno u Strazbur, pa kad odluka suda bude takva, onda ćete uraditi sve u roku od mesec, dva ili tri.

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

U principu u takvim slučajevima tužilac bi morao da stupi u svoja prava i obaveze i kompetencije, bez obzira na vašu volju kao oštećenog i moguće je da se taj problem reši u daljim konsultacijama s tim tužiocem. Znači, nije, kako da kažem, ta stvar toliko iscrpljena još, znate. Ostavimo to da se reši u proceduri.

Slobodan Nikolić:

Da vam kažem. Evo tu su predstavnici ovog Fonda, oni su isto dobili obaveštenje gde piše decidno – daje se mogućnost roditeljima oštećenih da budu tužiocima. A vi pričate nešto suprotno. Gde se mi nalazimo? Ili se ne razumemo.

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

Znate šta. Nisam upoznat sa konkretnim slučajem. Ali rekao sam vam. Postoje tri ovlašćena tužiocima. Jedan od tih ovlašćenih tužilaca možete biti i vi.

Slobodan Nikolić:

Pa to je bilo i u starom ZKP-u.

Jovan Krstić, zamenik Republičkog javnog tužioca:

Ali ovaj novi ZKP, kažem vam, biće malo moderniji utoliko što će tužilac više voditi računa o tome da slučaj i sudbina slučaja zavise od njega. A u ranijem ZKP-u, koji je još uvek na snazi, nažalost, tužilac nema osećaj da vlada predmetom, nego to zavisi od istražnog sudije. I ceo taj postupak je bio manjkav, jer je postojala mogućnost neslaganja i slaganja između istražnog sudije i tužioca. Zato je došlo do tog odugovlačenja.

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Idemo dalje sa pitanjima. Imamo još iz Helsinškog pitanje. Izvolite.

Marinko Cvetić, Omladinska grupa Helsinškog odbora:

Marinko Cvetić iz omladinske grupe Helsinškog odbora. Imam pitanje za gospodina Pantelića. Zanima me da li su u okviru vaše istrage uključeni zatvori i ako jesu, da li ste vi upoznati sa torturom koja se vrši u zatvoru nad osuđenicima od strane službenih lica.

Nebojša Pantelić, Sektor unutrašnje kontrole policije:

Ne. To je u nadležnosti Ministarstva pravde. Naš zadatak je samo da obilazimo zatvorske prostorije koje su u nadležnosti MUP-a. Znači, to je u policijskim stanicama, policijskim ispostavama, da se razumemo. A sve slučajeve koji se dese u Zabeli i drugim prostorijama za izdržavanje van MUP-a, mi nemamo nikakve nadležnosti. Ovo je komisija MUP-a. Nije komisija za sve, znate.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Idemo dalje sa pitanjima. Izvolite.

Dragoslav Milanović, Okružni tužilac iz Šapca:

Ja sam Okružni tužilac iz Šapca, Dragoslav Milanović. Stupio sam na dužnost 1. januara 2006. godine i zatekao predmet koji je tada bio u fazi istrage, odnosno istražnih radnji, u kome je postupala koleginica zamenik koja je sve vreme bila u kontaktu sa oštećenima, dakle sa roditeljima pokojnog Milana Ristića. Na sednici Komiteta protiv torture Ujedinjenih nacija, koja je održana 11. maja 2001. godine, a povodom predstavljanja porodice Ristić, u formi zaključaka i naloga državi SRJ odlučeno je da se oštećenima obezbedi adekvatan pravni lek i to u roku od 90 dana od dana prijema odluke ovog komiteta. Dakle, nije 1998. godine, kako je to rekla koleginica Sandra, nego 2001. godine. Oštećeni su 29. maja 2003. godine, a potom i 1. avgusta te iste godine, podneli predlog za podnošenje zahteva za ponavljanje krivičnog postupka oko ove krivičnopravne stvari, prilažući svoje predloge i priloge, pa između ostalog i odluku Komiteta protiv torture od 11. maja 2001. godine, izveštaj MUP-a Beograd broj 5409/01 i izveštaj Javnog komunalnog preduzeća Stari grad u pogledu vremena kada su neke činjenice trebale biti utvrđene. Oštećeni su podneli taj zahtev. Nakon toga, kao što je malopre gospodin Ristić rekao, 20. aprila 2004. godine, devet godina nakon tragične smrti njihovog sina, vrši se ekshumacija i tom prilikom se radi sudskomedicinsko veštačenje koje u svom zaključku ističe da nije moguće izvesti pouzdan zaključak o uzroku smrti sada pokojnog Milana Ristića. Nakon toga se vrše dva trasološka veštačenja, uz saradnju i predloge Fonda za humanitarno pravo, kao punomoćnika oštećenih i još jedno sudskomedicinsko veštačenje od strane Instituta za sudsku medicinu u Novom Sadu. Nakon svih ovih veštačenja nije moguće na pouzdan način utvrditi niti potvrditi tezu roditelja pokojnog Milana Ristića da je on život izgubio usled izvršenja nekog krivičnog dela od strane lica protiv kojih su oni vodili postupak i protiv

Konferenciju podržala:

82

kojih je Okružni tužilac vodio postupak. Ono što želim da istaknem je činjenica da je odluka Okružnog tužioca, po mom ličnom mišljenju, 1995. godine bila preuranjena i da je u to vreme trebalo pristupiti ekshumaciji i izradi pravilne sudskomedicinske obdukcije. Hvala lepo.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Hvala. Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo.

Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo:

Odluka Komiteta protiv torture u slučaju Ristić glasi da je država povredila svoju obavezu propisanu Konvencijom protiv torture i nije sprovedla brzu, sveobuhvatnu i nepristrasnu istragu o smrti pokojnog Milana Ristića. Takođe, Fond za humanitarno pravo je u predstavi tražio da se utvrdi da je Milan Ristić bio žrtva torture. Komitet se nije želeo upuštati u utvrđivanje te činjenice i zbog toga je naložio državnim organima da nakon sveobuhvatne i brze istrage dođe do činjenica na osnovu kojih će se moći da zaključi da li je Milan Ristić bio žrtva torture. Evo sad, kad sam već počela, samo da dodam nešto. Moguće je da će i gospodin Ristić hteti nešto da doda, on svakako poznaje ovaj slučaj mnogo, mnogo bolje od mene, ali samo da kažem gospodinu Okružnom tužiocu iz Šapca da, iako ja nisam advokat i ne zastupam porodicu Ristić u ovom slučaju, ipak, koliko sam upoznata, to novo sudskomedicinsko veštačenje je obavljeno bez fotografija, koje su u ovom slučaju od velike važnosti. Dakle, ti sudski veštaci nisu imali kod sebe fotografije kada su veštačili.

Biljana Kovačević-Vučo, JUKOM:

Izvinite molim vas. Posle ću vam dozvoliti. Samo da kažem. Postavila sam pitanje zbog toga što to što ste vi rekli ovim povodom, braneći zapravo svoju poziciju, nas dovodi u problem sa kojim ćemo se suočiti i u vezi s presudama Evropskog suda za ljudska prava, a i sa presudom – ja se izvinjavam što poredim, znam da težina emotivno nije ista, ali je isti slučaj – za Željka Bodrožića. Znači, država jeste prekršila svoju obavezu. Mi, građani ove države, i mi koji se bavimo tim slučajevima, nemamo nikakvu satisfakciju zbog toga što je utvrđeno da država jeste prekršila svoju obavezu. A što se tiče istrage, to je naravno sada na vama, znači da se sprovede brza i sveobuhvatna istraga. Ovo je 2007. godina. Vi kao neku izvinjavajuću okolnost koristite to što ono nije bila 1998, nego 2001. godina. Zvuči prilično cinično posle toliko vremena koliko taj slučaj traje.

Međutim, ono što jeste problematično i što će biti problem i kod presude Evropskog suda za ljudska prava, mnogo se uzdamo u to, a zapravo ne postoje mehanizmi implementacije odluka Komiteta Ujedinjenih nacija za borbu protiv torture i za ljudska prava, a isto važi i za presude Evropskog suda za ljudska prava. Evo, zamenik tužioca Jovan Krstić zna da je Vrhovni sud bez ikakve reči suštinskog obrazloženja odbio njegov zahtev za zaštitu zakonitosti u kome se poziva na međunarodne dokumente i obaveze koje ova država ima. Predlog za zaštitu zakonitosti je korektan. Od početka do kraja je napisan korektno i poziva se na međunarodne dokumente, a od 1. juna odredbe stupaju na snagu. Odredbe Zakona o parničnom postupku su već stupile na snagu. Sada na snagu stupaju odredbe zakona po kojima u slučaju presude Evropskog suda za ljudska prava i drugih međunarodnih sudova, šta god to značilo, Republički javni tužilac ima pravo na zahtev za zaštitu zakonitosti, koji se podnosi Vrhovnom sudu Republike Srbije. Kao što znamo, i kao što je predsednica Vrhovnog suda nekoliko puta već rekla, mi imamo pravo da

Konferenciju podržala:

83

usvojimo, preinačimo ili potvrdimo. I oni stalno ponavljaju tu jednu istu priču. Znači, Vrhovni sud Srbije će meritorno odlučivati o presudi Evropskog suda za ljudska prava, što je potpuno u suprotnosti sa samim smislom Evropskog suda za ljudska prava koji ima supremaciju u odnosu na domaće sudove. No, imajući dosadašnje iskustvo u slučaju Ristić, u slučaju Bodrožić, ja najiskrenije ne verujem da će naši sudovi primenjivati odluke Evropskog suda za ljudska prava, isto kao što ne primenjuju ni odluke ovih Komiteta Ujedinjenih nacija, koji imaju potpuno isti autoritet, da se razumemo, samo što nemaju tu pravnu obaveznost koju ima Evropski sud za ljudska prava, ali to je prazna odredba koja ne znači ništa.

S druge strane, postoji i mogućnost da oštećeni podnesu predlog za ponavljanje postupka i to prvostepenom sudu, znači onom istom sudiji, onoj istoj Smilji Radić, Radin, ne znam kako se zove, koja će sigurno istog trenutka odbiti taj zahtev. Znači, dolazimo u situaciju da prvostepeni sudovi ponovo preispituju odluku koja je bila predmet, u stvari, ispitivanja pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ja mislim da smo mi upregli jako mnogo snage i energije ne bi li svi ovde opravdali državu zašto ne postupa po nekim najelementarnijim obavezama koje ima. I u tom smislu ovo vaše objašnjenje, koje je, zapravo, izvinjenje države zašto nije moglo da se postupi u jednom tako drastičnom slučaju torture u kojem je Komitet utvrdio da država nije ispunila određene obaveze, meni zvuči – ja moram da kažem – cinično. Mislim da to ne zavređuje komentar, nego samo da dođe izvinjenje države i da se uradi sve da se takva stvar više ne ponovi. Jer stvarno više ne znam, to postaje mučenje. Roditelji koji ovde pate što ne mogu da dođu do elementarne pravde i jedna hladna birokratska arogancija državnih organa koji stalno pronalaze neke izgovore. Očito, rezultat svega toga je da nema pravde, nema zadovoljenja za žrtve i nema kažnjivosti u ovoj državi.

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Hvala. Očigledno da će prava i pravična suđenja biti jedna od glavnih tema pred Evropskim sudom za ljudska prava. To je činjenica. Danas sam pročitao da trenutno ima 1.800 predstavki, od kojih su samo dve rešene. To je Vida Petrović-Škero danas izjavila, ali očigledno je da će ovo biti najveći problem. Idemo dalje. Izvoli. Vladimir Đurić.

Vladimir Đurić, Služba za ljudska i manjinska prava pri Vladi Republike Srbije:

Samo jedno pojašnjenje. Možda i sugestija organizatorima. Trebalo je da pozovete i našeg zastupnika pred Sudom u Strazburu, gospodina Slavoljuba Carića. On bi to verovatno i detaljnije objasnio. Razlike u izvršavanju presuda Evropskog suda za ljudska prava i Komiteta Ujedinjenih nacija i drugih tela čiju je nadležnost prihvatila naša zemlja, ipak postoje u izvesnoj maloj meri, jer je predviđeno da se iznos sredstava koji je naznačen u presudi Evropskog suda za ljudska prava, svuda isplaćuje iz budžeta organa čiji su akti doveli do povrede ljudskih prava. Dakle, mi na neki način imamo i neposredno izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava. To je predviđeno još kada smo ustanovili kancelariju zastupnika 2005. godine – Srbija i Crna Gora su ustanovile kancelariju zastupnika. To je bilo teško, da vam kažem iskreno, zbog specifične ustavne strukture zemlje. Srbija i Crna Gora kao jedan subjekt međunarodnog prava bila je članica konvencije, a Ustavna povelja je predviđala da odluke Evropskog suda za ljudska prava izvršavaju i troškove snose nadležni organi država članica. To je bio jedan paradoks u ustavnoj strukturi. Pokušali smo to da ispravimo i upravo kada je donesena Uredba o zastupniku Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava, predviđeno je da odluke Evropskog suda za ljudska prava, da iznos sredstava koji je naznačen u odluci, kao jedan od elemenata izvršavanja presude, isplaćuju organi čiji su akti doveli do povrede ljudskih prava. Dakle, ipak izvesne razlike postoje.

Konferenciju podržala:

84

Goran Miletić, Švedski Helsinški Komitet:

Da li ima još pitanja. Ako nema, ja bih za kraj samo da napravim poređenje. Sličan naziv jednog skupa je bio pre nekih možda dva meseca u Švedskoj, zvao se isto Nekažnjivost i odgovornost, mada je imao veze sa Međunarodnim krivičnim sudom. Sad kad gledam koliko ovde ima ljudi u sali, moram da kažem da je tamo bilo jedno dvadeset puta više. Tu su bili ljudi koji nemaju apsolutno nikakve veze i koji nisu porodica oštećenih. To su studenti koje to zanima, profesori, i tako dalje, a ono što sam mogao tamo da vidim jeste to da se nekažnjivost shvata kao nešto nemoralno i neprihvatljivo. A kod nas, čini mi se, nekažnjivost uopšte nije nešto preterano neprihvatljivo, jer prvo što pomislite kad kažete nekažnjivost – pa dobro, ako imam dobrog advokata, lako ću s tom nekažnjivošću. A tek o odgovornosti mislim da niko ne razmišlja. Ni država, ni neki drugi koji bi o tome trebalo da razmišljaju.

Hvala vam svima što ste bili do ovih kasnih popodnevni sati sa nama i do viđenja. Prijatno!

Konferenciju podržala:

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija
za ljudska prava